

LAISVE

GRUODIS

1981

Raimundas Kudukis
VIDURIO EUROPA IR
REAGANO ADMINISTRACIJA

Alė Rata
APIE ŽMOGŲ IR DARBUS

St. Lazdinis
PRŪSAI IR JŲ LIKIMAS

VT. VT.
LIETUVIŠKUMO KOVA
LIETUVOS KARIUOMENĖJE

Juozas Pažemėnas
ATSILIEPIMAS Į "VIENOS KNYGOS
PARAŠTĖJE" VERTINIMUS

Kęstas Lingaila
UŽMIRŠTAS KOVŲ ŽMOGUS

*Gintė Damušytė,
Bronius Nemickas ir
Vytautas Vaitiekūnas*
JUOZO PAŽEMĖNO ATSILIEPIMĄ
PAPILDANT IR PATIKSLINANT

V. Rociūnas
25-TĄ KARTĄ

VEDAMASIS

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas
1501 Riverside Drive
Burbank CA 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius
306 — 22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Juozas Ardys, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirm.
Fairview, Penn.

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont., Kanada

Dr. Zigmas Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, Calif.

Dr. Kajetonas J. Čeginskas, Europos LFB pirmininkas,
Muenchen, Vokietija

Kun. Viktoras Dabušis, Paterson, New Jersey

Dr. Kęstutis K. Girnius, Muenchen, Vokietija

Vacys Rociūnas, "Į Laisvę" red., Independence, Ohio.

Linas Kojelis, Washington, D.C.

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

Dr. Rozalija Šomkaitė, So. Orange, New Jersey

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu:
7328 Midland Road, Independence, Ohio, 44131

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu:
Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje —
\$7.00, kitur — \$5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais,
nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

TURINYS

Skaitytojų žodis	2
Raimundas Kudukis: Vidurio Europa ir Reagano administracija	4
Sveikinimai ir linkėjimai	12
Alė Rūta: Apie Žmogų ir darbus	13
St. Lazdinis: Prūsai ir jų likimas	18
VT. VT.: Lietuviškumo kova Lietuvos kariuomenėje	23
Juozas Pažemėnas: Atsiliepimai į "Vienos knygos paraštėje vertinimus"	28
Vliko seimas	38
Kęstas Lingaila: Užmirštas kovų žmogus	40
Gintė Damušytė, Bronius Nemickas ir Vytautas Vaitiekūnas: Juozo Pažemėno atsiliepiamą papildant ir patikslinant	52
Išdėjos — darbai — aukos	58
V. Rociūnas: 25-tą kartą	60
Nauji leidiniai	70
Vedamasis	72

"Į LAISVĖ" — lietuvių politikos žurnalas.

Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĖ" (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

Vacys Rociūnas, Redaktorius/Editor

7328 Midland Rd.

Independence, Ohio 44131

Jonas Prakapas, Administratorius/Circulation Manager

14 Thelma Drive

Bakersfield, CA 93305, USA

Lietuvių tauta nėra Sovietų Sąjungos tautinė mažuma

Ir naujojo redaktoriaus rankose politikos žurnalas „Į Laisvę“ yra žiningas, įdomus, patrauklus. Savo rugsėjiniu numeriu (Nr. 82-119, 1981 m.) pateikia skaitytojui tikrai brandžių ir vertingų rašinių. Vienas jų — tai I. Kaplano straipsnis „Lietuvių ir žydų santykiai praeity ir dabarty“. Straipsnis pasižymi ne tik savo žiningumu, bet ir pasigėrėtinais šviesiu nešališkumu. Tai blaivus ir teisingas Lietuvos žydus ištikusios tragedijos vertinimas ir kontsruktyvi lietuvių ir žydų ateities santykių linkmė.

Betgi dr. A. Idzelio straipsnis „JAV užsienio politika ir tautybių klausimas Sovietų Sąjungoje“, nors ir gana išvalgiai supažindinęs skaitytoją su šio krašto valdžios pažiūra ir nusistatymu į Sovietų Sąjungos tautines mažumas, — neišvengia priekaištų, kadangi šliejasi prie Lietuvos inkorporacijos sovietinės tezės. Jau pačiu pirmuoju sakiniu straipsnio autorius lietuvių tautą visiškai be jokio pagrindo sukiša tan pačian maišan su Sovietų Sąjungos mažumomis: „... dabartiniu laiku lietuvių tauta yra viena iš tautinių mažumų Sovietų Sąjungoje...“ Ir šis prosovietinis požiūris driekiasi, it raudona gija, per visą rašinį ligi pat jo galo. Vienur Lietuva nepagrįstai gretinama, palyginama su Sovietų Sąjungos sritimis (respublikomis), tuo būdu ją taip pat laikant tarsi integralia Sovietų Sąjungos dalimi, kaip va: „Maisto ir plataus vartojimo prekių trūkumas vis auga, net ir Lietuvoje, kur gyvenimo lygis yra palyginti aukštesnis negu kitose Sovietų Sąjungos srityse“. (Vadinas, išeity, kad ir Lietuvoje straipsnio autorius laiko viena Sovietų Sąjungos sričių). Kitur griebiamasi sovietinės terminijos — „Pranas Mickūnas, Lietuvos TSR prekybos ministras“. (Ir redakcijos priedaše neišven-

giama bolševikinės terminijos, okupuotą, pavergtą Lietuvą be jokio reikalo pravarzdžiuojant Sovietine Lietuva).

Okupaciją sekusi Lietuvos inkorporacija yra Sovietų Sąjungos priedartos ir klastos aktas, kurio teisėtumo nepripažįsta nei pati lietuvių tauta, nei tarptautinė bendruomenė. Vadinas, Lietuva tebėra okupuotas kraštas, ir todėl jo gyventojai nėra ir pagal tarptautinę teisę negali būti laikomi jį okupavusios valstybės (Sovietų Sąjungos) tautine mažuma.

Tik okupantas klasingai skelbia Lietuvą pačios lietuvių tautos valia (iš tikrųjų — juk suklastotų liaudies seimo tariamų rinkimų farsu) įsijungus Sovietų Sąjungos, taigi tarsi teisėtai tapus jos integralia dalimi (sovietine respublika), lietuvių tautą virtus Sovietų Sąjungos tautine mažuma. Šitu pačiu būdu tas pats okupantas neteisėtai bando primesti ir sovietų terminiją. Mums reikiu ir budrumo ir įstangos nepalinkti (kad ir ne tyčia!) į okupanto peršamą sovietinės inkorporacijos tezę, siekiančią uždanguoti smurtą ir bent iš paviršiaus sudaryti tarsi teisėto Lietuvos įsijungimo Sovietų Sąjungon įspūdį.

Bronius Nemickas
New York

Dublikacija ko?

Jau geras dešimtmetis, tiksliau sakant, nuo tada, kai JAV Lietuvių Bendruomenė pradėjo reikštis politiniuose darbuose, Amerikos Lietuvių Tarybos, o pastutinių poros metų bėgyje ir VLIK'o pirmininkas, veikėjai ir kiti asmenys pradėjo kartoti teigimą, kad toks JAV Bendruomenės elgesys esąs ne kas kita, o tik darbų dublikacija ir lietuviškos visuomenės skaldymas.

Deja, niekur dar neteko girdėti ar spaudoje skaityti nurodymo, kokie konkretūs darbai yra dubliuojami. Gyveni-

mo realybė rodo, kad įvairūs JAV Bendruomenės organai ar paskiri veikėjai atlieka labai reikalingų darbų, kuriuos ALT'a ar VLIK'as jau daug metų turėjo daryti, bet niekada nedarė. Taigi Lietuvos Bendruomenė bent dalinai užpildė tas jau daug metų egzistuojančias spragas. Šiuo atveju nurodysiu tik tris konkrečius tų darbų pavyzdžius. Pirma, jau keleri metai iš eilės JAV Bendruomenės žmonės paruošia Vasario 16 minėjimams medžiagos, teiktinos amerikiečių spaudai, radijui, televizijai bei kitoms žinių institucijoms.

Antra, Bendruomenės žmonės telkia medžiagą ir kasmet išleidžia atskiru leidiniu apie žmogaus teisių pažeidimus okupuotoje Lietuvoje. Ir trečia, Lietuvos Bendruomenė užsako, rūpinasi bei finansiniai remia didesnių leidinių anglų kalba išleidimą. Prof. dr. Tomo Remeikio knyga "Opposition To Soviet Rule in Lithuania 1945-1980" be Bendruomenės pagalbos turbūt būtų neišvydusi šviesos.

1981 m. JAV LB Krašto valdyba išleido dr. Bronio Kaslo veikalą prancūzų kalba "La Lithuanie et la Seconde Guerre Mondiale" (Lietuva ir Antrasis pasaulinis karas).

Būtų galima išvardyti ir daugiau tokių darbų, kuriuos nei ALT'a nei VLIK'as niekada nedarė, tik nėra reikalo varginti skaitytoją, nes Bendruomenė informuoja visuomenę apie jos darbus, ir gyvenimo faktai patys rodo, kas ką daro ir ko nedaro.

Statome klausimą: ar šiuos aukščiau išvardintus darbus ALT'a ar VLIK'as darė? Jei ne, tai kur čia publikacija? Nežinanti, ką altininkai ir vlikininkai turi galvoje kartodami publikacijos mitą, tenka spėlioti, kad jiems per širdį smel-

kia Bendruomenės veikėjų apsilankymai Washingtone. Faktas yra, kad Bendruomenės žmonės dažnai gauna audiencijų pas JAV Kongreso narius ar Valstybės Departamente. Bet kas čia kaltas?

Šiuo Washingtone lankymosi klausimu mūsųose kursuoja nuomonė, kad, girdi, tokie dviejų ar trijų veiksmių lankymaisi yra mums nenaudingi ir net žalingi — jie rodo mūsų susiskaldymą bei nesutarimų ir neatnešų mums norimų rezultatų. Tai yra tipiška totalinio mentalito galvoosena. Kuo daugiau ir įvairesnių veiksmių ar organizacijų atstovų beldžiasi į Washingtono duris, tuo geriau. Tai JAV pareiškiamas rodo, kiek tie lietuviai yra gyvi ir veiksmingi, kad su jais reikia skaitytis, ypač rinkimų atveju.

Žalingos tokio lankymosi "dublikacijos" būtų tik tada, jei vienas asmuo ar delegacija, apsilankiusi JAV valdžios įstaigose, prašytų pagalbos kokiu nors reikalu, o kita delegacija nuvykusi ten pat patvirtintų, kad šios pagalbos mums nereikia — ji mums yra nenaudinga arba net žalinga.

Čia rašančiam tokie atvejai nėra girdėti, ir galima drąsiai teigti, kad tokių įvykių niekada nėra buvę.

Visi kalbėjimai ir rašinėjimai apie dublikacijas yra paprastas tušavimas ALT'os ir VLIK'o veikėjų nepajėgumo vykdyti reikalingus politinius darbus bei visuomenės klaidinimas, norint kaip nors išlaikyti savo autoritetą. Jei ALT'a ir VLIK'as nori atgauti savo autoritetą, turi imtis konkrečių, realių ir rezultatų nešančių politinių darbų.

V. Akelaitis
Cleveland, Ohio

VIDURIO EUROPA IR REAGANO ADMINISTRACIJA

RAIMUNDAS KUDUKIS

Nenuostabu, kad po garbę žeminančių įvykių Irane, po Carterio administracijos užsienio politikos išsisukinėjimų, ir bendro Amerikos ekonominio nuosmūčio, tiek naujieji ateiviai, tiek dauguma šio krašto piliečių džiaugėsi, kai rinkimus laimėjo prezidentas R. Reagan.

Štai atėjo konservatorius, kuris regėjo savo kraštą politiniai stiprų ir įtakingą, kuris norėjo atsikratyti valdžios biurokратиškumo ir, svarbiausia, kuris skelbė griežtą politinį nusistatymą prieš sovietus.

Teliko tik klausti, ar prezidentas Reagan išpažins tą patį, ką skelbė kandidatas Reagan, spaudžiamas politinių įtakų sukurių, kurie, rinkimus laimėjus, dažnai tampa tik lėtu pasroviui slinkimu.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad ekonominei programai nepaprastai daug dėmesio paskyręs Prezidentas, užsienio politiką nustūmė į paskutinę vietą. Iš Valsybės departamento pranešimų ir pokalbių su aukštais valdžios pareigūnais, jų tarpe ir su Senato daugumos vadu Howard Baker, straipsnio atuorius patyrė, kad toks įspūdis yra klaidingas.

Nors iki šiol dominavo vidaus

politika, Reagano administracijai taip pat giliai rūpi ir užsienio klausimai, ypatingai galimas ašturus ir esminis posūkis Lenkijos politinių įvykių eigoje. Gal čia ir sutinkame skirtingą veiklos būdą. Kiti prezidentai ypatingai garsino savo užsienio politiką. Dabartinė administracija tenkinasi ramesniu vaidmeniu pasaulinėje politikoje ir diplomatijoje. Tačiau negalima nepastebėti Prezidento svarbiausių atsiekimų šioje srityje — AWACS pardavimo, jo pasisakymų Trečiojo pasaulio ir vargstančių tautų klausimu Prancūzijos prezidentui F. Mitterand Cancun konferencijos metu, ir parodyto stipraus solidarumo Egiptui. Visi šie pradiniai pasireiškimai įsilieja į vis daugiau aiškėjančią užsienio politiką, kuri, atrodo, radikaliai skirsis nuo prezidento Carterio politikos. Reikia pastebėti, kad nėra jokio pagrindo manyti, jog, lyginant su prezidentu Carteriu, prezidentas Reagan būtų mažiau jautrus žmogaus teisių klausimu. Kaip jau anksčiau minėjau, skirtumas yra formoje, ne turinyje.

Išskyrus Lenkijos padėtį, krašto sostinėje apie Vidurio Europos reikalus mažai tekalbama. Nors pasaulio spaudoje šiuo klausimu

ir daug spėlioja, iš Baltųjų Rūmų pasisakymų nedaug. Atrodo, kad ten (Lenkijoje) kaž kas vyksta. "Solidarity" pastatė per daug reikalavimų ir daugeliui stebėtojų atrodo, kad jie pražengia tam tikras ribas, kurių sovietai negali toleruoti.

Lenkija Valstybės departamentui pastatė gana sunkų klausimą: kiek ir kokios pagalbos yra Amerika pasiruošusi suteikti Lenkijai sovietų karinės intervencijos atveju? Valstybės departamentas pareiškė, kad bus imtasi tam tikrų veiksmų, bet apie juos negalima šiuo metu kalbėti. Taip pat pabrėžė, kad į Lenkijos užėmimą būtų žiūrima kitaip, nei į Afganistano, nors ir tuo atveju buvo imtasi tam tikrų veiksmų. Išvadoje galime manyti, kad Lenkijos atveju tie veiksmai būtų griežtesni.

Atrodo, kad Senato vadovybė irgi panašiai galvoja. Sen. H. Baker žodžiais: "Remsiu kiekviena administracijos pastangą neleisti sovietams kištis į Lenkijos vidaus politiką. Esame pasiruošę padėti lenkų tautai išlikti nepriklausomai nuo sovietų spaudimo ir atstatyti sveiką ekonomiką".

Tačiau reikia pastebėti, kad sovietai nesirengia šiuo metu Lenkijos užimti. Ir tai ne tik dėl griežto Reagano nusistatymo, bet taip pat ir dėl gana praktiškos priežasties. Kaip žinome, Lenkijos ekonominė padėtis yra kritiška. Jeigu Sovietų sąjunga ir užims, jai reikės Lenkijos ekono-

miją atstatyti. O tai jie nenori daryti, yra tam nepasiruošę ir, greičiausia, nepajėgūs.

Kitas jautrus klausimas yra lenkų pabėgėliai, kurie yra Vienoje ir laukia teisės įvažiuoti į JAV. Finansinių 1981 metų laikotarpiui, kuris baigėsi rugsėjo 30 d., JAV padidino lenkų imigrantų kvotą nuo 4,500 iki 6,900. Problema tačiau nesumažėjo, nes yra skelbiama, kad Vienoje ir apylinkėse yra arti 60,000 lenkų, kurie nori įvažiuoti į JAV. Savaime suprantama, ši problema laukia greito administracijos sprendimo.

Turime žiūrėti, kas yra daroma, ne kas yra sakoma. Vis daugiau aiškėjantį Reagano administracijos veikimo būdą galima geriau suprasti pažvelgus į mūsų dabartinius santykius su Sovietų sąjunga, kurie, vieno Valstybės departamento pareigūno žodžiais, "dar niekad nebuvo tokie prasti". Ar tai yra tam tikros politikos apibūdinimas, grįžimas į šaltąjį karą, ar tik tam tikras laiko nuotaikų — "nususileiskime sovietams" — išsireiškimas? Atrodo, kad nei vienas šių teigimų nėra teisingas, nes Valstybės departamento teigimu apskaičiuotasėjimas laimi daugiausia nuolaidų.

Dabartinei administracijai yra aišku, kad sovietai silpno priešo negerbia, nesvarbu, ar tai būtų kovos lauke ar prie derybų stalo. Todėl reikia dėti visas pastangas, kad JAV būtų stiprus ir atkaklus varžovas. Šis nusistatymas

ypatingai pritintinas etninėms bendruomenėms, kurios ištikus dešimtmečius panašiai galvojo.

Nors iš pirmo žvilgsnio ši galimybė ir atrodo labai patraukli, giliau pažvelgus surandame kitų galimybių, kurios toli gražu nėra tokios priimtinos. Pavyzdžiui, Carterio laikais buvo labai daug ryšių su etninėmis bendruomenėmis. Tiesa, dauguma tų ryšių buvo labai paviršutiniški — kvietimai į Baltuosius Rūmus, priėmimai. Net spaudos konferencijose Carteris suminėdavo disidentų pavardes. Reagano administracija, atrodo, yra lygiai tiek patjeigu ne daugiau, įsipareigojusi kovoti už žmogaus teises ir kur tik galima, padėti disidentams. Tačiau jie naudoja mažiau matomas priemones.

Reagano administracija yra įsitikinusi, kad galima daug atsiekti atsisakant gražbylostės ir veikiančiam užkulisiuose. Prisimenant tikrai prastus santykius tarp JAV

R. Kudukis

ir Sovietų sąjungos, yra manoma, kad bet koks stipresnis išėjimas už vieną kurį disidentą ne tik jam nepadėtų, bet, priešingai, gal

Raimundas Kudukis, šio straipsnio autorius, gimęs 1939.6.26 Kaune. Civilinės inžinerijos bakalauratą gavo Fenn kolegijoje (dabar Clevelando valstybinis universitetas), mokslų magistro laipsnį įsigijo Akrono universitete, studijas gilino Case Institute of Technology ir Human Engineering institute.

Dėstė Clevelando valst. universitete, buvo JAV senatoriaus W. Saxbe spec. asistentas, 1971 - 77 Clevelando viešųjų įmonių direktorius, Clevelando regionalinio kanalizacijos distrikto prezidentas, Federalinės vandens kokybės komisijos narys, L. B. Tarybos prezidiumo pirm. (1976 - 79), Clevelando lietuvių namų direktorius, Alto skyriaus pirm. (1966 - 68), Baltijos aidų radijo programos vadovas (1966 - 71), Amerikos tautybių sąjūdžio narys nuo 1961 m., Plieno korp!, ALIAS narys, technikos ir politikos straipsnių autorius.

Tautybių tarnybos centro 1969 m. išrinktas iškilioju piliečiu, 1971 m. Lietuvių respublikonų klubo Illinois išrinktas "Man of the Year". Aktyvus respublikonų partijoje pas amerikiečius ir lietuvius ir gavęs eilę įvertinimo atžymėjimų.

Šiuo metu R. Kudukis vadovauja savo inžinerijos firmai "Kudukis - Schade & Assoc., Inc."

pakenktų, nes Sovietų sąjunga galėtų tai interpretuoti kaip priešą paramą.

Nors ir yra galvojama, kad dėl dabartinio griežto nusistatymo JAV negalės susilaukti tam tikrų nuolaidų, ilgainiui ši pozicija laimės sovietų respektą. Žvelgiant tolimesnėn ateitin, vietoj trumpalaikių palankių sprendimų tam tikrais klausimais, dabartinė Amerikos politika turėtų laimėti ilgalaikes nuolaidas, kurias sovietai būtų linkę ištesėti. Todėl galima sakyti, kad nors kelias ir ilgas, jo pabaigoje laukia laimėjimai bus didesni, nei tie, kuriuos patyrė praėjusios administracijos, pasirinkusios lengvesnę kelią kuris daug žadėjo, bet maža tesėjo.

Kokių nuolaidų galime laukti? Manoma, kad JAV spaudimas gali įtakoti elgesį su disidentais Sovietų sąjungoje. Simas Kudirka yra vienas iš daugelio disidentų, kurie buvo išleisti į laisvę JAV pastangomis.

Kitas labai svarbus momentas yra išskirtų šeimų susijungimas. Tiesa, nors karas pasibaigė prieš 35 metus, dar yra daug šeimų, kurios yra išskirtos ir negali susitikti.

Visi turi turėti teisę laisvai keliauti. Kai norime aplankyti savo ar savo tėvų gimtinę, pamatome, kad mūsų viešnagė yra stipriai varžoma, nepaprastai brangi ir ribojasi valdžios nustatyta kelionės tvarka. Amerikos piliečiai turi giminių už geležinės uždangos. Jiems siunčiami siun-

tiniai yra apdedami aukštais mokesčiais. Labai dažnai tie mokesčiai siekia 100% siunčiamų daiktų kainos. Jau daug metų dedamos pastangos šiuos mokesčius sumažinti.

Nuolaidos pasiekiamos įvairiais būdais, ne vien tik griežtomis derybomis. Neseniai Rumunijai buvo suteiktas "most favored nation" statusas. Ryšiai tarp prez. Ceausescu ir prez. Reagano pagerėjo ir imigracijos suvaržymai buvo palengvinti P vz. 1974 m. iš Rumunijos galėjo išvažiuoti tik 407 imigrantai. 1980 m., po šio statuso suteikimo skaičius pakilo iki 2,886.

Tai nereiškia, kad visos problemos buvo išspręstos. Skundžiamasi, kad neduodama pirmenybės tiems, kurie turi Amerikoje giminių, kitaip sakant, išskirtoms šeimoms. Rumunai tai paneigia. Statistika tačiau rodo, kad imigruoja daugiau žmonių, kurie neturi giminių Amerikoje. Valstybės departamentas tai paaiškino gana paprastai — išvažiavimo vizų prašo daug daugiau giminių Amerikoje neturintys, nei jų turintys. Rumunai į visus prašymus žiūri vienodai — nesvarbu, ar jie turi užsienyje šeimas, ar ne. Išvadoje, išvažiuoja daugiau tų, kurie neturi užsienyje giminių.

Rūpinamasi, kad Rumunija, kaip Kuba, siunčia į Ameriką asmenis, kurių ji pati nenori. Valstybės departamentas nurodo, kad imtasi tam tikrų priemonių nuo tokios galimybės apsisaugoti.

Kiekvienas imigrantas turi pristatyti dokumentą, įrodantį savo kilmę, policijos baudimus, jeigu tokių buvo, protines ligas. Savaiame suprantama, Valstybės departamentas negali kontroliuoti Rumunijos oficialių dokumentų, bet Romoje yra įsteigtas patikrinimo centras. Rumunai važiuoja į Romą, kur juos patikrina amerikiečiai daktarai ir išduoda pažymėjimą, kad žmogus yra protiniai sveikas. Valstybės departamentas pripažįsta, kad prieš trejetą metų, 1978 m., Rumunija iš tikrųjų siuntė jiems nepageidaujamus žmones. Dabar ši padėtis jau sutvarkyta ir į JAV įvažiuoja vidutinis imigrantas.

Užsiminėme apie Rumuniją bet reikia pastebėti, kad pagal Valstybės departamento studiją, sovietai su kai kuriomis etninėmis grupėmis elgiasi kiek kitaip. Specifiniai to laiko santykiai tarp JAV ir Sovietų sąjungos atsispindi sovietų elgesyje su žydais ir armėnais. Pvz. dabar, ryšiams tarp JAV ir Sovietų sąjungos ypatingai įsitempus, žydų imigracija beveik sustabdyta. Tačiau kai pagalvojame apie kitas grupes — ukrainiečius, Pabaltijo kraštus, gudus — atrodo, kad jų padėtis niekad nesikeičia, nesvarbu, kokia būtų to laiko politinė nuotaika. Valstybės departamentas mano, kad tai yra tiesa ir neturime priežasties tuo abejoti. Tai tik parodo, kad sovietai į pavergtas tautas žiūri kaip į savo nuosavybę, kai tuo tarpu kitų tau-

tybių atveju jie jaučia tų tautybių stiprią įtaką JAV politikai. Tai yra ypatingai įdomu, nes visos administracijos nepripažino Pabaltijo kraštų įjungimo į Sovietų sąjungą. Reagano administracija ir Valstybės departamentas yra pareiškę, kad jie laikysis šios nepripažinimo politikos ir toliau.

Kongrese ir Senate yra daug paramos. Sen. H. Baker, daugumos vadas, pareiškė: “Jokiu būdu nelaukčiau, kad administracija nusileistų sovietų tvirtinimui ir pripažintų jų suverenitetą Pabaltijyje”.

Truputį aštresnis yra Pabaltijo kraštų atstovybių reikalas. Pirmiausia iškyla tęstinumo klausimas. Šią problemą paskutiniu laiku jau svarstė Carterio administracija. Prez. Carteris pareiškė, kad būtų galima ką nors padaryti, tačiau, kai jis nebuvo išrinktas, reikalas atsidūrė naujos administracijos rankose. Džiaugiuosi, galėdamas pareikšti, kad diskusijose su valdžios pareigūnu Pabaltijo reikalams, patyriau, kad Baltieji Rūmai yra davę nurodymus problemą išspręsti taip, kad tęstinumas būtų teisiniai užtikrintas. Yra visa eilė teisinių problemų, pvz. pilietybės klausimas ir t.t., tačiau manoma, kad jas bus galima kelių mėnesių bėgyje išspręsti ir Pabaltijo atstovybių tęstinumas bus užtikrintas. Visa tai bus atlikta vykdant Baltųjų Rūmų nurodymus. Tai nepaprastai svarbus žingsnis pirmyn. Tokios Reagano nuotaikos džiugina

Pabaltijo kraštų žmones.

Antroji problema yra finansinė pama atstovybėms. Reikalas buvo taip pat diskutuotas su Valstybės departamentu. Nors nepasiekta specifinių išvadų, Valstybės departamento poziciją galima nusakyti šitaip: teigiamai tęstinumo klausimą išsprendus, (o tokiu sprendimu Valstybės departamentas neabejoja), nebūs leista atstovybėms dėl finansinių sunkumų užsidaryti.

Didelį rūpestį etninėse bendruomenėse kelia Radio Free Europe ir Radio Liberty padėtis. Dar tik šiais metais, Sen. Clayborne Pell, demokratas iš RŪode Island valstijos, įnešė mažai pastebėtą pataisą, kuri Senate praėjo be jokių diskusijų. Ši pataisa numato panaikinti Muenchene esančių stočių privačią valdybą ir įjungti Radio Free Europe ir Radio Liberty tiesiogiai į JAV Prezidento Board for International Broadcast (Tarpautinę radijo valdybą). Daugelis bijo, kad pagal šį siūlomą pakeitimą, ilgai radijo stotys gali pasidaryti priklausomos nuo Valstybės departamento International Communications Agency (Tarpautinės komunikacijos agentūros) ir Amerikos Balso. Problema yra tame, kad Radio Free Europe ir Radio Liberty transliuoja į komunistinius kraštus necenzūruotas žinias. Jų vertę įrodo faktas, kad sovietai beveik visada trukdo Radio Free Europe ir ir Radio Liberty transliacijas, kai tuo tarpu

praleidžia ir netrukdo Amerikos balso transliacijų, kurių žinios yra cenzūruotos, sušvelnintos ir, visų pirma, sovietų neužgannančios.

Jeigu Radio Free Europe ir Radio Liberty pateks Valstybės departamento International Communications Agency jurisdikcijon, yra pagrindo bijoti, kad jos abi pasidarys kaip Amerikos Balsas.

Valstybės departamentas teigia, kad Sen. Pell nebuvo tiesiogiai prašytas tokią pataisą įnešti ir todėl jie tuo reikalu nepasisakė — jie nei jį remia, nei jam priešinasi. Yra manoma, kad tokiu būdu pataisa gali nepraeiti. Tačiau negalima nekreipti į tai dėmesio, nes tai yra labai reikšmingas ėjimas, daugelyje keliantis didelį rūpestį. Ypatingai tuo rūpinasi su šiomis transliacijomis ryšį turį pareigūnai. Jiems rūpestį kelia ne tik šios pataisos pasėkos, bet ir jos motivacija.

Senato respublikonų vadovybė pilnai pripažįsta Radio Free Europe ir Radio Liberty reikalavimą. Sen. H. Baker tai gana aiškiai pasakė: “Darysiu viską, ką galiu, kad išlaikyti Radio Free Europe ir Radio Liberty savistovumą”.

Yra įdomu pažvelgti į pačią kiekvienos užsienio politikos širdį, nes čia susiduriame su pačia esmine Valstybės departamento ir administracijos filosofija, kuria remiasi daromi sprendimai ir pareiškimai.

Visų pirma turime suprasti, kad istoriškai, nuo antrojo pasaulinio karo pabaigos, pavergtų tautų atžvilgiu JAV vadovavosi "susilaikymo" politika. Žinoma, būtų galima tai ginčyti ir sakyti, kad ta politika keitėsi Trumano, Eisenhowerio, Nixono laikais, bet jeigu žiūrėsime į klausimą objektyviai, galėsime sakyti, kad pagrindinis susilaikymo principas niekad nepasikeitė. Buvo mažų posūkių, buvo siūlomos tam tikros pažiūros (pvz. balansuotos jėgos teorija), bet ir Valstybės departamentas ir administracija vadovaujasi taisykle, kuri jiems atrodo priimtina, ir tai yra susilaikymo politika. Net ir griežčiausio nusistatymo prieš komunistus laikais, vadovaujant krašto sekretoriui Dulles, nežiūrint daromų pareiškimų, pagrindinės taisyklės nesikeitė.

Yra gerai žinoma, kad Valstybės departamentas niekad nepaaušė ir neturėjo veiksmingos programos ar filosofijos, kuri galutinėje išvadoje, pramatytų pavergtų kraštų išlaisvinimą. Tokio dalyko iš viso nėra. Jeigu pasauliniai įvykiai tokią padėtį iššauktų, Valstybės departamentas, lygiai kaip ir administracija, aišku, ją paremtų. Tačiau, jie patys jos neiššauks, jokių planų nėra, nebuvo ir niekad nebus, kol pažiūros ir santykiai tarp JAV ir Sovietų sąjungos neleis šių klausimų diskutuoti. Sovietai yra labai jautrūs pavergtų tautų reikalui. Manoma, kad JAV šio klausimo

nekelia, nes pačiame sovietų politbiure esą susiskaldymo, panašiai kaip ir pas mus — ir ten yra norinčių taikos (balandžių sparnas), ir norinčių kariauti (erelių sparnas). Aikštėn iškeltas pavergtų tautų klausimas abi puses sujungtų ir bendravimas su sovietais pasidarytų sunkesnis.

Žinoma, Valstybės departamente yra taip pat žmonių, kurie yra stipriai įsitikinę, kad "sovietišku balandžiu" iš viso nėra. Etninėms bendruomenėms ši nuomonė yra didelė atgaiva.

Didelį susirūpinimą kėlė Carterio administracijos laikais vieno Valstybės departamento pareigūno padarytas pareiškimas, kad JAV nenorėtų matyti Sovietų sąjungos pražūties. Reikia džiaugtis, kad dabar taip negalvojama. Savaiame aišku, turime suprasti ir sutikti su faktu, kad Sovietų sąjunga yra didelis ir kariškai galingas kraštas, ir bet koks pražūtingas veiksmas galėtų iššaukti pasaulinio masto atominį pavojų. Sen. H. Baker tai labai taikliai apibūdino: "Nežiūrint, kokie būtų JAV interesai Sovietų sąjungos egzistencijos klausimu, mes turime būti labai suinteresuoti, kad būtų sustabdyti Sovietų sąjungos imperialistiniai siekimai pajungti kaimynines valstybes, ypatingai jų tarpe esančius Baltijos kraštus. Mums turi būti nepaprastai svarbu ugdyti nepriklausomybės ir laisvės dvasią Sovietų pavergtuose kraštuose, nesvarbu ar tai būtų Afganistanas,

ar Rytų Europa”.

Žiūrint ateitin, atrodo, kad jau nebėra aiškaus padalinimo tarp vidaus ir užsienio politikos. Pasaulis lygiai domisi tiek Reagano ekonomine politika, tiek mūsų ginklavimusi.

Jaučiamas tam tikras rezervuotumas optimizmas. Rezervuotas daugiausia dėl to, kad nėra žinomas Prezidento pajėgumas atsisipirti spaudimams ir toliau siekti savo programų įgyvendinimo.

Rūpestį kelia ir jo pajėgumas dirbti su Kongresu. Labai geras egzaminas buvo AWAC balsavimas. Jeigu Senatas būtų atmetęs Prezidento siūlymą, jo prestižas užsienyje būtų buvęs esminiai pažeistas, nes tai parodytų, kad jis negali išlaikyti savo žodžio. Laimėjimas, tačiau, šį prestižą krašte ir užsienyje sustiprino ir labai pabrėžė Prezidento pajėgumą teigiamai išspręsti ir kitas pasaulinio masto problemas.

Žiūrint į Vidurio Europą, Prezidentas ir toliau tęs pozityvų

ryšį su Rumunija, Jugoslavija ir, gal būt, Vengrija, bet įvykiai Lenkijoje padiktuos tolimesnę Vidurio Europos politikos eigą. Jeigu Lenkijai pasiseks ir ji laimės, tai ši eiga bus labai palanki. Jeigu sovietai įsikiš ir perims kontrolę, padėtis bus dviem atvejais bloga.

Pirma, faktas, kad sovietai gali, pagal norą, naudoti karinę jėgą, būtų pakertantis. Antra, JAV atsidurtų situacijoje, kurioje ji negali laimėti. Nesvarbu, kokia būtų JAV reakcija — ji vis tiek bus laikoma nepakankama. Blogiausia, tai būtų didelis smūgis satelitiniams ir pavergtiems kraštams, kurie gyvena laisvės viltimi. Vietoj žvelgę į JAV su viltimi, jie su baime žiūrės į Sovietų sąjungą. Taigi, svarstant įvairias įtakų sferas, Sovietų sąjungos įtaka stipriai sustiprėtų.

Artėjant 1982 m. visi žiūrime į Lenkiją, nes iš tikrųjų ji ir nulems mūsų ateities politiką Vidurio Europoje.

— Laikas eina žaliomis Lietuvos lankomis ir labai šaltais milžiniškais ledo ir sniego plotais, lygus, nesuskaldomas, nepratęsiamas ir nesutraukomas, kalendoriaus lapais nuplėšiamas kasdien, kas savaitę, kas mėnesį ir vėl iš pradžių. Laikas matuojamas taip pat ir Sibire velkant rąstus, kaip matuojamas šokių salėje. Saulėtekiai ir saulėlydžiai nesivėlina ir nesiskubina, lyg juos valdytų geležinė koncentracijos stovyklų tvarka.

Aloyzas Baronas
“Mirti visada suspėsi”, 1981

SVEIKINIMAI IR LINKĖJIMAI

Giliai dėkoju spaudai, veiksniams, organizacijoms ir visiems lietuviams už rūpinimąsi Lietuvos reikalais bei atodaira Lietuvos diplomatinei ir konsularinei tarnybai. Taip pat reiškiu gilią padėką tiems lietuviams, kurie savo pinigine ir moraline parama prisidėjo prie Lietuvos valstybės namo pagerinimo.

Linkiu, kad Naujieji Metai visiems būtų sėkmingi asmeniškai ir prasmingi Lietuvos laisvės byloje”.

Dr. Stasys A. Bačkis. Lietuvos atstovas

Džiaugiamės ir laisvojo pasaulio lietuvių gyvastingumu. Sukaktuvinės Australijos Lietuvių dienos, VII-tasis Pietų Amerikos Lietuvių kongresas, Vasario 16-tosios gimnazijos 30 metų sukaktis, tradicinė Europos Lietuviškųjų Studijų savaitė, IV-tasis Mokslo ir kūrybos simpoziumas Chicagoje — tai vis tie mūsų gyvenimo žiedai, įpinti į praėjusių metų vainiką. Pirmosios Lituanistikos katedros laisvajame pasaulyje įsteigimas Chicagoje buvo iškiliausias šių metų užmojis, kurio svarba ir reikšmė dar labiau išryškės kelyje į ateitį. Visa tai teikia paskatinimo ir drąsos viltingai žiūrėti į 1982-uosius metus.

Gimusio Kūdikio džiaugsmas ir ramybė teranda kelią į kiekvieno lietuivio širdį. Naujųjų metų tekmėje dar stipriau liudykime savo tautinę ištikimybę pavergtai Lietuvai .

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba

“Galimas dalykas, kad nauji tragiški įvykiai Rytų Europoje, kurie jaudina visą pasaulį, vienai ar kitaip atsilieps ir mūsų Tėvynėje. Budėkime ir būkime pasiruošę visokiems netikėtumams. Mus džiugina kovojančių tautiečių ryžtas Lietuvoje, jaudina jų pasiaukojimas ir kančios, padėkime jiems kuo galėdami.

Laisvojo pasaulio lietuviai, suglauskite savo eiles, nenustokime vilties ir ryžtingai siekime vieno tikslo — LAISVĖS LIETUVAI!”

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas

“Taipgi visiems linkiu laimingų 1982 metų. Tegu laisvojo pasaulio lietuviai puoseleja lietuviybę, brangina lietuvių kalbą, išugdo jaunąją lietuvišką kartą ir visi įsijungia į savo tikėjimo lietuviškas parapijas, o pavergtieji — tegu nepalūžta, sėkmingai kovodami prieš pavergėjų”.

Vytautas Kutkus, JAV LB Krašto valdybos pirmininkas

“Lai Nauji 1982 metai uždega visus išseivijos lietuvius nauju entuziazmu. Broliška meilė tejungia mus pasišvęsti kovai iki laimėjimo”.

Amerikos Lietuvių Taryba

Jungdamiesi į visų šių linkėjimų grandinę, Lietuvių Fronto bičiuliai trokšta, kad Naujieji Metai atneštų visiems vilties, meilės, ramybės ir pagarbos vieni kitiems mūsų konkrečiose Lietuvos laisvės ir Tautos išlikimo pastangose.

Lietuvių Fronto Bičiuliai

APIE ŽMOGŲ IR DARBUS

Rašytojui Jurgiui Gliaudai — 75 m.

1981 liepos 4 d. rašytojui-laureatui Jurgiui Gliaudai sukako 75 metai. Kūrybingą rašytoją, plataus masto kultūrininką, išvalgy publicistą ir ištikimą Lietuvių Fronto bičiulių sąjūdžio narį sukakties proga pagerbė LFB Los Angeles sambūris. Čia spausdiname pagerbimo metu tartą rašytojos Alės Rūtos žodį. Prie šio sveikinimo jungiasi LFB taryba, centro valdyba ir "Į Laisvę" redakcija.

Sukaktys — geras dalykas. Tada bent atsigręžiam į tą žmogų ir pagalvojame, kuo jis vertingas, kad jį paminėtume, ir už ką jam turim būti dėkingi. (Nedėkin-gumas gi — esanti viena didžiausių nedorybių!).

Rašytojui Jurgiui Gliaudai šiemet liepos 4 d. suėjo deimantiniai septyniasdešimt-penkeri ir, jį sveikindami, jam viso geriausio linkėdami, mintimis reziuumuojam jo brandos metus ir garsiai tariam: "Taip, yra už ką jam dėkoti!" Be to, jis tebėra kūrybingas, darbštus, dar nepasitraukęs nuo visuomenės, nuo tautos gyvų reikalų; jo plunksna tebėra aštri ir kovinga, tebėra daili ir siužetų raizgyne tebenarpliojanti žmogiškas problemas.

Šis autorius yra virš 30-ties metų buvęs mano šeimos bičiuliu. Esu perskaičiusi kiekvieną jo knygą, esu pasekusi, su malonumu, jo knygų skaičiaus ir jo rašytojiško prestižo augimą. Jurgis yra ne tik mano kolega ir bičiulis; jis yra visų teisininkų, rašytojų, žurnalistų kolega; ir, taip pat, — ištikimas ilgų metų

Fronto bičiulis, Šaulių sąjungos garbės narys; susitikdavom Ateitininkų, Bendruomenės veikloje, nuolat susidurdavom Detroite ir Los Angeles lietuvių kultūrinio judėjimo bangose; ir mūsų bičiulystė visada buvo šviesi. Taip pat, Fronto Bičiulių ir šio autoriaus bičiulystė buvo šviesi, reikšminga, prisotinta darbais ir idėjomis. Jurgis Gliauda visados buvo brandžiu "Į Laisvę" žurnalo

Rašytojas Jurgis Gliauda

bendradarbiu, politinių diskusijų bei paskaitų dalyviu, visad su įžvalgiomis politinėmis mintimis, originaliomis idėjomis.

Tačiau man Jurgis Gliauda labiau pažįstamas ir, galvoju, mūsų kultūroj reikšmingas, — kaip rašytojas romanistas, dramaturgas, eseistas, literatūros kritikas.

Esu skaičiusi visas jo virš 20-ties knygų, bet, prisipažįstu, negalėčiau net spėti, kiek šimtų straipsnių yra jo atspausdinta lietuvių išėivijos spaudoje, baltųjų rusų išėivijos periodikoje, latvių spaudoje, o gal ir dar kitur. Jurgio Gliaudos tik bibliografija gal jau sudarytų nemažą leidinį, brošiūrą. Tie visi straipsniai, parašyti jam dirbant fabrikuose arba pensininko negaliose, parodo autoriaus nuolatinį rūpestį mūsų tautos reikalais, mūsų literatūros vingiais ir lietuviškos kultūros už tėvynės ribų gyvastingumu.

Grįžtant prie J. Gliaudos grožinės literatūros raštų, reikia prisiminti jo pranašumą ir šioje srity. Nebekartosiu skaičių, tik priminsiu, kad J. Gliauda yra gavęs literatūrinių premijų daugiau, negu bet kuris lietuvis rašytojas egzilėj, o gal ir bendrai mūsų raštijos istorijoje. Bet tai nereikia, kad jo kūrybinis kelias būtų buvęs lengvas ir tik aplo-dismentais palydėtas; priešingai, jo pirmosios knygos buvo sutiktos (ne skaitytojų, o kritikų) su tam tikru rezervu, šaltumu, ir tas šaltis net dabar nėra visiškai

išnykęs. Šis ryžtingas autorius, teisininko profesiją turėjęs egzilėj iškeisti į fabriko darbininko amatą, o šį apgalėjęs bei išsiveržęs į rašytojo ne pelningą, bet kūrybišką profesiją, visą laiką turėjo (knyga po knygos) kopti lyg prieš vėją ir į kalną... Tas jo ramus ryžtingumas (tyla — ignoruojant kritikus) ir jo kūrybiškas produktyvumas galiausiai pavergė daugumos skaitytojų širdis ir įgijo daugumos pagarbą bei nuostabą.

Dar Kaune Jurgis Gliaudys, jaunas studentas teisininkas, materialinius sunkumus mėgino nugalėti, rašydamas komiškus vaizdelius ir su vienos apskrios moters pagalba juos spausdindamas ir platindamas. Tie kūrinėliai buvo pasirašyti Mateikos slapyvardžiu ir Kaune buvo pasklidę, turėjo pasisekimą. Tai J. Gliaudos pirmoji kūrybinė pakopa; sekančios, efektyvesnės ir sėkmingesnės, buvo jau trentyje, po karo autoriui atsiradus Šveicarijoj, vėliau — Amerikoj.

Tarp pirmutinės Jurgio Kastyčio Gliaudos knygos, eilėraščių "Ave America" (1950) ir paskiausios — novelių rinkinio "Bausmė" (1980) yra 30-toes metų tarpas; (tiesa, "Draugo" atkarpoj dabar spausdinamas jo romanai "Atolas — koralų sala", kurį gal netrukus matysime knygos forma). Pirmoji knyga — "autoriaus bičiulių" leidinys, paskiausioji — Nidos Knygų klubo Anglijoj. Tų 30-ties metų laikotarpį, lietuviš-

kos knygos keliui tolydžio sunkėjant, J. Gliauda savo knygų spausdinimo galimybes susirasdavo arba premijų laimėjimu (tada knyga automatiškai atspausdinama), arba bičiulių ir skaitytojų palankumu. Kritikai kiek pailsi ir vėl jį puola, o autorius, atrodo, nei su amžiaus krūviu nepailsęs, vis tebėra savo plunksnai ir savo skaitytojams ištikimas ir vis — prieš vėją ir prieš kalną — neša savo minčių pasaulį į lietuvių literatūros plotį ir gylį.

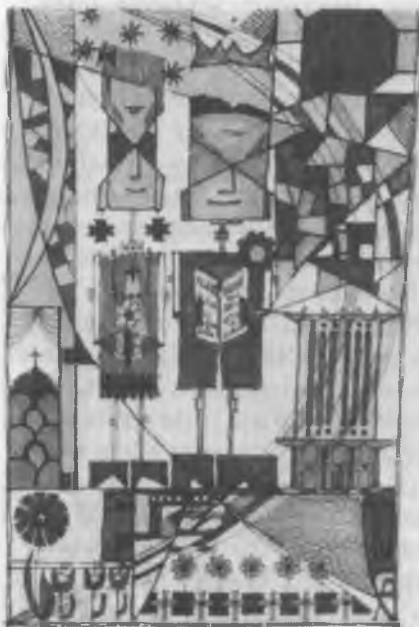
J. Gliauda yra ne tik grožinės literatūros rašytojas, bet ir iškilius žurnalistas. Jo, eseisto ir žur-

Dr. Kazys Ambrozaitis, Jurgis Gliauda ir PLB pirm. Vytautas Kamantaitis

nalisto, darbai prisotinti rūpesčiais lietuvių tautos ir valstybės tęstinumo, išsilaikymo, tobulėjimo. J. Gliauda — įžvalgus literatūrinių ir mokslinių, ypač politinių knygų kritikas. Autorius neblogai vartoja anglų kalbą, puikiai — rusų kalbą; yra nemažai išvertęs savo ir kitų kūrinių į rusų bei anglų kalbas; taip pat iš anų kalbų vertęs į lietuvių.

Kruopščiai žurnalistiškai ir išbaigtai literatūriškai parašytos Gliaudos knygos: „Agonija“ (1965), „Simas“ (1971), „Teismas biržely“ (1975), iš dalies — ir romanai „Sunkiausiu keliu“ (1973) bei „Perlojos respublika“ (1979). Tai kūriniai su aiškiu realybės pamušalu aktualių mūsų tautai. Novelių rinkiniai „Gėstanti saulė“ (1954), „Taikos rytas“ (1972) — irgi iš realijų, tremty gėstančios tautinės sąmonės žmonių ir išimtinių žiburėlių taiklūs vaizdai; J. Gliaudos

rašytojas Laureatas Jurgis Gliauda su žmona Marija

Edm. Arbo spalvota grafika.

prozoje — ryškūs humaniškumo ir moralinės kovos žmoguje pradai. Šis autorius — intrigų meistras ir jo romanai iš karto patraukia “kabančių šautuvu, kuris gale knygos turės iššauti”, nevengiant ir “kruvinių vaizdų”. Gal niekas lietuvių literatūroj taip meistriškai nenužudė, kaip J. Gliaudos romane “Namai ant smėlio” (vokietis — prancūzų), ar “Ora pro nobis” (komunistai — lietuvius), ar “Atolas — koralų sala” (negras — išprievartavęs lietuvaiteį). Gali kartais pavarginti mintijančio autoriaus painus sakinyš, bet atpildas skaitytojui — intriguojąs turinys ir sprendžiamos problemos.

J. Gliaudos kūryboje iškeliami žymūs mūsų tautos asmenys bei herojai: Mykolas Sleževičius — romane “Sunkiausiu keliu” (1973), prezidentas Smetona ir jo laikų ministrai — romane “Agonija”, knygnešiai — “Raidžių pasėliai”, Mikalojus K. Čiurlionis — “Ikaro sonatoj” (1961), vysk. M. Valančius, kun. A. Strazdelis — novelėse, Simas Kudirka — anglų ir lietuvių kalbomis knygoje “Simas”.

J. Gliauda išdrįso vaizduoti ir jam tiesioginiai nebepažįstamame okupuotos Lietuvos gyvenime brendusį žmogų; kaip Grigą — romane “Brėkšmės našta”; aiškiai ir drąsiai piešia dabartinės Lietuvos skurdaus gyvenimo vaizdus romane “Pagairė” (1975), kur nebūtinai iki detalių tikrovinė tiesa, bet labai įdomi “komu-

nistinio žmogaus” analizė, baimės tramdomo, politinių įvykių stumdomo lietuvių dvasiniai lūžiai.

Lietuvio partizano kruviniems takams ir laisvės apoteozei atvaizduoti J. Gliauda parašė romaną “Aitvarai ir giria” (1968), kuris pasiliks lietuvių istorijoj atsverti komunistų sumenkinto ir suniekinto, pavadinto “banditu”, laisvės kovotojo vaizdą, jo didžiausio pasiaukojimo, gyvybės atidavimo, juodžiausios nevilties metu, kai komunistai jį smaugė, žudė, o visas pasaulis užmiršo . . .

Romanas “Liepsnos ir apmaudo sąsčiai” (1969), taip pat, vaizduoja pavergtos Lietuvos buitį, ypač “stalčių literatūrą”, kuri negali laisvai prasiveržt į skaitytojus, bet yra ir lieka lietuvių sukaupto apmaudo ir pasipriešinimų, bent vidinių — dvasinių, liepsna, kurios nuskaidrintas žmogus Sovietijoj dar gali šiek tiek išlikti žmogumi.

Skaitytojui leidžiama juk pasirinkt pagal savo skonį, ar ne? Aš pasirinkčiau J. Gliaudos šias knygas, kurios, man rodos, labiausiai priartėja prie grynosios grožinės literatūros ir kurių mintis bei forma — modernaus rašytojo, tai — “Narsa gyventi” (1978), kur, anot Aloyzo Barono, “jaunai rašančio autoriaus” žvilgsnis į jaunąją kartą”; “Šikšnosparnių sostas” (1960), kur autorius drąsiu žodžiu sukuria politinių emigrantų tragiško likimo vaizdą;

“Namai ant smėlio” (1952), klasiškai parašytas romanas apie pokario laike sužlugdytą vokiečio gyvenimą, kur, tačiau, atskamba bendrai žmogiškos visų laikų ir visų tautų žmonių problemas.

Šias kuklias apie rašytojo Jurgio Gliaudos darbus mintis už baigsiu citata iš mano mėgiamiausio jo romano.

“Neapykanta gimdo neapykantą. Tai atneša kančias. Kitų kraujas visad kris ant mūsų ir mūsų vaikų galvų. Ateitis, į kurią veda neapykantos išpažinimas yra pragaras. Tik keli žingsniai

liko man iki kapo duobės, bet aš laikiu, aš taip aistringai laikiu pamatyti bent meilės saulės aušrą. Aš žinau, kad gal tai ir iliuzija. Bet be iliuzijos žmogus pavirsta žvėrim. Gal dar daug bus siaubų žmonijos gyvenime, bet galų gale žmonės juk atsipeikės. Meilės šauksmas pasieks žmonių ausis ir širdis”. (“Namai ant smėlio”, 213 p.).

Sveikinu autorių ir jo šeimą, dėkodama už ilgą — ištvermingą kūrėjo kelią, už daugelį labai įdomių knygų, kurių, tikiu, dar bus.

Alė Rūta

Mūsų mažai tautai (o ir žmonijai) yra iškilusi didelė grėsmė. Ji tiesiog pirsosi palyginama su mūsų genialiojo Čurlionio paveikslu, kurį S. Neris taikliai pavadino (virš pasaulio) “skrenda neganda juoda”. Šiai grėsmei nugalėti reikalingos visų tautų (ypač pavergtųjų), visų mūsų tautiečių pastangos.

Ši kova šventa! Dėl jos turime pamiršti savo susiskaldymą, savo asmenines ambicijas.

Iš laiško iš Vilniaus “Tėviškės Žiburiams”, 1981

★

*Pažvelk į savo žemės kelią, —
Tave per Lietuvą jis ves,
Kurioj širdies tuvos dalelė,
Kaip ji pati dalis tavęs*

*Su jos šiokiadieniais ir šventėm,
Su jos tradicija gyva —
Nors tekt kažkur toli gyventi,
Širdim visur mes Lietuva!*

Eilėraščių posmai iš Lietuvos, 1981

PRŪSAI IR JŲ LIKIMAS

Šiomet sukanka 750 metų nuo Prūsų kovos pradžios su Vokiečių ordinu (1231 m.). Tos lietuvių genties likiminės grumtynės tęsėsi iki mūsų laikų.

Šio straipsnio autorius yra vilnietis, studijavęs teisę Vilniaus ir Varšuvos universitetuose, kur baigė su teisės magistro laipsniu. Teisės studijas gilino Paryžiuje. Red.

P. I. Kušneris (Knyševas). *Pietryčių Pabaltijo Etninė Praeitis.* Istorinė etninės teritorijos studija. Vertė Aleksandras Tenisonas. Išleido Miškininkų Sąjunga Techninis redaktorius Vincas Žemaitis. Anglų kalba santrauką paruošė Saulius Girnius. Spaudė Morkūno spaustuvė Čikagoje. 1979 metais.

Ši studija yra dalis to paties autoriaus išleistos studijos: *Etninės Teritorijos ir Etninės Sienos.* SSSR Mokslų Akademijos leidinys. Ats. red. C. A. Tokarov. Spausta Maskvoj 1951 metais.

Pagal autorių: “Pietryčių Pabaltijo teritorija, kuri iki Antrojo pasaulinio karo sudarė Rytprūsių dalį, dabar yra Sovietų Sąjungos valdomos sritys, iš kurių viena dabar vadinama Kaliningrado sritimi, o kita dalis tai Lietuvos Klaipėdos kraštas”.

“Istorijos būvyje, dėl susidariusių įvairių priežasčių, šio krašto gyventojai, kadaisė buvę viengenciai, arba etniškai labai artimi, vakaruose pradėjo nutolti nuo savo genčių. XIII a. jie pateko svetimšalių priespaudon, buvo nutautinti ir daugumas suvokie-tinti. Tačiau dalis vietinių gyven-tojų išsaugojo savo tautinę kultū-

rą ir gimtąją kalbą iki pat II pasaulinio karo pabaigos, kada baigėsi vokiečių valdymas... Po karo Klaipėdos krašte išsilikus dar vienalytė vakarinių Lietuvių gyventojų masė prisijungė prie lietuvių tautos, kada Klaipėdos kraštas vėl grįžo prie Lietuvos. Kitos teritorijos dalyje, kurią vokiečiai pasitraukdami buvo pavertę dykumos zona — gyventojų nebeliko, jie buvo pabėgę arba išvaryti į Vokietiją...”.

Autorius klausia: Kokia gi šios teritorijos etninė praeitis, kokios tautos čia gyveno, koks likimas jas ištiko?

Norint atsakyti į pirmąjį klausimo dalį, reikia giliai pasiknisti žemėje. Be archeologijos, be iškasenų į tą klausimą negalima atsakyti. P. I. Kušneris, ar SSSR Mokslo akademija, iki Antrojo pasaulinio karo, šioje srityje jokių archeologinių kasinėjimų nedarė, todėl reikia remtis vokiečių archeologais.

Kušneris skirsto vokiečius archeologus į dvi dalis, vieni jų tikri mokslininkai, bešališki, be jokių tendencijų, kiti gi tendencingi, jie savo iškasenų aprašymuose taip sutvarko medžiagą, kad įrodytų, kad Rytprūsiai iš

seno buvo — germanų žemė — ir kad ten gyvenusių tautų seniausia kultūra yra “indogermanų”. O nacizmo laikais, daugumas vokiečių archeologų pradėjo į mokslą įvesti rasistines idėjas.

Autorius laiko patikimu mokslininku, tarp kitų, E. Hollack, kuris 1908 metais ištyręs ir aprašęs virš 500 kapinynų.

“Labiausiai autoritetingas ir objektyvus pietryčių Pabaltijo archeologijos tyrinėtojas yra A. Bezzenberger. Jis priėjo išvados, kad tos vietovės jau iš senų senovės buvo apgyvendintos ir kad žmonės niekur nepasitraukdami čia gyveno šimtmečių šimtmečius . . . iki XIII amžiaus šių sričių kultūroje neįvyko jokių permainų ir čia gyventa tos pačios kilmės žmonių. Bezzenbergeru laikė lietuvius srities autochtonais . . . To teigimo ligi šiolei niekas neatmetė.

Vienok buvo daug ir tokių, kurie traktatais, išleidžiamais daugiausia Karaliaučiuje, ėmė įrodinėti, kad baltai tai prūsai, galindai, sūduviai, skalviai (šaluviai), klai-pėdiškiai, bet jokiū būdu ne lietuviai ir kad baltų kultūra buvo si artimesnė vokiečių kultūrai, negu lietuvių kultūrai. Kadangi to neįmanoma įrodyti archeologiškai, tai į pagalbą pakviesta kalbotyra, kadangi ir lingvistika yra bejėgi tai įrodyti, buvo sukurta nauja “teorija”: prūsai dėl karų XIII amžiuje visiškai nusilpę išmirę ir palikę savo žemę “tuščią”, o tada jau vokiečiai

buvę priversti ją užimti ir ten atkurti seną germanų kultūrą!”

“Tačiau, kaip rodo archeologiniai šaltiniai, senoji baltų kultūra neišnyko, nors vokiečių riteriai ir apnaikino prūsų žemę. Ji ir toliau vystėsi, nepaisant visų kliūčių, kurias Panemunio srityse jai darė vokiečiai užkariautojai. Ta baltų kultūra išugdė savo naujas formas ir išliko iki mūsų dienų”.

“Originali baltų kultūra niekuo neskolinga nei gotams, nei vokiečiams. Pirmieji nepaliko jokių kultūrinių pėdsakų minimoje pietryčių Pabaltijo teritorijoje, o antrieji atėjo į Pabaltį visai netam, kad atliktų kokią nors kultūrinę civilizacijos misiją, o tik kad užgrobūt svetimą jiems kraštą”.

Ši citata, po kuria gali pasirašyti kiekvienas lietuvis, atsako į pirmąjį klausimą: kas toje srityje gyveno. Antroji klausimo dalis: kas atsitiko su Kryžiuočių pavergtais prūsais — lietuviais, mes visi gerai žinome. Nutautėjimas slinko iš Vakarų į Rytus. Prieš Antroją pasaulinį karą ten liko tik kelių tūkstančių lietuvių salelė, bet dar pakankamai stipri, kad galėjo leisti savo laikraštį “Naująjį Keleivį”, kuris buvo nacių uždarytas tik 1939 metais.

Kada esam Prūsuoose ir kalbam apie prūsus, negalim praeiti tylomis pro klausimą: ar prūsai turėjo savo kalbą, ar jie kalbėjo gyveno prie Dauguvos ir net prie Maskvos, bet, kada reikia išai-

lietuviškai? Vokiečių mokslininkai labai stengėsi įrodyti, kad prūsai turėjo savo kalbą. Mat, nuo atskiros kalbos arčiau prie atskiros tautos.

Šaltiniai, kuriais norima atkurti prūsų kalbą, yra labai maži, tiktai trys katekizmo laidos, apie kurias Kušneris taip rašo:

“Pirmosios dvi katekizmo laidos, kaip nurodo prof. Bohlen, talpino tik 10 Dievo įsakymų, Credo, ir įvadinės Sakramento formas. Gyventojai, kuriems teko šiuos prūsų katekizmus naudoti, skundėsi, kad jie silpnai supranta tą “prūsų” kalbą. Po 16 metų nuo antrosios laidos, pasirodė nauja trečioji prūsų katekizmo laida (1561 m.) vokiečių pastoriaus iš Pobeteno, Abelio Viliaus. Kadangi jis prūsiškai nemokėjo, vertėju pasikvietė vieną iš dvaro baudžiauninkų — žemdirbių. Išsiliko A. Viliaus laiškas, kur jis nusiskundžia, kad dvarininkas verčia jo vertėją žemdirbį eiti sunkų lažą ir todėl jis neturi pakankamai laiko skirti katekizmo vertimui. Tačiau ne vien baudžiauninko laiko stoka, bet ir blogas vertėjo prūsų kalbos žinojimas atsiliepė į jo vertimo tekstą”. Tokiais tai autoritetais grindžiama prūsų kalba.

Vincas Vileišis 1935 metais išleistoje studijoje “Tautiniai santykiai Mažojoj Lietuvoj ligi Didžiojo karo” šiuo prūsų kalbos reikalu irgi pasisako. Kušneris cituoja Vileišį: “Mus pasiekę kalbos paminklai vargu ar teisingai

nušviečia prūsų kalbos struktūrą ir jos savitumą, nes prūsų kalba tuo metu jau merdėjo ir kone trečiajam katekizmo leidiniui išėjus dingo. Katekizmuose prūsų kalba sukonstruota neteisingai, neprisilaikyta gramatikos taisyklių, ypač sintaksės, be kurių negali būti jokia gyva kalba. Dėl to kyla abejonių, ar nudorytas kalbos paminklas teisingai atvaizduoja tikrosios prūsų kalbos klestėjimo periodą.

“Savitos prūsų kalbos teorijos šalininkai rado joje nepilną šimtą ‘originalių’ žodžių, kurių nėra nei lietuvių nei kitose kalbose . . . Net, jei sutiksime, kad šimtas prūsų originalių žodžių ir nėra prūsų kalbos merdėjimo pasėka, arba pačių paminklų autorių kūryba, tai ir tada lietuvių ir prūsų kalbų bendrumas be tų skolintų žodžių lieka didesnis, negu jų skirtumas. Panašias kalbas negalima pavadinti savitomis, bet tik dialektais”.

Kušneris, tačiau, sako, kad su Vileišio tvirtinimu negalima sutikti: prūsų kalbos dialektų tyrinėjimai (K. Būga) ir prūsų kalbos gramatikos (Endzelins) rodo, kad prūsų kalba, bet ne dialektas, tikrai buvo ir ji buvo gimininga su viena iš baltų leto-lietuvių kalbų”.

Įdomiai Kušneris prūsus su-lietuvina. Jis sako: “Kovoje su vokiečių Ordinu prūsų - lietuvių gyventojuose pribrendo visų Pabaltijo genčių etninio vieningumo supratimas. Tuo metu net

vokiečių užkariauotose srityse pas vietinius gyventojus nesustoję etninio susivienijimo vystymosi procesas. Dėl užkariautojų išleistų potvarkių, vietiniai gyventojai, nežiūrind jį ankstyvesnės priklausomybės vienai ar kitai baltų genčiai, pasidarė visi vienodai beteisiai. Visi pavergtieji gyventojai buvo vadinami "prūsais", kad atskirti nuo lietuvių, su kuriais teko tęsti užkariavimo karą. Bet patys gyventojai kitaip žiūrėjo į reikalą — jie skaitė save etniškai artimais broliais tos tautos, kuri yra laisva. Jie pradėjo save vadinti lietuviais. Prūsų kalba išėjo iš apyvarčios, ji buvo išstumtama vokiečių kalbos, bet ne visur: žymi baltų dalis, kuri liko kompaktiniai gyventi rajonuose, kurie vėliau pateko vokiečių kolonizacijai, išsaugojo vietinius dialektus, kurie dabar sudaro lietuvių kalbą. Vėliau, dėka lietuvių raštijos, atėjusios iš vokiečių neokupuotų lietuviškų sričių, vietiniai dialektai pradėjo po truputį nykti, užleisdami vietą dviem pagrindinėms lietuvių kalbos tarmėms: aukštaičių ir žemaičių. Jose Vakarų Lietuvos gyventojai išlaikė savo savitą kalbos tarimą".

"Tokiu būdu lietuvių kalbos neplitimas tarp Rytų Prūsijos vietinių gyventojų parėjo visai ne dėl etninio įsibrovimo lietuvių iš Rytų, kaip tai aiškino savo propagandiniuose pamfletuose vokiečių nacionalistai ir lietuvių išsigimėliai Jurgio Gerulio ti-

po, bet vakarų lietuvių tautinės sąmonės atbudimu. Šis procesas prasidėjo XV amžiuje".

Tai kelios citatos iš Kušnerio knygos. Visa studija paskirstyta į 13 skyrių, kuriuose autorius parodo prūsų gyvenimą nuo priešistorinių laikų iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos.

A. Tenisono vertimas padarytas gražia ir sklandžia lietuvių kalba. V. Žemaitis viename laiške rašo, kad knygai paruošti ir išleisti reikėjo aštuonių metų laiko, kol galutinai visos kliūtys ir sunkumai buvo nugalėti. Lietuvių visuomenė turi jam būti dėkinga už jo darbą ir pasišventimą.

St. Lozoraitis jun. laiške, rašytam V. Žemaičiui, taip sako: "Kušnerio knyga yra išleista tikrai gražiai ir su kruopštumu, kurio nesutiksi taip dažnai. Ji ne tik naudinga savo turiniu, bet ir pavyzdinga savo išvaizda. Tai didelis įnašas į Lietuvos politinę literatūrą".

Baigiant reikėtų sustoti prie labai svarbaus klausimo, būtent, prie terminologijos, žodžių, kuriais mes vadiname lietuvius, prūsus.

Prieš metų eilę mes buvom vadinami aisčiais (žiūr. Šapokos Lietuvos istorija, 1936). Išaiškinius, kad tas žodis nėra tautos pavadinimas, o teritorijos, dabar prikibome prie kito, daug mums artimesnio, būtent "baltai". Baltai yra tie, kurie gyvena prie Elbės, Oderio upių, baltai yra tie, kurie

kinti kokį nors 'baltiškąjį' žodį, pasirodo, kad jis yra lietuviškas.

Kušneris irgi vartoja įvairius žodžius, kaip lietuvis, prūsas, vakarų lietuvis, nedarydamas skirtumo jų reikšmėje.

Paskutiniu laiku net Lietuvos pagrindžio spauda pradėjo vartoti žodį 'Vakarų lietuvis', vietoje prūsas. Tai gal gerai, jei tuo norima išreikšti tarp lietuvių ir prūsų etnišką tapatumą. Bet žodis "prūsas", "Prūsai" turėtų ir toliau pasilikti mūsų žodyne. Prūsai turėtų reikšti teritoriją XIII am-

žiaus ribose. Jei tą žodį išbrauksime, tai jo niekas kitas nevar-tos. Sovietų Sąjunga prisijungė Prūsijos dalį, bet to vardo ten vi-sai nėra. Taip pat ir su Lenkija. Lenkijai atiduota Prūsijos dalis, padalinta į vaivadijas, ir prūsų vardo ten bijoma kaip ugnies. Didžioji ir galingoji Prūsijos vals-tybė Vokietijoje, aliantų įsakymu panaikinta ir šiandien joks Vo-kietijos politinis atlasas jos ne-rodo. Vardas 'prūsas' turėtų būti mums 'didvyrio' sinonimas.

S. Lazdinis

PRŪSŲ ŽEMEI

*Ko liūdnei siūbuoja lieknos sembų pušys,
Ko Baltijos bangos blaškosi krantuos?
Ar kad sesių širdys skausmuose užduso,
Jų dainų suokimo girios nekartos?*

*O Galindų žeme, o Natangų girios,
Ko jūs liūdnei ošiat vasaros rytais?
Ar kad senos pilys griuvésiais pairę
Nepakils padangėn bokštais įstabiais?*

*Skalvių jaunos gretos Nemuno papieviais
Jau tebežygiuoja gint tėvų kapų,
Paupiais nežydi kvepiančiosios ievos,
Liūdesys teskraido gedulo sparnu.*

*O pabuskit vėlės iš kapų ir gojų,
O pakilkit į laisvę karžygių dvasia!
Tegu prūsų girios, lai upės kartoja,
Teskamba padangės laiminančia drąsa!*

*Nuo Vislos ir Priegliaus, nuo girių Ramintos,
Pavasario šauksmas suskambės ir vėl.
Ant kalno Rambuno sužibės ugnys šventos,
Ir vergijos pančiai nusmegs pragarmėn!*

1979 m. lapkričio 20 d.

A. P. BAGDONAS

LIETUVIŠKUMO KOVA LIETUVOS KARIUOMENĖJE

VT. VT.

Kariuomenė yra valstybinio suverenumo regimas pavidas, suverenumo konkreti išraiška. Lietuvos kariuomenės atsikūrimas 1918 - 1919 buvo istorinis mūsų tautos laimėjimas. Todėl graži ir girtina Lietuvos kariuomenės veteranų tradicija kasmet lapkričio 23 — Lietuvos kariuomenės atsikūrimo istorinę datą atžymėti ir tuo mūsų visuomenei priminti tą didįjį tautos laimėjimą.

Mūsų kariuomenės atsikūrimo bendrosios sąlygos ir jai vykdyti tekę beatsikuriančios Lietuvos valstybės gyvybiniai uždaviniai yra daug kur išsamiai aprašyti ir viešumai gerai žinomi dalykai. Betgi daug kam yra mažiau pažįstami kai kurie vadinami paraštiniai Lietuvos kariuomenės dalykai, t. y. dalykai esantieji Lietuvos kariuomenės istorijos paraštėje. Ogi ir jų kai kurie yra buvę reikšmingi ne tik atsikuriančiam Lietuvos kariuomenei, bet ir pačiam atsikuriančiam Lietuvos respublikai.

Vienas tokis paraštinis Lietuvos kariuomenės istorijoj dalykas yra buvusi Lietuvos kariuomenėje lietuviškumo kova su Rusijos carinės kariuomenės dvasios apraiškomis arba su rusiškuoju raugu.

Rusijos carinėje kariuomenėje katalikas karininkas neturėjo teisės savo karjeros kopėčiomis iškopti aukščiau kaip iki pulkininko pakopos. Jis taip pat neturėjo teisės patekti į karinio mokslo aukštąją mokyklą, Šiais atžvilgiais estai ir latviai karininkai carinėje kariuomenėje buvo laimingesni. Būdami protestantų tikėjimo, jie tokių diskriminacinių suvaržymų neturėjo. Tie diskriminaciniai suvaržymai katalikų karininkų atžvilgiu, atkuriant Lietuvos kariuomenę, buvo gana skaudžiai juntami. Neturėdama dėl to lietuvių genštabistų karininkų, atsikuriančioji mūsų kariuomenė norom nenorom turėjo naudotis carinės kariuomenės karininkų rusų paslaugomis... Bolševikų revoliucija jų nemažą kiekį buvo atbloškusi į Lietuvą. Jų buvo ne tik vyriausioje vadovybėje, bet ir daliniuose. Carinėje kariuomenėje buvusių lietuvių karininkų dalis Lietuvon negrįžo. Bolševikų revoliucijos audroje jie įsiliejo į raudonąją armiją, kad, anot poeto Blocho, “na gore vsiem buržujam myrovoj požar razduli” — visų buržujų nelaimei įpūstų pasaulinį gaisrą. Faktiškai to pasaulinio gaisro jie neįpūtė, bet savo lietuviškas

galvas Stalino valymuose paguldė. O atsikuriančioje mūsų kariuomenėje jų pakaitalu buvo tapę nelietuviai.

Taigi atsikuriančioji mūsų kariuomenė, tiksliau sakant, jos karininkija, nebuvo vientisa, nebuvo homogeniška, o susidarė iš skirtingų sandų: lietuviškojo ir nelietuviškojo. Pastarasis tik atsitiktinai ir laikinai buvo pritapęs prie lietuviškojo, nes bolševikų atžvilgiu ir lietuviškosios ir nelietuviškosios karininkijos interesai laikinai sutapo. Ir vieniems ir antriems rūpėjo atmušti raudonosios armijos invaziją. Tačiau jų galutiniai tikslai buvo visai skirtingi. Vieniems rūpėjo apginti atstatytosios Lietuvos valstybės suverenumą, antriesiems — sunaikinti bolševizmą pačioje Rusijoje ir atstatyti senąjį režimą. Faktiškai tad mūsų atsikuriančios kariuomenės karininkijoje buvo gana ryškus tam tikras dvilypumas, tarsi istorijos kelio kryžkelėje buvo sublokšti skirtingų tikėjimų piligrimai, kuriems likimas buvo lėmęs tam tikrą kelio distanciją žygiuoti bendrai ta pačia kryptimi, kol jų galutiniai tikslai tą bendrą kelią vėl išskaidė skirtingomis kryptimis.

Bet ir ta, palyginti, trumpa bendro kelio distancija lietuviškųjų nusiteikimų karininkam buvo spėjusi įsiesti iki gyvo kaulo. Carinės Rusijos karininkija buvo auklėta imperialistine dvasia, Rusijos pavergtų tautų savitumui nepakantos dvasia. Šitaip

indoktrinuotas carinės kariuomenės karininkas, į Lietuvą patekęs tik būtino reikalo spiriamas, negalėjo nuoširdžiai susigyventi su naująja padėtimi, su mūsų tautos siekimais ir atsidėti Lietuvos nepriklausomybės atstatymui. Jis negalėjo suderinti carui duotos savo priesaikos su savo pareiga Lietuvai, kuri jam iš ankščiau neretai tebuvo žinoma vien kaip Rusijos šiaurės vakarų kraštas — Severozpadny kraj. Faktiškai kai kuris tų rusų karininkų caro laikais buvo buvęs carinės priespaudos vykdytojas ir rusifikacijos nešėjas Lietuvoje.

Carinės kariuomenės rusų karininkų nuotaikos pasireiškė iš pat mūsų kariuomenės organizavimo pradžios. Krašto apsaugos viceministru paskirtas gen. Kondratavičius ne tik pats nesiskubino organizuoti Lietuvos ginkluotą pajėgą, bet trukdė ir lietuvių karininkų atitinkamas pastangas, į Vilnių atvykstančius lietuvius karininkus grąžindamas namo. O kai prie Vilniaus priartėjo raudonoji armija, gen. Kondratavičius primygtinai įkalbinėjo Lietuvos vyriausybę, kad ji keltųsi į nulietuvėjusį Gardiną, o ne į Kauną, arčiau prie tautos masių.

Kokia pažiūra kai kurių rusų karininkų Lietuvos kariuomenėje buvo į pačios Lietuvos valstybės ateitį, gali bent kiek pavaizduoti šioks atsitikimas. 1920 vasario 22 Aukštojoj Panemunėj prasidėjus bolševikų agentų nelietuvių sukurstytam karių maištui, Šančiuo-

se stovinčio vieno dalinio vadas, carinės kariuomenės karininkas rusas, sukvietęs dalinio karininkus informuoja apie prasidėjusį Panemunėje maištą ir savo pranešimą baigia šitaip:

— Gospoda oficery, pojiedem spičkami torgovat. Kak vyдно iz toj Lytvy ničevu nebuded. (Ponai karininkai, važiuojam degtukais prekiaut. Kaip matyt, iš tos Lietuvos nieko nebus.). Jaunieji dalinio lietuviai karininkai betgi dalinio vadą izoluoja ir patys imasi kareivius tvarkyti ir Panemunės maištininkam užkerta kelią į Kauną.

Carinė rusų karininkija buvo skiepijama ir savotiškus santykius su kareiviais. Tų santykių pobūdis visai nesiderino su Lietuvos savanorių dvasia. Savanoriai dėl to dažnai pasijausdavo tokių vadų ujami, niekinami ir skriaudžiami. Kildavo nesusipratimų ir net aštrių susikirtimų, kurių atgarsiai pasiekdavo ir vyriausybės viršūnes. Apie carinės kariuomenės karininko santykius su kareiviais šiočia tokia iliustracija gali būti ir toks atsitikimas.

Kariuomenės teismui teisiant vadinamų peovekų 1919.VIII.28 pasikėsinto sukilimo dalyvius, vieno dalinio buvęs vadas, sukilimo dalyvis, užprotestavo vieno liudininko, karo mokyklos kariūno, parodymus teismui tuo pagrindu, kad jie nepatikimi, pareikšdamas teismui —

— Čtob sud pokazanijem jun-

kerą vieryl bolše čiem pokazanijem oficerą, my, oficery russkoj armiji, k etomu ne privikli — kad teismas labiau pasitikėtų kariūno parodymais nekaip karininko, mes, rusų kariuomenės karininkai, prie to nesame įpratę.

Suprantama, kad tokis buvusių carinės kariuomenės karininkų rusų, o taip pat ir kai kurių rusų rusėjusių lietuvių nesugebėjimas, o sykiu ir nenoras atsikratyti rusiškais karininko nusiteikimais kirtosi su lietuvių karininkų dvasia. Tatai ypatingai išryškėjo, kai į Lietuvos kariuomenės kadrus atėjo jau Lietuvos karo mokyklos auklėti karininkai, kurių pirmoji laida buvo išleista 1919.VII.6, o antroji — 1919. XII.16. Su jais į Lietuvos kariuomenę buvo įlieta per 300 (89 pirmosios laidos ir 224 antrosios laidos) svetimų įtakų ir tradicijų nepažeistų idealistų lietuvių karininkų, savo kilme, savo dvasia, savomis aspiracijomis glaudžiai sutapusių su pačiais savanoriais, su visos mūsų tautos dvasia ir siekimais. Nuo tada lietuviškumo kova su nelietuviškumais Lietuvos kariuomenėje įėjo į naują savo fazę, kuri dar tęsėsi kelesius metus.

Nepriklausomybės karam pasibaigus, pirmasis Lietuvos rūpestis buvo kaip galint veikiau atstatyti krašto ūkį ir jo gamybą pritaikyti vidaus bei užsieninių rinkų reikalavimam. Pagrindinis dėmesys ir pastangos buvo atkreiptos į žemės ūkio radikalų

pertvarkymą; žemės reformos įvykdymą ir žemės ūkio gamybos krypties pakeitimą. Todėl nenuostabu, kad pati pirmoji aukštojo mokslo nepriklausomos Lietuvos mokykla — Lietuvos universitetas buvo atsteigtas tik 1922 vasario 16. Ogi aukštajai karinių mokslų mokyklai dar reikėjo laukti devynerius metus. Ji buvo įsteigta tik 1931, kai mūsų kariuomenėje jau buvo susitelkęs atitinkamas skaičius karininkų, baigusių aukštuosius karinius mokslus Belgijos, Čekoslovakijos, Prancūzijos, Vokietijos karinėse akademijose. Pirmieji tų akademijų absolventai grįžo į mūsų kariuomenę tik 1924-25 metais ir pradėjo užimti vadovaujamus postus, kurie lig tol buvo buvę neišvengiama privilegija carinės kariuomenės karininkam, nelietuviam arba nulietuvėjusiems, kartais tokiems, kurie į Lietuvą buvo grįžę tik 1920 ar net 1921 metais, taigi jau po nepriklausomybės karų ir po Lietuvos taikos sutarties su Sovietų Rusija pasirašymo. Pvz. 1921-1922 metais mūsų kariuomenės vadu buvo į Lietuvą iš Rusijos tik 1920 metais grįžęs generolas. Arba pvz. 1923 - 1924 metais gen. štabo viršininku buvo generolas, į Lietuvą grįžęs tik 1921 metais. Atrodo, kad ne Lietuvos meilė, o tik bolševizmo įsitvirtinimas Rusijoje ir praradimas vilties atstatyti senąjį režimą apsprendė juos už Lietuvą. Suprantama todėl Lietuvos karo mokyklą bai-

gusių jaunųjų karininkų nusiėkimų priešybė šių vėlybųjų sugrįžėlių atžvilgiu. Nuo Lietuvos jie buvo atitrūkę ir savo dvasia, ir savo kalba. Vytauto Didžiojo karininkų kursuose jie dėstė rusų kalba. Lietuvos karo mokyklą baigusius jaunuosius karininkus, kurių patriotizmas neretais atvejais toli pralenkdavo ir jų išmintį, tatau ypatingai šokiravo. Ligi kokio įtampos laipsnio tos lietuviškųjų karininkų nuotaikos įkaidavo, galime įsivaizduoti kad ir iš šitokio atsitikimo. Kartą karininkų ramovėje Kaune per pietus, tarp kitų pietaujant ir gen. štabo viršininkui generolui su broliu pulkininku, kurie iš Rusijos grįžo tik 1920 ir jaunųjų lietuvių karininkų akimis buvę dideli rusofilai, taigi šiokioje aplinkoje vienas jaunas karininkas garsiai užtraukė:

— I prijechali dva brata is
Rossiji da v Litvu,
Ei liuli, da Liuli, is Rossiji
da v Litvu . . .

Už tai 'dainininkas' gavo 30 parų daboklės ir buvo pašalintas iš Vytauto Didžiojo Karininkų kursų. Bet represijos tik dar labiau kaitino jaunųjų karininkų priešišumą ir tikriems ir tik tariamiems rusofilam. 1923 pabaigoje ar 1924 pradžioje štabo viršininku esant generolui, kuris Lietuvon buvo grįžęs tik 1921 metais ir kurio jaunieji karininkai labai nemėgo dėl jų akimis jo didelio rusofilškumo, buvo tokis atsitikimas. Vieną dieną genero-

las gavo gražiai įpakuotą siuntinį iš Belgrado, Jugoslavijoje, kur tuo metu prisilaikė caro sosto pretendentas kunigaikštis Kirilas. Siuntinį atpakavęs, generolas rado gražiai slavų bažnytine kalba surašytą dokumentą, kunigaikščio Kirilo aktą, kuriuo generolas, Lietuvos gen. štabo viršininkas, kaip šaunus rusofilas, už nuopelnus rusiškumui Lietuvos kariuomenėje apdovanojamas "Šuns galvos ir šluotos" ordinu — ordinom peš'jei golovy i metly. Šitas štabo viršininkui jaunųjų karininkų iškirstas piktas pokštas buvo pasiekęs net patį seimą. Netrukus po to įvykio, generolas iš štabo viršininko posto buvo nuimtas.

Tokie ir tolygūs mūsų jaunosios karininkijos išpuoliai prieš carinės Rusijos kariuomenės raugo apraiškas mūsų atsikūrusioje kariuomenėje ir tų apraiškų beatodairiška nepakanta be abejojimo bus labai daug lėmę ir pasukbinę tų apraiškų iš mūsų kariuomenės išgyvendinimą ir joje vientisos lietuviškos dvasios sukūrimą. Tačiau už tai yra tekę ir gana brangią kainą sumokėti. Ta

lietuviškumo kova su rusiškumu mūsų atsikūrusioje kariuomenėje buvo, jeigu ne vienintelė, tai vis dėlto pagrindinė vada susiorganizuoti Slaptajai karininkų sąjungai — SKS. Ogi kariuomenėje bet kuri sąmokslinė organizacija, kad ir tauriausių tikslų, visada yra labai pavojingas veiksnys tiek pačios kariuomenės paskirties atžvilgiu, tiek ir pačios valstybės atžvilgiu, nes atveria duris neapskaičiuojamam avantiūrom, kurios nieko bendro neturi su kariuomenės pašaukimu — saugoti ir ginti valstybės suverenumą.

Ar ir kiek tas atsikūrusios mūsų kariuomenės karininkijos pirmųjų kelerių metų nevieningumas ir tos lietuviškumo kovos su Rusijos carinės kariuomenės auklėtų karininkų rusiškumo apraiškomis galutiniai padariniai yra turėję poveikio mūsų kariuomenės valstybinių uždavinių vėlesniam vykdymui, ir ypatingai tada, kai II-ojo pasaulinio karo audroje Lietuvos valstybės suverenumas atsidūrė sunaikinimo grėsmėje, — apie tai jau būtų atskira šnekta.

Nepriklausomybės troškimas neišdildomas iš širdžių ir niekuo nepakeičiamas. Ir ne tas kasa duobę lietuvių tautai, kas siekia nepriklausomybės, o tas, kuris paneigia ją.

Perspektyvos, Nr. 20, 1981

ATSILIEPIMAI Į "VIENOS KNYGOS PARAŠTĖJE" VERTINIMUS

("Į Laisvę", 1981 No. 81, psl. 23-41)

JUOZAS PAŽEMĖNAS

Trumpai atpasakojęs Tomo Remeikio politinio mokslo metodus bei terminologija parašyto monumentalinio veikalo *Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945-1980* analitinės bei istorinės dalies turinį (p.p. 19-173), Vytautas Vaitiekūnas savo kritines pastabas pradeda savaime aiškia įžangėle: "Sakoma, kad kiekvienas istorikas praeities įvykius savaip interpretuoja", todėl "tokia, tarkime, subjektyvi interpretacija kai kuriam skaitytojui gali kelti kai kurių neaiškumų..." Tik ortodoksinis marksizmas ir sovietinis hibridas marksizmas-leninizmas tebereiškia pretenzijų į *būtinybės* dėsniais, atseit griežtųjų mokslų, pagrįstą istorinės bei visuomeninės raidos aiškinimą. Tik jie kalba apie tariamai neklaidingą *mokslinį socializmą* ir juo pagrįstą *mokslinį ateizmą*. Pagal tokią mokslinio socializmo hipotezę kapitalizmą neišvengiamai pakeisias komunizmas.

Istorinė tikrovė parodė jau seniai, kad būtinybės dėsniais grindžiamas socializmas tėra ideologinis mitas. Joks socialinis

mokslas, būdamas dvasios mokslų dalis, negali būti neutralus. Todėl tėra, o ne "sakoma", daugiau ar mažiau subjektyvi politinių reiškinių interpretacija, kurioje neišvengiamai atsispindi kiekvieno autoriaus ir politinė ideologija. Tas subjektyvumas darosi dar labiau neišvengiamas, analizuojant susovietintos Lietuvos reiškinius. Juk Lietuva yra prievarta įjungta į *uždara Sovietinę sistemą*. Šiuo atveju negalima panaudoti įprastinių *socialinio tyrimo* metodų bei priemonių (apklausinėjimų, anketų etc.) Užtat T. Remeikis veik išimtinai yra priverstas tenkintis ta netiesiogine medžiaga, kuri jam, kaip ir kitiems sovietologams, yra prieinama (tai atsispindi ir knygos dokumentinėje antologijoje). Prieš paliečiant kitas V. Vaitiekūno kritines pastabas, tenka apgailestauti, kad vertintojas nepasistengė reikiamai įsigilinti į dešimties darbo metų veikalo turinį. Dr. D. Krivickas, labai kruopščiai atpasakojęs knygos turinį net per tris "Tėviškės Žiburių" numerius (š. m. balandžio 9 - 23),

skaitytoją įspėja: “Teoretiniai politinės interpretacijos (Hechterio teorija), Guro ar Allwortho modeliai, liečiantys reliatyvinių netekimą — skriaudą, gal bus kiek sunkoki eiliniam skaitytojui. Taip pat kiek neįprastas yra nacionalizmo apibūdinimas . . .” (“T. Ž.” bal. 23 no. 17). Nėra klausimo, kad Vaitiekūnas yra vienas iš “senųjų vilkų” išėivijos politinėje publicistikoj. Todėl tenka nustebti, kad jis neskiria Remeikio vartojamų panašiai skambančių, bet visai skirtingo turinio žodžių — *national* ir *nationalistic*, patairdamas autoriui vartoti *national* vietoj *nationalistic* (“Į Laisvę”, p. 24). Juk net Lietuvos pavergėjas kol kas nedraudžia *tautinės* (*national*) formos, atseit lietuviškai perduoti *socialistinę turinį* — sovietinę propagandą, tačiau griežtai smerkia buržuazinius *nationalistus* (*nationalists*, iš čia *nationalistic* ar tiesiog *nationalist*). Mat, pastarieji nėra lojalūs ne tik jų režimui, bet siekia ir nepriklausomos Lietuvos. Todėl, kai Remeikis kalba apie partizanų karą, sako, kad tai buvo “a nationalistic reaction to a cross-section of the Lithuanian population” (Vaitiekūno citata “Į Laisvę” p. 24). Taip pat gaila, kad vertintojas visai neatkreipė dėmesio į tą, anot D. Krivicko, neįprastą nacionalizmo apibūdinimą. O šį autorius kiek suprastintai abiprėžia kaip *etninės grupės pastangas kontroliuoti — iš dalies ar ištiesai — paskirsty-*

mo sistemą visuomenėje (*Op. cit.* p. 32). Kritikas net nė nebando išversti “relative deprivation” angliško išsireiškimo. O ta sąvoka savaime plaukia iš autoriaus vartojamo nacionalizmo apibūdinimo: “relative deprivation” — palyginamas netekimas bei skriaudos pajutimas, netekus politinės nepriklausomybės (ilgesys ar siekimas laisvės ir visų su ja susietų vertybių) . . . Autoriaus vartojama nacionalizmo sąvoka apima visas pasipriešinimo apraiškas, schematiškai sutrauktas į lentelę, patalpintą 21 puslapy; vad. lojalų, arba sistemos ribose, pasipriešinimą. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką* tiek Remeikis, tiek prof. J. Brazaitis priskiria šiai opozicijai (žiūr. jo įvadą į pirmąjį Kronikos tomą, psl. 14. Jose skelbiami teisiųjų pareiškimai sovietų teismuose “Demaskuoja pačią sistemą”, nes jų pareiškimai skirti “Ne režimo teisingą santvarką kritikuoti, o rodyti, kad režimo teisingą santvarką griauna valdžios pareigūnai. Sistema įrašė žmogaus teises į konstituciją, o praktikoje neleidžia tom teisėm naudotis ir baudžia, kurie jom naudotis mėgina”. Deja, su *Kronikos* priskyrimu tokiai opozicijai nesutinka G. Damušytė, vertindama Remeikio knygą (žiūr. “Į Laisvę” p. 35) ir subversyvinį pasipriešinimą, t.y. kovą prieš pačią primestą Lietuvai politinę sistemą. Nuosekliai per visą veikalą pagal autoriaus priimtą nacio-

nalizmo sąvoką plaukia visa lietuvių tautos rezistencija — išlaikyti ne tik savo tautinį bei religinį paveldėjimą, bet atgauti ir savą valstybės laisvę.

Išvadose pirmiausia Vaitiekūnas klausia: “Ar tikslinga buvo autoriui mūsų tautos įvairiopą rezistenciją okupantui *įrėminti* į režiminės opozicijos *rėmus* (mano pabr. kalbinis daugžodžiavimas . . .), nukelti į disidentinio sąjūdžio plotmę, atsisakant tradicinės rezistencijos plotmės” (p. 28). Čia vėl reiktų vertintojui priminti: autorius stengiasi taip tą rezistenciją pristatyti, kad jo vartojamos sąvokos ir lietuvių pasipriešinimo analizė galimai integruotųsi į Vakaruose rašančių politinių mokslo specialistų sovietinės realybės tyrinėjimus. Kas rimtai neperskaitys Remeikio knygos įvado ir pirmos dalies pirmojo skyriaus (iki 38 psl.), tas reikiamai nesuvoks jo terminologijos bei analizės metodų, pasiskolintų iš gausiai cituojamų politinių mokslų autorių. O šie gen. Charles de Gaulle 1940 birželio 23 įvesto termino bent Baltijos kraštams netaiko. Jie tuos seniai po pastarojo karo pasireiškiančius kovotojus vadina disidentais ar tiksliau nacionalistais (žiūr. jutimo palyginamo laisvių netekimo analizę 31-36 psl.). Pats visokios rūšies pasipriešinimas vyksta nebe tradicinės vakarietiškos trumpalaikės okupacijos, o sovietinio režimo realybės rėmuose. Ginkluotas pasiprieši-

nimas prieš pavergėją pasibaigė su partizaninio karo likvidavimu. Nusikratyti primestos okupacijos Lietuvai nepavyko, todėl autorius yra priverstas “įvairiopą rezistenciją okupantui *įrėminti* į režiminės opozicijos *rėmus*” (Vaitiekūno žodžiai . . .). Vertintojas pagaliau turėtų pastebėti, kad jau seniai lietuviai akademiškai savo raštuose vartoja “Soviet Lithuania” (žiūr. V. Vardžio — *The Catholic Church, Dissent & Nationality in Soviet Lithuania*, 1978, ar kiti *Contemporary Lithuania* (žurnalo *Lituanus* straipsniuose įvairių autorių — Kęstučio ir Mirgos Girnių 1978 Nr. 1, T. Venclovo 1979 Nr. 2 . . .), o ne *Occupied Lithuania* terminą.

Nuosekliai Vaitiekūnas ir toliau klausia: “Ar tikslinga ir teisinga buvo autoriui sovietų okupuotą Lietuvą paversti Sovietų Sąjungos pakraščiu, ignoruojant Lietuvos tarptautinio valstybingumo faktą, tarp kita ko pačių JAV pabrėžiamą ir reikšmingą Lietuvos rezistencijai prieš okupantą”. Pažiūrėkime pirmiausia, kiek Lietuvos rezistencija tą inkorporacijos nepripažinimą vertina. Pogrindžio “Perspektyvų” Nr. 9 aprašo 1979.II.7 įvykusią Vilniuje Angelės Ragaišienės bute konferenciją tarp Reuter, France-Presse bei “Los Angeles Times” korespondentų ir vad Vilniaus “kitaminčių” (“Perspektyvų” žodis). Kai vienas iš tų kitaminčių pakaltino Vakarus,

kad jie "tyli dėl elementariausių žmogaus teisių pažeidinėjimo Lietuvoje", tai jį pertraukusi France-Presse korespondentė pastebėdama, "kad Prancūzija... nepripažįsta Pabaltijo inkorporacijos į TSRS". Lietuvis atsakė: "Faktiškai tai mums nieko neduoda... Kodėl SNO (Jungtinės Tautos) nekliamas Pabaltijo respublikų klausimas?... Šiomet sueina 40 metų nuo Molotovo-Ribbentropo pakto, nulėmusio Lenkijos ir Pabaltijo likimą. Užsienio radijo laidos apie tai nekalba. Gal todėl, kad Vakarai jaučia savo kaltę, nė piršto nepajudinę Molotovo - Ribbentropo pakto padariniams likviduoti... Aš mačiau partizanus, kurie mirė keikdami Vakarus už abejingumą mūsų tautos kančioms. Mūsų tikėjimas išblėso kalėjimuose ir lageriuose. Ir dabar mes juos niekiname. Neužmirškime, kad mūsų rankas surakindavo angliškais antrankiais, kad lageriai buvo aptverti amerikietiška spygliuota viela..." ("Perspektyvos" 1979 Nr. 9, psl. 43-44).

1981 "Aidų" Nr. 3 paskelbtas straipsnis "Kovos už Lietuvos laisvę strategijos ir taktikos klausimu", parašytas vieno "iš Lietuvos intelektualų" (psl. 133-139). Ir šis Lietuvos intelektualas sako, kad Lietuvos okupacijos nepripažinimas, nepriklausomos Lietuvos atstovybių išlaikymas Vakarų pasaulyje gali daugiau padėti sustiprinti lietuvių išėivijos veiklą...", o pačiam kraš-

tui "šie klausimai yra antraeilės reikšmės"... (p. 137). Pats JAV Valstybės Departamentas, svarbiausia atsižvelgdamas į mūsų išėivijos nepaliaujančią veiklą, kartoja Lietuvos inkorporacijos į Sovietų Sąjungą nepripažinimo pareiškimus, o apie Baltijos valstybių diplomatinės atstovybes sako: "Jų vaidmuo yra išlaikyti laisvosios Estijos, Latvijos ir Lietuvos idealą... Baltijos atstovybės JAV-se pasilieka kaip svarbūs simboliai Baltijos žmonėms..." (žiūr. Valstybės Depto "Gist" informacinį 1981 vasario biuletinį: "The Baltic Republics: US Policy". Ši informacija yra paskelbta ir 1981 "Į Laisvę" Nr. 81, psl. 53-54).

Ši formalinė inkorporacijos nepripažinimo politika aiškiai yra atžymėta ir Remeikio knygos 8 puslapy po Lietuvos žemėlapiu, kuriame vad. Kaliningrad Region pavadintas ir *Lithuania Minor*, nurodant skliausteliuose, šalia surusintų vietovardžių, ir lietuviškus senuosius jų pavadinimus. Tačiau visa tai nenuneigia realaus *de facto* Lietuvos jau beveik 40 metų įjungimo į Sovietų Sąjungos sudėtį. Apie tokios susovietintos Lietuvos opoziciją primestam režimui bei pačių lietuvių pastangoms išsilaisvinti iš Sovietinės sistemos skirta visa Remeikio knyga. Čia ir yra knygos vaidmuo: iškelti intensyvią opoziciją plačia prasme ("dissent"), vykstančią Sovietinės valstybės rėmų periferijoje, t.y.

Lietuvoje, nes Vakarai perdėtai tos opozicijos pasireiškimus dokumentuoja veik išimtinai Sovietijos centru — Maskva (*Op. cit.* p. 13).

V. Vaitiekūnas autoriui priekaištauja, kad jis savo aprašomojo laikotarpio (1945-1980, faktiškai 1945-1979, kaip G. Damušytė pastebi to paties “Į Laisvę” psl. 34-35), glaudžiau nesurišęs “su 1940-1945 Lietuvos rezistencijos laikotarpiu” (ten pat, psl. 29).

Savaime aišku, bet kuris skaitytojas gali pageidauti, kad mokslininkas savo išleistą veikalą būtų praplėtes, susiaurinęs, ar iš viso kitaip “sukirpęs”. Išjungdamas pirmosios bolševikų bei po to sekusios vokiškosios okupacijos periodus ir pasirinkdamas 1945-1980 *tęstinės* sovietinės okupacijos laikotarpį, autorius atrodo galėjo sistemingiau analizuoti Lietuvos pasipriešinimo tam pačiam okupantui apraiškas ir iš to daryti plaukiančias išvadas.

Nenorėčiau atsiliepti į vertintojo retorinį klausimą: “Ar tikslinga buvo autoriui sovietinius kvilingus pakelti į Lietuvos rezistentų plotmę?”. Priekaištas didžiai inkriminuojantis, tad Vaitiekūnas jį turėjo bent kiek sukonkretinti (tik B. Nemickas vėliau užsimena Sniečkaus atvejį psl. 29), bet tai ne Remeikio išradimas, o iš slapyvardžiu T. Ženklys pasirašiusio straipsnio, atspausdinto 1974 “Akiračių” kovo numery, “*Pasibaigusi Lietu-*

vos gyvenimo epocha” bandomos daryti išvados, aiškiai Remeikio neslepiant minimos psl. 72-75; ten pat autorius cituoja ir Eitano Finkelšteino, jau 1976 įstojusio į Lietuvos grupę Helsinkio susitarimų vykdymui remti, straipsnį tų pačių “Akiračių” 1977 birželio numery “*Senos Viltys ir nauji dvelkimai nūdienėj Lietuvoj*”. Beja apie Sniečkaus teigiamą vaidmenį Lietuvoje postalininiame periode užsimena ir V. Vardys savo “*The Catholic Church, Dissent & Nationality in Soviet Lithuania*”: “Sniečkus iš vienos pusės kontroliavo tautinės autonomijos reikalavimus, tačiau iš antros pusės jis palaikė, kiek jis matyt galėjo, tuos, kurie už ją kovojo” psl. 169). — Jau grynai ideologinio pobūdžio yra du pasakutiniai Vaitiekūno priekaištai. Vienas iš jų taip sumegztas: “Ar tikslinga ir moksliška buvo autoriui be konkrečių įrodymų tvirtinti, kad Lietuvos katalikų Bažnyčia praeityje netgi dominavo valstybei ir kad ji siekė “something approaching a church-state” (p. 28). Čia pirmiausia nereiktų autoriaus tvirtinimų ištraukti iš jų konteksto. Štai kaip tas dominavimo tvirtinimas knygoje pristatomas, kai Remeikis pradeda skyrelį apie religinio pasipriešinimo iškilimą sovietinėj Lietuvoj: “Nuo pirmos dienos Sovietinis režimas Lietuvoj siekė Katalikų Bažnyčią pajungti valstybės kontrolei, prieš kurią turėjo energingai pasipriešinti toji

Bažnyčia, kuri praeityje išlaikydavo savo nepriklausomybę nuo valstybės arba netgi valstybei dominavo” (*Op. cit.* p. 105). Pažiūrėkime, ką tuo dominavimo reikalu sako pats katalikų tautinio pasipriešinimo pagrindžio leidinys “Aušra” (1978 gruodžio Nr. 14): “Po Pirmojo Pasaulinio karo didžioji Lietuvos gyventojų dalis buvo religinga. Bažnyčia turėjo didžiulę įtaką tautos gyvenime”. Tuoju ta pati “Aušra” pripažįsta, kad po keliolikos dešimtmečių trukusios Sovietinės okupacijos Lietuvoj būsią nemaža ateistų ar religinių indiferentų. “Aušros” išvada: “būtų priešinga demokratiniais principams reikalauti vaikus krikštyti bažnyčioje, įvesti privalomą religijos mokymą mokykloje ir santuokas bažnyčioje” (*Op. cit.* p. 155-156). Tik po to seka autoriui prikišama išvada: “Katalikų Bažnyčia nepriklausomybės metais kovojo prieš Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės, ji siekė iš dalies priartėti prie bažnytinės valstybės” (p. 157). Atrodo, kad “Aušros” ir Remeikio Bažnyčios padėties nepriklausomaj Lietuvoj įvertinimai gana panašūs ir pagrįsti faktais. Juk nebuvo civilinės metrikacijos. Norint nebažnytiškai tuoktis, reikėjo važiuoti į autonominį Klaipėdos kraštą ar į Rygą . . . Ar tai nebuvo “priešinga demokratiniais principams” kaip “Aušra” mini? Manychiau, kad Vaitiekūnas turi daugiau pagrindo įtarti autorių ideologiniu

šališkumu, kai pastarasis įtaigaujamas skaitytoją, “kad Lietuvos Katalikų Bažnyčia ‘has not made explicit the acceptance of the principle of freedom of conscience’” (“Į Laisvę” p. 29). Tą patį priekaištą daro ir G. Damušytė, remdamasi tomis pačiomis LKB Kronikomis. Ji rašo: “Bet faktiškai LKB Kronikos puslapiu kaip tik liudija tikinčiųjų ir netikinčiųjų bendrą kovą už sąžinės laisvę ir bendrą rūpestį kitų religijų nukentėjusiais . . .” (ten pat, p. 33). Tiesa, Remeikis savo tvirtinimui paremti cituoja ir 1978 “Aušros” Nr. 14, pagal kurią atstatysimoji Lietuvos “valstybė privalo labai glaudžiai bendradarbiauti su Katalikų Bažnyčia kaip institucija auklėjant, gerinant ir keliant tautą kultūriškai. Reikalinga visokiais būdais remti Katalikų spaudą, o Bažnyčiai turi būti duota galimybės naudotis radijo, televizija ir kitomis komunikacijos priemonėmis, nes tik su Bažnyčios pagalba bus galima įveikti tą neigiamą Sovietinę įtaką, kuri įsišaknijo per visus vergijos metus” (*Op. cit.*, p. 156). Čia tikrai yra sritis, kur cituojami vienoki ar kitokie šaltiniai bei ideologiniai įsitikinimai gali nulemti prieinamas išvadas . . .

Atrodo nedėkingas uždavinys teko kitiems dviem vertintojams: Br. Nemickui apibūdinti atskirai tautinės bei politinės opozicijos dokumentus (ji apima antrąją knygos dalį — apie 300 psl.) ir G. Damušytei — apžvelgti trečią-

ją knygos dalį, t.y. religinio pasipriešinimo dokumentaciją (apie 170 psl.). Pats Br. Nemickas pripažįsta: “Knygos autorius atrinko tokius dokumentus, kokie jam atrodė (pagal jo filosofines pažiūras, politinį nusistatymą, sovietinio gyvenimo pažinimą) tin-ka jo tezėm pagrįsti ar sustiprinti” (p. 30). Nuosekliai eidamas vertintojas turėtų pažiūrėti, kiek iš tikrųjų tie dokumentai panaudojami jo analitinės bei istorinės dalies “tezėm pagrįsti ar sustiprinti”. Čia ir pasirodo netikslingas dirbtinis viso veikalo vertinimo suskaldymas tarp trijų asmenų — V. Vaitiekūno, Br. Nemicko ir G. Damušytės. Juk analitinė bei istorinė dalis yra neatsiejamai surišta su knygos dokumentinėmis dalimis. Faktiškai tie dokumentai sudaro pačio dėstyto svarbiausią *išnašų* dalį, — jie dėl savo neproporcingai tekstui didelės apimties negali būti patalpinti potekstėse. Knygos turinį sudaro *tautinio* ir *religinio* pasipriešinimo apraiškų pavaizdavimas bei jų analizė. Natūraliai taip galėjo būti pagal jos turinį ir pats pristatymas tarp vertintojų paskirstytas . . .

Laikydamasis duoto uždavinio rėmų, Nemickas dokumentus suskirsto pagal jų kilmę bei šaltinius. Ypač pabrėžia dokumentų, paimtų iš sovietinių šaltinių, patikimumo problemą. Tačiau reikia atsiminti, kad be reikiamo jų panaudojimo negali apsieiti joks sovietologas. Todėl be reikalo

Nemickas tvirtina, kad “ligi šiol mūsų nebuvo įprasta remtis sovietų propagandos ‘dokumentais’” (p. 30). Jais su deramais rezervais jau seniai naudojasi ir visi mūsų sovietologai. Pavyzdžiui, V. Vardys savo 1978 išleistos knygos “The Catholic Church, Dissent & Nationality in Soviet Lithuania” bibliografijoje “Soviet documents, including periodicals”, pažymi, kaip vieną iš pagrindinių šaltinių (savaime suprantama, faktiškai veik nėra jokių sovietinių dokumentų be didesnės ar mažesnės propagandos priemaišos . . .). Taip pat netikslingai Br. Nemickas priekaištauja autoriui, kodėl jis “45 baltiečių 1979 peticiją, susietą su Ribbentropo-Molotovo sukaktimi”, išskyręs iš antros knygos dokumentų dalies ir ją padaręs visos dokumentacijos *epilogu* (*Op. cit.*, psl. 659-663). Vertintojas nenorėtų priduoti tam dokumentui išskirtinės reikšmės, nes esą ir anksčiau paduota dokumentų “neblogiau atspindinčių nepriklausomybės reikalavimą” (p. 31). Gaila, kad Nemickas, kaip ir daugelis išeivijoje veikiančių Lietuvos laisvės darbuotojų, nepajunta toje peticijoje pačių *Lietuvos* kovotojų nuotaikų ir motyvų, kurie juos inspiravo tą peticiją viešai pačioje Maskvoje paskelbti kaip tik 1979 rugpiūčio 23, pakartotinai Vakarams primenant prieš 40 metų įvykdytą Sovietų Sąjungos ir hitlerinės Vokietijos suokalbį — pasidalinti

Baltijos valstybes. Čia noriu priminti ir kitų Lietuvoje veikiančių "kitaminčių" pasisakymą jų konferencijoje 1979.II.7. su Vakarų korespondentais: "Šiemet sueina 40 metų nuo Molotovo - Ribbentropo pakto, nulėmusio Lenkijos ir Pabaltijo likimą. Užsienio radijo laidos apie tai nekalba. Gal todėl, kad Vakarai jaučia savo kaltę, nė piršto nepajudinę Molotovo - Ribbentropo pakto padariniams likviduoti" ("Perspektyvos" 1979 Nr. 9, p. 44). Toji Baltiečių peticija kaip tik pralaužė Vakariečių minimą tylą — ne tik spauda apie jos paskelbimą rašė, bet jos atgarsiai nuskambėjo ir Madride Europos Saugumo bei Bendrabiaavimo konferencijoje į 1980 pabaigą. Kaip žinia, to pakto buvimas Sovietijoje yra slepiamas — pats Vl. Šakalys apie jį sužinojo tik 1974, — nes jo paskelbimas niekais verčia Sovietų propagandą, kad 1940 Baltijos valstybės savanoriškai įsijungę į Sovietų Sąjungą.

Baltiečių peticija organiškai rišasi su knygos analitinės bei istorinės dalies *išvadomis* — "Concluding perspectives" (p.p. 170-173). Tik tas, kas izoliuotai skaitys vien dokumentinę dalį, "gali susidaryti įspūdį, kad tai yra paskutinis dokumentas kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės apskritai". Čia ir vėl iškyla tas nelemtas knygos pristatymo sušaldymas... Be reikalo vertintojas bando suniekinti tariamais teisiniais motyvais peticijos sig-

natarų reikalavimą, kad abi Vokietijų valstybės paskelbtų paktą "niekiniu ir negaliojančiu nuo pat jo pasirašymo (*Op. cit.* p. 661). Nemickas rašo: "Pagal tarptautinę teisę Ribbentropo - Molotovo slaptieji protokolai nuo pat pradžios buvo niekiniai", nes jie nebuvę įregistruoti Tautų Sąjungos sekretoriате ir nebuvę paskelbti, todėl jie nesaistę net susitariančių šalių. Faktiškai Vokietija jau 1935 išstojo iš Tautų S-gos, o Sovietinė Rusija buvo iš jos pašalinta, kai ji užpuolė Suomiją, Mat, Tautų S-gos nariai buvo pasižadėję gerbti ir saugoti nuo kiekvieno išorinio užpuolimo visų Sąjungos narių, taigi ir Baltijos valstybių, teritorinę neliečiamybę ir politinę nepriklausomybę; griežtai laikytis tarptautinės teisės nuostatų...; gerbti visus tarptautinius pasižadėjimus"... (Dr. D. Krivickas "Tautų Sąjunga", *Lietuvių Enciklopedija* XXX t. p. 463). Suokalbininkų elgesys buvo priešingas visoms jų sutartims su pačiomis Baltijos valstybėmis atskirai paėmus ir jomis kaip Tautų S-gos nariais. Negali būti nė kalbos apie tų protokolų registraciją, net jei abi susitariančios šalys būtų dar buvę Tautų S-gos nariai. Tačiau pats paktas ir prie jo pridėti slaptieji protokolai buvo abiejų suokalbinių valstybių *rati-fikuoti*. Vakarų Demokratijos žinojo, ko iš jų Sovietų S-ga reikalavo 1939 vasaros derybose — paaukoti Baltijos valstybes ta-

riamos taikos labui. Su tuo po to sutiko Vokietija, pasirašydama kalbamą paktą. Būtų naivu manyti, kad Vakarai nežinojo pakto pasekmių. Tarptautinės teisės galiojimui taikomas *rebus sic stantibus* dėsnis — keičiantis aplinkybėms nebesilaikoma galiojusių tarptautinės teisės nuostatų. Vokietija jutosi pakankamai galinga vienašališkai keisti po Pirmojo Pasaulinio karo tarptautinės teisės nuostatais sukirptą Europos valstybių žemėlapi ir tarp kita ko prisijungti tarptautine konvencija apsaugotą Klaipėdos kraštą. Dabartinė Vokietija atsisakė pretenzijų į tą kraštą. Teisinga reikalauti, kad jinai viešu pareiškimu atsiribotų ir nuo Ribbentropo - Molotovo pakto... Prieš tokį reikalavimą pasisako pati "Į Laisvę" redakcija (37-38 psl.). Mat, ji netiki, "kad NATO partneriai iš pagarbos *teisei* ir *tautų laisvei* (mano pabr.) imtųsi iniciatyvos Vokietijai spausti, kad ji Ribbentropo-Molotovo paktą pripažintų negaliojantį...; pačių baltiečių pastangos to pakto panaikinimo reikalu Vokietijos bus palaikytos nedraugingu gestu. Čia ir iškyla klausimas, ar *tikslingos* (mano pabr.) tokios baltiečių pastangos, kurių rezultatas nebus palankus, o tik suerzins Vokietiją". Kitaip sakant, atsiriboti nuo Lietuvos kovotojų *teise* bei *tautų laisve* pagrįstų principų ir pasirinkti *pragmatinės* laisvinimo politikos *kelį* (kaip *žinia*, *didžiosios valsty-*

bės viską grindžia raison d'Etat interesais...), t. y. vadovautis *tikslingumu* ir neužkabinti didžiųjų *interesų*. Tais pačiais tikslingumo motyvais V. Vaitiekūnas kitoj vietoj kelia klausimą, "ar ir kiek politiškai išmintinga šiuo metu... rodyti vienokią ar kitokią Vliko pretenziją (jei tokia tikrai yra) į Rytprūsius" (žiūr. 1981 "Aidų" Nr. 2 psl. 105). Tarp kita ko "Aidų" tame pačiame straipsny jis užsimena ir 1950 išspausdintą VLIKo "Memorandum on the Restoration of Lithuania's Independence", kuris buvo įteiktas apie tą laiką didžiųjų Vakarų valstybių vyriausybėms. O tame memorandume VLIKas taip Maožsios Lietuvos reikalu rašo: "Lietuvių tauta pateikia savo pretenzija į tą Rytprusių dalį, žinomą kaip Mažoji Lietuva ar Prūsų Lietuva, kuri dar žymiu mastu yra apgyventa lietuvių. Mažoji Lietuva apima *mutatis mutandis* tą teritoriją, kurią Potsdamo konferencija atidavė Sovietų administracijai" (p. 14). Argi Vaitiekūnas tikslingumo motyvais "pamiršo" tas VLIKo pretenzijas, jei 1981 "Aiduose" klausia, ar tokios esančios? Atrodo Vaitiekūnas dar jas palaikė 1965 savo brošiūroj "Lithuania", kuri pakartotinai dar buvo išleista ir 1968 (žiūr. jos p. 6). Dar aiškiau to Memorandumo svarbą kėlė 1972 "Aidų" Nr. 1: "tas VLIKo memorandumas... savo vertės nėra praradęs nė vadinamos Europos saugumo kon-

ferencijos atveju" . . . (p. 43). Kartais įdomu pasekti žinomų mūsų laisvinimo politikų pažiūrų metamorfozę . . . Tik gaila, kad tos pažiūros tolsta nuo pačios kovojančios pavergtos Lietuvos pagrindžio nusistatymų — grįsti tą kovą Lietuvos tautos pamintų *teisų* atstatymu ir visuotiniu *teisingumu*. Vargas mažosioms tautoms, jei ir jų atstovai bando nuslįsti nuo tų principų ir pradeda klausti: "Kas tikslingiau, kas naudingiau — tylėti ar protestuoti?" (iš prof. J. Brazaičio įvado į pirmąjį "*Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos*" tomą, išleista 1974, psl. 7-22).

Vl. Šakalys buvo vienintelis, kuris kritiškai pačiame Remeikio knygos pristatyme atsiliepė į Nemicko pastabas Ribbentropo - Molotovo pakto atšaukimo reikalu (psl. 35-37). Dar stipriau jis reagavo jau š. m. liepos 14 prieš pačios "*Į Laisvę*" *Redakcijos pastabą* (p. 37-8), kai jis kalbėjo Lietuvių Fronto Bičiulių poilsio bei studijų savaitėje Tėvų Pranciškonų vasarvietėje Kennebunk-

porte, Maine. Gintė *Damušytė*, vienintelė iš knygos vertintojų studijavusi politinius mokslus šiame krašte, visai pagrįstai sako savo pastabų pradžioje apie *religinio* pasipriešinimo dokumentus: "Vertinant šiuos dokumentus tenka atsižvelgti ir į knygos pirmąją dalį", t.y. surišti vertinimą su jų panaudojimu analitinėje bei istorinėje veikalo daly. Ji svarbiausia pasigenda kai kurių dokumentų, kurie, anot jos, turėję patekti į jų antologiją. Apie kitas jos kritines pastabas užsiminiu jau anksčiau.

Damušytės išvadose atsispindi tikras akademinis požvilgis į visą aptariamą veikalą: "Žinoma, socialinės ir politinės studijos, ne taip kaip tikslųjų mokslų studijos, yra neatsiejamos nuo autoriaus, nuo jo paties išgyvenimų ir nusistatymų. Todėl ir prof. Tomo Remeikio knygą tenka priimti tokią, kokią jo pastangomis ir rūpesčiu turime su nuoširdžiu linkėjimu, kad ji kiek galint naudingiau pasitarnautų okupuotos Lietuvos ir visų jos žmonių reikalams".

Amžinas budėjimas — yra kaina, kurią reikia mokėti siekiant išlaikyti laisvę.

J. P. Curran

VLIKO SEIMAS

1981 m. lapkričio 6-8 dienomis įvykęs Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimas Clevelande apžvelgė šios institucijos vienerių metų darbus. Tai buvo eilinis, paskutinis prieš rinkimus atstovų suvažiavimas. Rinkimai vyks 1982 metais.

Iš 15 Vliką sudarančių grupių, ga-

linčių siųsti po tris atstovus, seime dalyvavo 42 atstovai.

Po invokacijos, sveikinimų žodžiu ir raštu, pranešimus padarė Vliko valdybos pirm. dr. K. Bobelis, Vliko Tarybos pirm. G. Lazauskas, Tautos Fondo atstovybės pirm. Kanadoje

Vliko tarybos pirm. Gražvydas Lazauskas., Vliko garbės pirm. dr. K. Valiūnas, Vliko pirm. dr. K. Bobelis, vienas iš seimo pirmininkų A. Kasulaitis ir seimo rengimo komiteto pirm. V. Jokūbaitis. J. Garlos nuotr.

Vliko seimo vakariinės metu įspūdžiais dalinasi: J. Daugėla, Vl. Čyvas, B. ir N. Gaidžiūnai, dr. K. Valiūnas ir J. Daugėlienė. J. Garlos nuotr.

A. Firavičius, įteikdamas 50.000 dol., Tautos Fondo valdybos pirm. J. Giedraitis (TF šiuo metu turi apie 700 narių ir kasoje arti 90.000 dol.), dr. K. Jurgėla — vicepirm. politiniams reikalams ir perskaitytas dr. J. Balio — vicepirm. informacijos - spaudos reikalams pranešimas.

Pranešimai ir diskusijose paliesti klausimai buvo patikslinti, papildyti ir vėliau priimti.

Pagrindinę politinę paskaitą skaitė dr. D. Krivickas tema "Vliko veiklos gairės besikeičiančioje tarptautinės politikos konjunktūroje".

Seimo atstovai ir svečiai dalyvavo iškilmingoje vakarienėje - koncerte, kurį išpildė sol. D. Petronie-

nė, akomp. V. Puškorius. Kalbėjo dr. K. Eringis, neseniai pasitraukęs iš okupuotos Lietuvos.

Seimas baigtas pamaldomis Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos šventovėje. Jas laikė ir pamokslą pasakė prel. J. Balkūnas.

Priimtos devynios rezoliucijos Lietuvos laisvės, rusifikacijos ir tautų naikinimo Sovietijoje, Gudijos ir Lenkijos lietuvių, Lietuvos diplomatinės tarnybos reikalų, karo nusikaltimų apkaltintų, jaunimo, testamentų ir Laisvės namų reikalais bei pareikštos padėkos.

Šis seimas buvo ramus, darbingas ir neiššaukęs kontraversijų, kaip seimas, vykęs Toronte 1980 metais.

UŽMIRŠTAS KOVŲ ŽMOGUS

*Jonas Virbickas okupacijų
sūkuriuose*

KEŠTAS LINGAILA

(Tęsinys iš 82 Nr.)

Skenduonių skenduonis

Netekęs darbo “Židinyje”, Jonas Virbickas darbo ieškojo daug kur. Salomėja Neris-Bučienė, su kuria dažnai jis susitikdavo ir palydėdavo iki Kauno gelžkelio stoties, priminė, kad jam reikėtų dirbti ir geriausia Valstybinėje leidykloje, nes būtų geras redaktorius. Ji tais reikalais kalbėjusi net su drg. Korsaku... Bet patekti gana “trefnam” J. Virbickui, vienam iš žinomų ateitininkų ir katalikų spaudos žmogui, nėra lengva, nes reikia pralįsti pro tankų kadrų rėtį, kuriame sijojoma ir su NKVD talka ar nurodymais. Ir pradžioje kadrų skyrius dėl jo ir kitų norinčių patekti į Valstybinę knygų leidyklą labai šiaušėsi, ypač kai ir apie jį iš NKVD žmonių rekomendacija — nepatraukli. Bet čia atėjo nelauktai į talką pats Povilas Pakarklis, jo senas pažįstamas. Dabar P. Pakarklis buvo dvejopai iškilęs: teisingumo komisaras ir naujai vedęs kokią tai žydę, taigi, juokdavosi, susigiminiavęs net su pačiu Stalinu. Jei nepr. laikais žydas Lietuvoje buvo “nuskriaustas”, nebuvo nė vienoje vyriausybėje žydo min. pirmininku, teisingumo min. ar

finansų ministru, nors Lietuvoje jų rankose buvo tiek pramonė, tiek ir prekyba, dabar jau sveikatos min. buvo Kaganas, Lietuvos gydytojų žydų buvo apie pusę. Aplamai, dabar ir P. Pakarklis įstojo į “garbingųjų ir išmintingųjų” luomą, kaip ir A. Sniečkus bei kiti, kuriems pasitaikė surasti žydę žmoną. O tuo metu dirbęs redaktoriumi “Lietuvos Aide” ir “Darbo Lietuvoje” Leibkė Šausas, dažnai spaudos darbininkams ar spaustuvės rinkėjams pabrėždavo, kad tik žydas protingiausias pasaulyje žmogus, jų daug Nobelio premijas laimėję ir be jų sugriūtų pasaulio prekyba, mokslas, muzika ir literatūra; visada išsakydavo ilgą eilę garsiųjų pasaulio žydų ir deklamavo H. Heinės Lorelei... Jis labai didžiavosi savo žydiškumu ir todėl esąs vos nejauniausias partijos narys, kad jį žino pats tėvas Stalinas ir t.t. Nors šį didelį gudruolį “Spindulio” ir kiti rinkėjai nekartą apgavo žiauriomis korektūros klaidomis. Šiaip šis komunizmo auklėtinis ir didvyris, nes gyrojosi, kad jau tėvas buvo komunistas ir keli metai kaip partijos narys, todėl jam dabar turį būti skir-

ta daug didesnis darbas, labai piktai šaukdavo ant buv. "Lietuvos Aido" tarnautojų, juos vadindavo Smetonos ir fašistinėmis kiaulėmis, buvo aiškiai apsėstas didybės manija... Ir tuojau užsėdo barti ir pravardžiuoti A. Gričių-Pivošą už tautininkavimą ir feljetonus, kuriuose įžeidinėjęs darbo liaudį ir žydus. Nors A. Gričių-Pivošą palaikė ir pats vyr. red. J. Šimkus, bet ir jį šis naujas genijus išplūsdavo. O kartą spaustuvėje A. Gričiui-Pivošai "suruošė" savo kaip "ištikimo Stalino sūnaus pasigerbimą" (Staliną vis vadino savo tėvu, pabrėždamas "taip tėvas Stalinas moko"): įsakė Gričiui-Pivošai atsiklaupyti, išsitraukti savo nosinę ir jam ištikimam ir pilnam komunistui, daug kentėjusiam nuo "kruvinojo Smetonos", nuvalyti batus, o baigus šį pažeminimą dar koja paspyrė... Ir po karo buvo surastas labai piktas raštas NKVD įstaigoje, kuriame šis Šausas skundė už antisemitizmą ir nacionalizmą rašytoją A. Gričių-Pivošą, kurį iš kažkur buvo gavęs St. Selenas ir perdavė "Lietuvių Archyvu" jau 1843 m. Ir kai šis "didvyriškas Stalino sūnus" iškeliavo kitiems didesniems darbams į "Tiesą", nudžiugo ir spaustuvės darbininkai, kurie vėliau iš "Vilties" buvo nukelti į "Spindulį".

J. Virbickui pavyko gauti darbo 1940 m. rudenio pabaigoje Valstybinėje leidykloje gana palankiom aplinkybėmis susidėjus ir jo senam pažįstamam panevėžiškiui Povilui Pakarkliui padedant. Valstybinei leidyklai pavyko "laimėti" paskutinė vieta visoje "tarbų imperijoje" komunistinę bei literatūrinę knygą leidžiant. Dėl tokio "laimikio" susijaudino visi Lietuvos komisarai, išbarė Valstybinės Leidyklos viršininką Kostą Kor-

saką, tas žemai nusilenkęs prisipažino kaltas, nors dar "Tiesos" vyr. red. G. Zimanui ir sugebėjo pasiūlyti, pasisakyti, kad kadru skyrius nepraleidžia pasamdytų žmonių, nes jie vis smetonininkai ir susitepę, o knygas ruošiantieji taip žargoniškai išverčia ar parašo, kad neparuošus Leidyklai visai negalima perduoti jų spaustuvei. Taip ir buvo gautas leidimas priimti daugiau neprasikūšusius fašistus ir krikdemus. Padedant komisarui Pov. Pakarkliui, taip praėjo J. Virbickas pro kadru viršininkę Vaineikytę (?) ir net NKVD žinyboje dirbančią Komodaitę su Iciku Dembo. Taip J. Virbickas turėjo redaguoti ir lyginti lietuvių k., kur daugelis įvairių raštų prilygo ir net pralenkė 1920 m. mišraines, sutinkamas kartais įvairių "kanceliarinių" raštininkų sukeverzotas.

Valstybinėje Leidykloje dirbdamas J. Virbickas vėl kartais susidurdavo ir su pažįstamais spaustuvių rinkėjais, kurie vargo prie "Tarybų Lietuvos" ir "Tiesos". Šie po 1940 spalio mėn. naujai nustatytų medžiagoms ir avalinei kainų jau tyliai ėmė reikšti nepasitenkinimą sovietiškojo gyvenimo laime ir socialistine saule, nes pragyvenimo sąlygos vis blogėjo ir blogėjo, pradėjo trūkti būtiniausių prekių ir prie krautuvių susidarydavo "uodegos", būdingos sovietinei imperijai. Ir patikimus spaustuvių darbininkus paskatino J. Virbickas kartas nuo karto pajaukauti korektūros klaidomis, ypač tokiu žodžiu kaip Rusija, rusų ir kt. Rinkėjai pradėjo gudrauti ir surinkti vieną kitą žodį savotiškai, k. a. Tarybų pakeisdavo į Marybų, partija — kartija ir t.t. Kartais tokių gudrių paklaidų nepastebėdavo tyčiomis koks nors korektorius, ypač jei po jo

dar skaitys koks partinis ar žydas ir tas paskutinę korektūrą pasirašys. Taip atspausdavo pirmuosius numerius, kas nors pastebėdavo tokias klaidas, sustodavo ir taisydavo, o darbininkai šaipydavosi, kad jie dirba tikrai “stachanovietiškai”.

Kartais pavykdavo prakišti kokia ir nepaprasta klaida. Išeidavo laikraštis, jau pardavinėja gatvėje. Staiga kas nors pastebi ir sulaiko, išrenka iš kioskų . . . Žmonėse gandu praplinta žinia apie tą baisią klaidą ir šaiposi. Taip tikslas buvo rinkėjo ir korektoriaus pasiektas, atkeršyta už tą sovietinę “laisvę” ir “saulę”.

Įdomiausia buvo klaida 1940 m. gruodžio mėn. 5 d. “Tarybų Lietuvoje” ar “Tiesoje”. Rinkėjas, kuris Rygerto žiniomis mirė po karo jau prie Muencheno, sugėbėjo viename “pagarbinime”, pirmo psl. dešininėje skiltyje įvelti tokią klaidą, kurios nepastebėjo pirmasis “Spindulio” korektorius partinis, antrasis Taškas tyčiomis praleido (po karo žuvo Kaune), o trečiasis — žydas vėl nepastebėjo. Laikraštis išėjo į gatves su didele Tarybų Rusijai blevyzga ir dar sveikinimo šūkyje! Laikraštį po poros valandų Kaune išrinko iš kioskų, bet nemaža ir pasklido, o vokiečių metais už šį numerį kolekcionieriai mokėjo po 100 ir daugiau markių, nes antikvarinių knygų prekiautojas Leonas jų buvo susirankiojęs keliolika ir 1942 m. dar juos pardavinėjo. Taip pat daug triukšmo sukėlė ir “Tiesos” korektūros tyčiomis įvelta klaida, kur buvo išspausdinta “Mes Stalino konstituciją išgyvendinsime!”, kurios nepastebėjo tą dieną nei žydas korektorius, nei pats vyr. redaktorius G. Zimasas, bet pastebėjo kažkas; laikraštis buvo sulaikytas jau Kėdainių gelžkelio stotyje

ir pasiųstas į Petrašiūnų popieriaus fabriką, nors daugiau pusės šio numerio jau buvo išplatinta.

Pradėjęs dirbti Valstybinėje leidykloje J. Virbickas ruošė slaptų atsišaukimų. Vienas pirmųjų buvo įspėjimas visiems juos ruošiantiesiems: nieko nerašinėti, nors ir spausdintomis raidėmis, cheminiu ar kitokiu pieštuku, aplamai, vengti jų nereikalingos gausos. Jei kam tenka skubiai jų paruošti šapirografu, tai dirbant apsimauti pirštinėmis, kad neliktų pirštų nuospaudų. Ir čia įspėjo, kad dažnai juos spausdinant rotatoriumi, susitepa dažais pirštai, palieka dažų nuospaudas, todėl visur reikia dirbti pirštinuotiesiems. Jei sugautų kurį su atsišaukimu, galima dar aiškintis, kad radai kur nors, bet pagal nuospaudas atsektiems spausdintojams jau nepavyks išsiaiškinti . . .

Iš didesnių jo “spauštuvės” darbų buvo naujai perspausdintas iš anksčiau išleisto leidinuko Lietuvos pasiuntinių protestai, jų tekstai, kai vad. liaudies seimas paprašė prijungt Lietuvą prie Sov. Sąjungos. Tą leidinuką išleidus, buvo suimti buv. Eltos ir užsienių m-jos tarnautojai vien tik spėjimu ir prielaida, nors tikslų duomenų visai neturėjo, bet grynai asmeniškai M. Gedvilos, G. Zimano, A. Guzevičiaus ir Dembo prielaida bei sprendimu, ir kažkokio sargo “ponams” kerštu, kai vienas iš buv. užsienių reikalų m-jos tarnautojų šiek tiek užtruko ten po darbo valandų. Dabar šis keliolikos psl. leidinukas buvo naujai atspausstas, papildant dar vienu ar pora protestų ir jo per 200 egz. paskleista prieš 1941.II.16 — Nepriklausomybės šventės minėjimą. Iki 1941 karo pradžios J. Virbickas su stud. Br. Sta-

siukaičiu ir dar pora kitų tų atsišaukimų paleido iš Kauno keliolika.

Jau apie 1941 m. sausio mėn. J. Virbickas susirūpino ir slaptos spaustuvėlės reikalais. Prieš kelis metus jis talkino vienai slaptai kr. dem. spaustuvėlei, kuri buvo įruošta kažin kur netoli Šiaulių pas vieną ūkininką, bet labai atsitiktinai buvo surasta. Tuomet buvo ir gana keista byla, kurioje buvo prigriebtas dr. P. Karvelis, parašęs tam leidinukui vieną ekonominį straipsnį, bet ryšininkui neperdavė atsitiktinai vieno rankraštinio lapo. Tas ryšininkas, manydamas gauti pinigų, nunešė rankraštį į Saugumo departamentą, kur padarė jo foto nuotraukas, o vėliau tik — į spaustuvę. Taip ir griebė saugumas tą spaustuvėlę ir dr. P. Karvelį, kuris teisme įrodė, jog šį rankraštį jis davė tam studentui paskaityti, bet neperdavė spaustuvėi, o jei paskui spaustuvėi nuvežė tas saugumo agentas, tai visai kitas reikalas. Ir taip garsi byla gana paprastai baigėsi, teismas dr. P. Karvelį išteisino . . . Dabar sąlygos buvo daug sunkesnės, nes gauti iš suvalstybtųjų ir artelinių spaustuvėlių smulkaus raidyno buvo veik neįmanoma. Seniau raidyną vogdavo ir gana paprastai išnešdavo įvairūs spaustuvėlių darbininkai. Ir nors dabar spaustuvėlių darbininkai po to būtiniausių prekių kainų nežmoniško pakėlimo, kai buvo jos sulygintos su visos Rusijos imperijos kainomis, buvo siuste įsiutę, bet išeinantiesiems buvo tokia kontrolė, tokios kratos, kad išnešti ir po keliolika raidžių buvo labai pavojinga. Bet darbininkai savo atliko, ir iki 1941 m. pavasario J. Virbickas jau turėjo pakankamai raidyno, tik reikėjo apmokyti jaunus žmones rinkimo amato ir t.t. Ir blogiausia, kad tie apmo-

kyti šiam darbui visai už kitus niekelius įkliuvo, todėl ir vėl reikėjo iš naujo mokyti būsimuosius rinkėjus: 1941 birželio mėn. trėmimai ir vėl sumaišė, taip slaptos spaudos darbo iki sukilimo ir neteko pradėti.

Repatriacijos metu, kai mano giminių 4 šeimos repatriavo, teko ir man apsispręsti: išvažiuoti ar likti iki karo pradžios. Likau, nes ir repatriacija nebuvo aiškus išsigelbėjimas: iš Latvijos repatrijavusieji jauni vyrai buvo mobilizuoti. To pat teko laukti ir lietuviams. Ir kai pasisakiau J. Virbickui, kad lieku, jis labai apsidžiaugė, kad galėsime dirbti kartu. Svarstydami apie karo galimybę, rūpinomės ir tokiais reikalais: kaip teks pradėti leisti tuomet laikraštis, kuriam kaip tik reiks naujų jėgų, nes dr. Ig. Skrupskelis suimtas, nežinia ar kada galės, o kun. J. Prunskis, kun. St. Yla, kun. Barauskas — pabėgę, todėl išleisti Kaune ir Vilniuje po dienraštį bus daug vargo. Savaitraščius buvome numatę: Marijampolėje, Telšiuose ir Panevėžyje, gal dar ir Kėdainiuose, Šiauliuose. Tuomet mums vėliau sekė išvežimai tebebuvo lyg negalimi, nors iš Gudijai priskirtų lietuviškųjų sričių jau buvo siaubių žinių: ten dideli išvežimai lietuviškąsias apylinkes jau nusiaubė 1940 m. pavasarį, kur nukentėjo ne tik Šv. Kazimiero, Ryto, bet ir Kultūros d-jų veiklieji nariai. Ir tomis K. Berulio surinktomis žiniomis, tiesiog sunku dar buvo patikėti, nors Vilnių buvo pasiekę jau išvežtųjų laišku iš Sibiro ir kt. vietų tiek lietuvių, tiek ir lenkų. Ir reikia pasakyti, kad tie mūsų pasišnekėjimai, susitarimai, kas ir kurias vietas sieksime ir kaip organizuosime laikraščius išsilaisvinimo metu, buvo tikrai tik geri norai, bet jiems trūko

kaip tik tokio meto tikrovės supratimo, bet vis tik buvo ir gerai, nes iš dalies taip buvo ir padaryta: pradėti leisti laikraščiai dar vokiečiams nesant, kitaip — vokiečiai susidūrė su įvykusia tikrove, kurią iš dalies ir reikėjo jiems pripažinti, nors laikinai palikti kaip rado.

“Į Laisvę”

Kaunas paskelbė atstatą Lietuvos nepriklausomybę ir Laikinąsias Vyriausybės atsišaukimą. Kauno radijas tą žinią kartojė ir kartojė. Tą skelbė ir kitomis kalbomis. Vokiškai kiek vėliau tai paskaitė dr. Z. Ivinskis, kurio žemaitišką tarimą buvo galima ir vokiškai atpažinti. Šiam Kauno žygiui, Lietuvos valstybės atstatymui, tuojau pritarė visa Lietuva: visur prasidėjo visuotinis sukilimas ir su mažesniais raudonosios armijos daliniais kautynės, visuotinis jų apšaudymas ir visoks kenkimas kaip savu metu yra aiškinęs gen. št. majoras Vytautas Bulvičius savo knygoje *Valstybės karinis rengimas*, kad ateityje karas bus visuotinis ir visa tauta jame gins savo nepriklausomybę. Dabar tokia kariuomenė ir virto jau visa Lietuva: nepriklausomybę gynė visi padorūs lietuviai ir kiti, mobilizavosi pati tauta, kuri nebuvo pašaukta ginti savo laisvės 1940 m., kada pradėjo baigtinai okupuoti Lietuvą naujieji Kremliaus imperialistai: slavofilai ir rusofilai kaip iš caro dienų. Ir dabar Lietuvai sujodus, visam kraštui virtus kovos lauku ir nenugalimai raudonajai armijai pradėjus nerti atgal į namus, įvyko kas teliškių jau buvo perdirbta nauja daina, ir Kazimiero Mockaus su jaunimu dar 1941 m. kovo mėn. lapeliais paskleista:

Jeigu karas rytoj,
kelnės liks Lietuvoj, —
lengviau bus kojas raityti.
O kai nuogas visai,
bėgti seksis gerai,
teks kas pavogta — palikti . . .

Užėjus vokiečiams, iš mano kampo nebuvo galima visą mėnesį gauti leidimo, kad galėčiau Kauną pasiekti, todėl ir “Į Laisvę” pirmų dienų liudininku bei dalyvauti jos darbuose neteko, nors Jonas Virbickas vėliau apie tas pirmąsias jos dienas daug ką pasakojo ir dovaną vieną to savo laikraščio rinkinį, kurį metų gale, jam padedant, pavyko surasti knygrišį ir įsirišdinti. Tačiau reikia pažymėti, kad mūsų apšnekėtas dar 1941 m. gegužės mėn. spaudos planas, iš dalies pavyko. Kaune su dienraščiu susitvarkė J. Virbickas, su savaitiniais — Kaz. Mockus — Telšiuose, Petras Būtėnas — Panevėžyje, kiek vėliau net ir Kėdainiuose.

Pagal J. Virbicko pasakojimus, tai “Į Laisvę” pradžia buvusi maždaug tokia. Dar nenutilus visiems šūviams, vos tik paskelbus per Kauno radiją Lietuvos valstybės atstatymą, jis iš Žaliakalnio rūsio landynės per daržus ir prisidengdamas įvairiais namais, nuskubėjęs į “Žaibą”, nes gal jau bus galima ir laikraštį išleisti. Ar jis buvo tada susisiekęs su Juozu Ambrazevičiumi ir kitais, susispietusiai dr. J. Griniaus bute, dabar jau neprimenu, nors apskritai dar prieš sukilimą pradedant, jam buvo priminta ar pavesta tas darbas vykdyti. “Žaibo” spaustuvė nebuvo sunaikinta, tik prie jos kampo stovėjęs sukilėlis sargybinis, kurį jis asmeniškai pažinojęs; sargybinis daugiau saugojęs I-sius universiteto rūmus kaip “Žaibą”, tikriau

tik stebėjęs, nes tebuvęs ginkluotas vien pistoletu... Iš Donelaičio g-vės (24) durys buvę atviros, redakcijos (ten buvo Truženik ir dar kas tai) stalčiai atplėšti, kiti ant grindų, visa išbarstyta, sąmoningai dar priteršta, o ant stalų rusiškai užrašyta grasinimai, kad būsia sušaudyti visi buržujai, smetonininkai, ant vieno stalo dar ir grasinimas lietuviškai katalikams ir "popiežininkams". Spaustuvė palikta ir nesunaikinta, nė durys neuždarytos. Bijojęs, kad nebūtų kur nors užminuota, bet gerai apžiūrėjęs, — tokių ženklų neradęs. Tada išėjęs ieškoti kokių nors rinkėjų, nes "Žaibo" veik visus rinkėjus gerai pažino ir žinojo, kur gyvena. Ir tik išėjęs vėl į gatvę, sutikęs Stasį Seleną, gerai jam pažįstamą stud. filosofą, jau šį tą rašinėjusį ir spaudai. Taip St. Selėną ir pasiuntęs į buv. "XX Amžiaus" red. patalpas, kad ten jis sėdėtų ir užėjusiems galėtų pasakyti, jog laikraštis dar šiandien išeisias... Pavaikščiojęs susirado rinkėją, nes kiti jau buvo išbėgę su šautuvais ir kovėsi gatvėse ar visai dingę, susirado ir lauzytoją, kurį vėliau atpalaidavo iš sukilėlių dalinio.

Praeidamas vėl pro "Žaibą", sumetė šiek tiek žinelių, kad atėjęs rinkėjas jau turėtų darbo, su St. Selenu net ir laikraščiu vardą rinkę: sutarę likti prie *Laisvė*, koku vardu nepriklausomybės kovų dienomis ėjo Kaune kr. dem. laikraštis, vėliau tapęs "Rytu". Jiems vardas tada atrodęs visai tinkamas. Ir dabar jau nuėjo pats J. Virbickas į Aušros g;vę, kur buvo susimetę J. Ambrazevičius, dr. Z. Ivinskis, dr. J. Grinius ir kt. Ten p. Alina Miliušytė-Grinienė, ant grindų gulėdama, perrašinėjo įvairius jau Lai-

kinosios Vyriausybės pranešimus Kauno radijo stočiai ir pan., nes čia buvo kaip tik Laikinosios Vyriausybės min. pirm. pareigas einąs ir švietimo min. J. Ambrazevičius, užbėgdavo ir sukilimui vadovaująs Leonas Prapuolenis ir kt. Taip J. Virbickui padavus surinktą antraštę *Laisvė*, J. Ambrazevičius tą nuospaudą tuojau ištaisė "Į *Laisvė*" (žaliu rašalu, ką laikė savo archyve vėliau J. Virbickas) ir pasakęs, kad mes tik žengiame į laisvę, dar jos neturime, reikia pilnai ją kraštui išsikovoti, o kas rytoj — nežinome. Taip ir gimė "Į *Laisvę*" vardas. Šiam numeriui jis gavęs ir J. Ambrazevičiaus parašytą vedamąjį "Priespaudą numetant". Jis buvo p. Grinienės čia pat perrašytas mašinėle.

Pirmasis "Į *Laisvę*" numeris buvo išspausdintas 1941 m. birželio mėn. 24 d., antradienį, po pietų. Jame tebuvo tik Lietuvių aktyvistų fronto atsišaukimas, J. Ambrazevičiaus vedamasis ir šiek tiek sukilimo bei laikysenos žinučių: jo pirmoji laida tebuvo tik vieno puslapio. Tuojau pat buvo paskleista gatvėse, kurią žmonės gaudyte gaudė. Antroji jau šio pirmojo numerio laida buvo dviejų psl., o trečia — keturių, nes buvo vis prirenkama žinių ir papildoma. Ir būdinga, kad "Į *Laisvę*" nei pirmasis, nei sekantis numeris neturėjo jokios cenzūros; pats cenzorius buvo J. Virbickas, visų cenzūrų didelis priešas, todėl ir pasipriešino Kauno karo komendantu plk. J. Bobelio pirmajam telefoniniam cenzūros reikalavimui; jis (Virbickas) neturįs laiko po cenzūros lakstyti ir laukti, kada koks cenzorius pasirašinės ir ką nubraukys... Ir pirmąjį ir antrąjį "Į *Laisvę*" nu-

merius paruošė veik vienas J. Virbickas su St. Selenu (šio sveikata buvo labai trapi, tuojau pavargdavo ir fiziškai išsisemdavo, tiesiog sukrisdavo); tuos "Į Laisvę" numerius dr. Z. Ivinskis pasiėmęs nuvežė ir parodė sutikdamas vokiečių karinę vadovybę, kuri ruošėsi persikelti per Nemuną į Kauną; tas vokiečius labai nustebino, nes jie nebuvo Berlyno įspėti nei apie Laikinąją Vyriausybę, nei apie laikraštį, kurio atsišaukimus ir kita dr. Ivinskis jiems išvertė.

Įžygiavę vokiečiai, Kaune rado ne tik tvarką, bet ir Laikinąją Vyriausybę. Jie labai nustebė, kad šitame "nuo amžių vokiškame mieste" (taip iš Kauno radiofono skelbė vienas vokiečių leitenantas, kad *jis užėmė Kauną* ir pats iškėlė vokišką vėliavą ant senos vokiečių pilies), rado visa ne pagal Berlyno planą; jiems teko susidariusią padėtį šiaip taip *t o l e r u o t i*, nes pradėti dabar karą su lietuviais nebuvo jokios prasmės. Tačiau jau tuojau buvo visur vokiška karo tvarka, tuojau dalį krautuvių paskyrė tik vokiečių kariam, kur jie už menką kainą galėjo visa pirkti (10 rublių lygu 1 markė), tai ir pirkosi, ką galėjo, ypač batus, ir siuntė karo paštu į savo turtingą Reichą. Ir būdinga, kad vokiečių kariams skirtas laikraštis tuojau spausdino, kaip, pvz., latvaitė ar latviai padeda vokiečių kariams, pvz., kelia vokiečių karį laiveliu, bet iš Lietuvos tokių nuotraukų, kiek žinau iš "Spindulio" spaustuvės, nepraleisdavo, nors kaip tik ten spausdino kiek tai laiko "Feldzeitung von Maas bis zum Memel" (pilnos antraštės jau neprime nu); jie atsikak spausdinti ir tokias nuotraukas, kur drauge lietuviai ir vokiečiai apšaudė raudonarmiečius ir vokiečių kariai dėkoja sveikindami

partizanus už talką prie Dubysos ar prie Kretingos . . . Taip pat vokiečiai jau iš pirmos dienos įvedė ir labai žiaurią "Į Laisvę" dienraščiui cenzūrą bei įsakė paskelbti per radiją, kad, apšaudžius vokiečių karius, bus sušaudomi vietos žmonės arba šimtai žydų . . .

Dabar "Į Laisvę" susilaukė ir naujo vyr. redaktoriaus, kuris buvo suredaguavęs paskutinį "Židinio" numerį. Tai buvo Kazimieras B a u b a, gimnazijos mokytojas, lotynistas, dirbęs ir "XX Amžiuje", artimas J. Virbicko draugas, dalyvavęs ir keliuose priešsukiliminiuose pasitarimuose. Tai buvo labai geras, didelio takto vyras, rodos, neturėjęs niekada asmeninių priešų, bet 1943.III.16 vokiečių sumintas, išvežtas į Stutthofą, kur ir mirė. Taip abu šie vyrai ir sudarė tą jungą toliau "Į Laisvę" vežti . . .

Mėnulio pervartos

Sukilimo paskelbta Laikinoji Vyriausybė, nors ir įvairių nusistatymų žmonių sudaryta, nors ir labai sutartinai priešinosi vokiečių okupacijai, bet visų nepatenkino. Vieni aiškino, kad joje per daug katalikiškos pakraipos žmonių, kad esą nuskriausti socialistai. Kiti vėl buvo nepatenkinti, kad įsakyta grįžti visiems į 1940.VI.15 turėtas pareigas, todėl susidarė naujas nuskriaustųjų, ypač vidurinių mokyklų direktorių, būrys, kurie dabar turėjo tenkintis vėl tik mokytojo vieta. Antra, užpildant išvežtųjų vietas visose valstybės žinybose, neskirstė jų niekas pagal naujus "nuopelnus" arba įsivaizduotus nuopelnus, ne visus paaukštino, ypač kentėjusius nuo tautininkų režimo. Pagaliau buvo vėl naujas būrys "atstumtųjų" ir neįvertintų, neprigerbtų, kurie būtinai norėjo patekti

j kokias nors aukštesnes vietas ir vis reikalavo išvalyti visokias “raudonas” blakes, kad būtų jiems vietos . . . Ir paskutiniai turėjo labai daug didelių sumanymų, pvz., kaip sustiprinti po okupacijos lietuvių, kaip išvalyti nusikaltėlius tautai, sustiprinti apgriautą bolševikų kraštą ūkį ir prekybą, ar kaip iš vokiečių išgauti pilną krašto valdymą, pilną nepriklausomybę. Jei bus pertvarkyta Laikinoji Vyriausybė, tai būsiąs tuojau panaikintas sunkus karo stovis ir vokiškos komendantūros, nes tik jiems vokiečiai gali patikėti, ką jiems sakęs toks labai įžymus vokiečių vyras ir didelis lietuvių draugas *Kurmies*; tą patį tvirtinę ir kiti dideli vokiečių vyrai, kurie artimai pažįsta patį fuehrerį . . . Ir todėl tie visokie nepatenkintieji, labai smarkūs lietuviški vyrai, po mėnesio, kaip ir kiekvieną kartą mėnulis, padarė 1941 m. liepos 23-24 d. nakties metu tikras apyvertas: jie sukilo prieš Laikinąją Vyriausybę ir užėmė Kauno karo komendantūrą, ir kūrė kitas įstaigas ir t.t., bet ir vėl nelaimė: jų “vadus” ir “valdžią” tepatvirtino tik tas pats *Kurmies*, nes vokiečių karinė valdžia naujų valdžių nenorėjo, nes labai gerai žinojo, kad jau perima civilinė vokiečių valdžia Rygoje, kur Ostlando viršininku paskirtas Lohse, o Lietuvos sritį turi perduoti von Rentelnui. Tai kam dar čia karinei valdžiai terliotis, jei turi perduoti nekenčiamam civilverwaltungui . . . Bet tos tikrovės nežinojo ir nė nenujautė mūsų drąsūs didvyriai, valdžios ištroškę ir turį daug planų visai Lietuvai naujai pertvarkyti . . . , bet labai gerai patarnavę Berlynui, parodydami, kad Laikinoji Vyriausybė tėra “kažkokio išsišokėlių būrelio” reikalas, kurio

nepripažįsta kiti. O vokiečiam to teirekėjo. Ir dabar tie linksmai nusi-teikę vyrukai, patikėję gestapininko Kurmies pažadais, iš dalies nuvertė ir pertvarkė Kaune tą “nereikalingą” sukilėlių valdžią, todėl vokiečių atsiųstajam Rentelnui labai palengvėjo įgyvendinti didįjį Fuehrerio įstatymą ir šiame Rusijos kampe. O reikia prisiminti tą ilgai slėptą Hitlerio po-tvarkį — įstatymą, kurį pasirašė dar 1941.VI.18, taigi anksčiau nei pradėjo karą, kad visas Sovietų s-gos valstybinis ir kooperatyvinis bei kitoks turtas yra Reicho nuosavybė ir nuo tos dienos tame krašte jau veikia Reicho teisė . . . Pagal tą pa-tvarkymą, tai visos Lietuvos, Latvijos, Estijos ir kitos nukariautų kraštų pramonės įmonės, ūkininkų buvusi žemė ir t.t. yra gryniausias Reicho turtas, kas paskui įdomiai prasi-skleidė, kada išvežtųjų ūkius reikėjo “nuomoti” iš vokiečių valdžios! . . . , kai atsitiktinai mums pateko Tour-nistschriфт serijos vienas leidinukas, kur buvo išplėšiami lapai; jį tarnybiškai įteikdavo karys, kokį šia-me krašte jau ūkį sau numatė . . .

Taip šios “naujos Kauno vadų valdžios” rytą (1941.VII.24) sugūžėjo į “Žaibo” spaustuvę ir namų antrą aukštą jau ir naujo dienraščio redakcija, kurią paskyrė Kurmiui pa-valdi “Kauno ir Lietuvos valdžia”. To naujo laikraščio vardas dar buvo nežinomas, bet vyr. red. buvo kaž koksio vado paskirtas Stepas Vykintas-Povilavičius. Jis kartu atsivedė jau ir nemažą redaktorių būrelį, su nauju korektoriumi iš “Spindulio”, kurį tuomet jau labai įžūliai tvarkė vokie-čiai, todėl jo buvusieji tarnautojai ieškojo būdų iš ten pabėgti.

Naujai atvykę laikraščio leidėjai, tuojau įsakė pasilikti vietoje “Žaibe”

dirbantiesiems, ir rinkti jų medžiagą, bet ne “Į Laisvę” paduotuosius rankraščius, perimdami ir šios visus rinkinius. Tiek Kaz. Bauba, tiek ir J. Virbickas dar sėdėjo kitame kambaryje ir jau pradėjo rankioti savo daiktus, nes čia “valdžios” jau buvo pasakyta, kad jie nereikalingi, ir “Į Laisvę” jau sustabdyta, jie atleisti savaime ir iš darbo. Kartu “naujoji redakcija” pertvarkė ir patalpas, pakeisdama kambarių rašomuosius stalus, o dalį ir iš kitur naujai atveždama. Kaž kuris iš naujosios redakcijos nunešė į vokiečių cenzūrą sulaužytus du pirmuosius psl. nauju vardu, tačiau dar laikraščio vardas nebuvo aiškiai parinktas: vienas psl. turėjęs vieną antraštę su “Lietuvos” pirmuoju žodžiu, kitas — vėl kitu vardu . . .

Iš vokiečių cenzūros staiga paskambinęs telefonas, kuriam atsiliepė naujojo laikraščio pats vyriausias redaktorius St. Vykintas. Vyr. vokiečių cenzorius pareikalavo kalbėti su J. Virbicku, kurį dabar pakvietė iš kito kambario, nes ten nebuvo telefono. Vokiečių cenzorius ėmęs piktai šaukti, kodėl vėluoja su laikraščiu, kodėl sabotuoja ir t.t. J. Virbickas ramiai paaiškinęs, kad išeis naujas laikraštis ir to laikraščio pirmieji lapai esą jau nunešti, o jis nuo šio ryto redakcijoje nebedirbąs... Iš ten žiauriai surikę, kad jis tuojau turįs būti cenzūroje, o kitaip būsiąs suimtas ir teisiamas kaip karo meto ir vokiečių darbo sabotuotojas. Galvotrūkiškiais J. Virbickas nulėkęs į vokiečių cenzūrą, kur turėjo aiškintis. Tada jam buvo aiškiai pasakyta, tiesiog padiktuota, kad ir toliau turi laikraštį leisti, “Į Laisvę” turinti laiku išeiti, kitaip būsiąs priskirtas prie Naujosios Europos ir vokiečių karo

teisės sabotuotojų, o tokius vokiečiai tuojau sušaudo . . . Dabar karo metu laikraščio vardas nekeičiamas, o nauja redakcija jiems nežinoma: pakeitimus darą tik vyr. Rytų fronto karo vadas arba Berlynas, bet ne kas tik susigalvoja . . . Tekę išklausti barnį ir dėl Laikiniosios Vyriausybės, kurią suorganizavo ir paskelbė tik keliolika “Eselkoepfe” . . .

Sugrįžęs J. Virbickas į redakciją, dar rado ten ir Kaz. Baubą, ir St. Seleną, ir vieną kitą šiaip užėjusį, ir su kitais suskubo paruošti “Į Laisvę” numerį bei išleisti mažai pavėluodami. Vokiečiai buvo griežtai nustatę, kurią valandą, t. y. ne vėliau, turi būti “Į Laisvę” jau Kauno gatvėse, o taip pat ir kada laikraštis turi būti nuvežtas į Kauno gelež. stotį, kad ne vėliau sekančios dienos gautų toliau esantieji paštai, nes turi būti visiems aišku, kad Lietuvoje ramu, ir nėra karo veiksmų bei kitų sutrikimų . . .

St. Vykintas, pabuvęs ar ne trejetą dieną, iš “Žaibo” išsikraustė, neišleidęs naujo laikraščio. Pralaimėjimo priežastis buvo labai paprasta, ir vėliau ji paaiškėjo: Vokietijoje atskirame mieste tėra vienas laikraštis, nes *vienas vadas, viena tauta*, o srovių laikraščiai visai neleidžiami, todėl ir tik vienas vietinis dienraštis užimto krašto visoje srityje, kurioje šeiminingas vienas srities karo vadas! Tuo būdu Kauno sričiai tegali būti vienas dienraštis, o Vilniuje — dar kitas, nes ten vėl kita karo sritis. Jei Stp. Vykintas, perėmęs laikraščio redakciją, būtų nunešęs nepakeisto vardo puslapius, būtent “Į Laisvę”, tai vokiečių karo cenzūra to pakeitimo gal ir nebūtų pastebėjusi, nes mūsų vidaus nesusipratimai jiems mažai terūpėjo: svarbu, kad laikraštis išėjo,

o kas jį paruošė — nesirūpino, jei dėl to kas triukšmo nekeltų. Ar būtų vokiečių cenzūra prikibusi, kad leidėju pasirašė tą dieną ne Lietuvių Aktyvistų Frontas, sunku pasakyti, nes jiems tuomet terūpėjo tik pats laikraščio vardas išlaikyti, kol pradės darbą jau civilverwaltungas, kuris tvarkysis jau visai atskirai, priklausęs nuo dr. Alf. Rosenbergo (Rytų reikalams ministro) ir Ostlando komisaro Loehsės.

Su akmeniu po kaklu

Nors šis karštuolių žygis ir jų susidėjimas su ponu Kurmies sužlugo, jie n a u j o dienraščio leisti nepradėjo, neperėmė ir iš Lietuvių Aktyvistų Fronto leistojo "Į Laisvę", bet jie savaip sujaukė lietuvių vienybę ir ramybę: Lietuvių Aktyvistų Frontas pradėjo skirstytis į sudedamąsias dalis, iš jo pradėjo išsiskirti kai kurie skirtingų nusiteikimų sambūriai, turį skirtingas veiklos pažiūras Lietuvos nepriklausomybei puoselėti ir jos siekti. Ir dabar liko buv. Lietuvių Aktyvistų Fronte kažkas panašaus krikščioniškajai srovei; jaunoji karta, dar nedalyvavusi politikoje, bet kovojusi tik dėl Lietuvos laisvės, užpildė jo gretas.

Susidarius naujoms sąlygoms, Lietuvą perimant vokiečių civilvervaltungui, Lietuvių Aktyvistų Frontas pertvarkė kiek ir "Į Laisvę", jei galima sakyti, įjungdamas naujų žmonių, jau priklausančių aiškesnėms grupėms. Buvęs vyr. red. K. Bauba, dėl eilės kitų darbų, iš laikraščio pasitraukė. Į jo vietą buvo įjungtas Balys Dundulis, daug metų dirbęs "Lietuvių Žiniuose", labai gudrus ir tiesaus būdo žmogus, aiškiai apsisprendęs lietuvis. Dėl sveikatos galutinai pasitraukė ir Sta-

sys Selėnas, kuriam jau pasireiškė pirmieji džiovos ženklai; aiškiai reikėjo poilsio ir net palikti Kauną. Tūrtūt į jo vietą ir buvo įjungtas Juozas Žlabys-Žengė. Taip pat atsirado ir daugiau naujų žmonių, kurių aš atvykęs visai dar nebuvau girdėjęs. Tas persitvarkymas įvyko dar Laikinajai Vyriausybei nesulaikius darbo, nors jau buvo žinoma, kad gen. tarėju bus gen. P. Kubiliūnas. Kitais žodžiais, "Į Laisvę" persitvarkė šiuo sąvartiniu metu, nors jos užimtoji lietuviškoji linkmė dėl to visai nebuvo paliesta, ji liko kaip ir seniau. J. Virbickas dabar liko lyg ir vyr. red., bet iš esmės jis sutarė su B. Dunduliu dirbti drauge ir laikyti ir toliau aiškiai ne tik lietuvišką, bet ir demokratišką linkmę, būtent, neišsišokti prieš Angliją, Prancūziją ir kitas Vakarų valstybes, nieko pikto apie jas nerašyti, drauge sabotuoti, kiek tik įmanoma, visus vokiečių reikalavimus... Trečiasis redaktorius J. Žlabys - Žengė jiems abiem nepatiko, juo pilnai nepasitikėjo, nes jis mėgo gerokai nugerti ir toks sutartinai kovai visai netiko. Antra, tuo metu J. Žlabys turėjo labai daug keistų literatūrinių ir kitokių idėjų, kurias daug kas priskirdavo prie svajonių, o okupacijos metu reikia būti labai kasdieniškam ir kietai sukiotis, kad nenuskėstum jos tvane. Todėl abiejų sutarimu J. Žlabiui buvo palikta rūpintis "Į Laisvę" laikraščio literatūrine dalimi, nes jis savo metu buvo vienas iš ryškiausių "Keturių Vėjų" poetų. Deja, dabar jis jau buvo sunkniuzęs, pradėjo spausdinti per daug savos kūrybos, atmesdamas kitų, ypač jaunesniųjų raštus, kartais bandydamas paversti tik grynai savo literatūros lapais, užkamšydamas visą skyrių net savo

susapnuotais reportažais. Ir taip po kokio mėnesio pradėjo plaukti pikti laiškai, kuriuose imta šaipytis iš “žengiados”, ypač iš jo suveltų rašinių apie senesiuosius rašytojus, kuriuose laiškų autoriai kaltino tiesiog prof. Mykolo ir Vaclovo Biržiškų plagijatais... Todėl po kokio mėnesio J. Virbickas labai aštriai susibarė su J. Žlabiu, pareikalavo spausdinti ir jaunesniųjų ir kitų vyresniųjų atsiunčiamą dailiąją kūrybą. Bet, deja, šis įspėjimas nieko negelbėjo. Tada, gavęs jaunesniųjų kūrybos, pats J. Virbickas atiduodavo surinkti ir įdėdavo į “Į Laisvę” visai neparodęs ir nesitaręs su J. Žlabiu, bet jo iš redakcijos neištūmė grynai humanistiniais sumetimais, nes šiam nebuvo kur dingti; tik jį dar kartą įspėjo, kad redakcijos patalpose negurkšnotų ir neatsineštų bonkutės... Ir, reikia pasakyti, kad tuomet J. Žlabys sirgo ne tik rašytojiška didybe, bet jau buvo sugriebtas ir kaž kokios baimės, ypač kai vokiečių cenzorius išbraukdavo kokią eilutę: nemiegodavo, kaip pats pasakojo kelis kartus, namuose, nes bijojo, kad geštapas jo nesuimtų... O kai vieną kartą vakare einant, kažkas netoliese iššovė, tai jis girdėjęs net kulką prazvimiant; tai jį taip paveikė, tiek daug susitelkė baimės ir vis pasakodavo, kad tai jį už lietuviškąją veiklą kas tai iš priešų norėjo nušauti... Ir kai vieną kartą jam papasakojo juokais Pulgis Andriušis, jog girdėjęs, kad vokiečiai norį su tokiu dideliu rašytoju J. Ženge atsiskaityti, ir jau paskyrę seklius, J. Žlabys tuojau išbalo, ėmė virpėti, teko raminti, atnešti vandens... Ir taip jis išėjo ir negrįžo kelias dienas: slapstėsi. Tada jis nesuprato jau P. Andriušio juokavimų, kuris buvo

gana išgėręs, nes grįžo iš draugų. Dar žiauriau P. Andriušis kartą iš J. Žengės pasišaipė vieną sekmadienio popietę, kai užėjo su kaž kokiu iš Rytų fronto grįžusiu lietuviu leitenantu ar kapitonu ir šiek tiek nugėręs sukomentavo: “Eskadronas be kelnų ant žirgų!” Tik J. Žlabys išbalo, griebė nuo stalo knygas ir ėmė mėtyti į P. Andriušį, šaukti ir keiktis visais rusiškais keiksmiais. Ir tik suėmus rankas, pasodinus, nusiramino. Pasirodo, pataikė priminti J. Žlabiui labai nemalonią, grįžusio girtu į gusarų kareivines su latvių karininku drauge, komandą; Žlabys gerdamas su svečiais latvių kariškiais kvailai susilygo, kad jo kareiviai klauso net ir tokios keistos komandos... Ir toji “komanda” J. Žlabiui daug kaštavo, buvo paleistas į atsargą... Taip ir stumdėsi “Į Laisvę” redakcijoje J. Žlabys, kartais užtariamasis dar ir keturvėjininkų draugų, neišskiriant ir paties K. Binkio, bei kai kurių kariškių. Reikia pasakyti, kad tuo metu J. Virbickas kaip tik vengė redakcijos narių tarpe bet kokių nesantaikų, nes kiekvienas nesutarimas galėjo būti nauja priežastis vokiečiams įsikišti. Jau 1941 liepos mėn. karštuolių žygis parodė, kad tokie nesutarimai panaudojami ir vokiečių savo tikslams. Ir dabar vokiečiai vėl laukė, kad “Į Laisvę” redakcija ir reporteriai pradėtų nesutarti, kai kas jau 1941 rugpiūčio mėn. gale landžiojo, aiškino, jog esą geri žmonės skriaudžiami, jie galėtų išleisti labai gerą laikraštį, panašų “Dienos Naujienoms” ir kt.

J. Virbickui prie civilinės vokiečių valdžios ir jų cenzūros, su kuria jis pats daugiausia palaikė ryšius, tikrai buvo sunku, nes niekada nebuvo tikras, prie kokio straipsnio ir ko-

kio sakinio ar žodžio prikibs ir jį, kartu ir visus lietuvius, išplūs pasakutiniais vokiškais keiksmiais ir prvardžiavimais, k. a. "baltisiais žydais", "laukine kiaule" (Sau) ar net "lietuvišku šermu" ir kt. O tada prikibdavo prie daug ko, pvz., nepraleisdavo žodžio "tėvynė" ir patys vokiečių cenzoriai įrašydavo "tėviškė", nes pagal juos, vien tik vokiečių tauta teturi "tėvynę" (Vaterland), o visi kiti — "tėviškę" (Heimat), todėl kiek vėliau ir Šiauliuoseėjusi "Tėvynė" buvo pakeista "Tėviške". Ir prie šio "tėvynės" žodžio tiek pradėjo kabinėtis, kad išbraukydavo senuosius lietuvių eilėraščius ar apsakymėlius.

J. Virbickas vengė spausdinti ką nors pikto apie Lietuvos tautines mažumas, todėl vokiečių cenzūra jam nuolat prikaišiodavo, kad "Į Laisvę" nespausdina straipsnių apie tai, kaip Lietuvoje žiauriai elgėsi žydai, kaip jie išnaudojo ir skriaudė lietuvius ūkininkus ir darbininkus. Ir tiesiog reikalavo tokių straipsnių, nurodydami, net kiek vietos jiems turėtų būti skirta kiekviename numeryje. J. Virbickas gynėsi, kad nėra surinktos medžiagos, nėra kam rimtai apie tuos klausimus parašyti ir t.t., nutylėdamas, kad nuolat "Į Laisvę" gauna tokių raštपालािकीų iš buvusių

labai "įžymių" gatvinės spaudos ("Dienos", "Lapo", "Sekmadienio") raševų reporterių, bet juos padeda į šalį ar grąžina, kaip menkos ir nepataisomos lietuvių kalbos raštus, arba prašo rimtai parašyti, nedaryti negarbės lietuvių spaudai... Ir šie raševos kuo toliau vis darėsi įžulesni, vis daugiau ir daugiau reikalavo jų raštus spausdinti, nes jiems reikią pinigų, reikią gyventi, o, svarbiausia, — nugerti... Pagaliau jie ėmė tiesiog grąšinti, jei nespausdins jų straipsnių, tai jie eis į vokiečių įstaigas ir ten išaiškins, kokie čia "Naujosios Europos" sabotuotojai susimetę... Ir vieną dieną, nežinia, kaip ten patekusius, iš vokiečių cenzūros J. Virbickas atsinešė pluoštą rankraščių, kuriuos jis buvo redakcijoje į šalį atidėjęs ir vis jiems nerasdavo vietos. Tada jau teko vieną ar kitą tokį rašinį ir išspausdinti, ir išmokėti tiems raševoms žymiai didesnę honorarą nei šiaip kitiems mokėdavo, nes toks buvo pasakytas įsakymas iš vokiečių cenzūros, jau nusipelnusiems gatvės žurnalistams... Ir jie kuo toliau, tuo darėsi vis įžulesni, nes kai kurie gavo jau PK (Propaganda Kompanie) ar kitočius pažymėjimus.

(Bus daugiau)

Dėkoju už pilietinę bei moralinę paramą, kurią patyriau teismo metu. Ypač džiugina jūsų drąsa ir ryžtas kovoje dėl laisvės ir tiesos. Jūs — mūsų viltis ir ateitis! Trokštu vieno — tesiplečia judėjimas už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę".

Gintauto Iešmanto kreipimasis į Lietuvos jaunimą iš Permės lagerio, 1981

JUOZO PAŽEMĖNO ATSLIEPIMĄ PAPILDANT IR PATIKSLINANT

GINTĖ DAMUŠYTĖ rašo: Esu dėkinga p. Pažemėnui už komplimentus. Bet vis tiek nesutinku su jo "deja" dėl mano pasisakymo apie autoriaus priskyrimą LKB Kronikos, Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto, Lietuvos Helsinkio grupės prie "lojaliosios opozicijos". Aš visiškai sutinku su Kęstučio Girmiaus tuo klausimu padarytomis pastabomis. (Aidai, 1981 znr. 5, p. 348). Man taip pat krito į akį, kad p. Pažemėnas, net kalbėdamas apie okup. Lietuvos kvistlingus, visai nekomentuoja tuo klausimu referento Šakalio pasisakymo.

BRONIUS NEMICKAS rašo: Patikslindamas J. Pažemėno atsiliepimą į T. Remeikio knygos "Oppositinio to Soviet Rule in Lithuania 1945-1980" vertinimą, aprašytą "Vienos knygos paraštėje" ("Į Laisvę" Nr. 81-118, 1981 m.), apsiribosiu tikrai tais Pažemėno priekaištais, kurie taikomi specialiai mano teiginiams, neliesdamas nei kitų vertintojų tvirtinimų, nei redakcijos pastabų.

J. Pažemėnas padaro ir metodinių ir dalykinių priekaištų. Pradėsiu nuo metodinio priekaišto (jis liečia ir kitus du vertintojus). Pasak Pažemėną reikėję vertinimo darbą pasiskirstyti kitaip (pagal "tautinio ir religinio pasipriešinimo apraiškų pavaizdavimą"): "Čia ir pasirodo netikslingas dirbtinis viso veikalo suskaldymas tarp trijų asmenų — V. Vaitiekūno, Br. Nemicko ir G. Damušytės". Betgi vertinimo padala tarp trijų asmenų juk atitinka knygos sąrangą, nes ir pati knyga susideda iš trijų dalių. Todėl toks vertinimo darbo pasiskirstymas yra ir tikslingas ir natūralus. Žinoma, niekas nė neginčija, kad tos visos trys knygos dalys rišasi viena su kita. Tatai nebuvo jokia paslaptis ir jos vertintojams. Jie, kaip

matyti iš vertinimo turinio, tą ryšį pabrėžė, kur matė esant reikalinga, akiai neužsisklęsdami kiekvienas tik savojoje dalyje. Ir antra, Pažemėnas taiko dvilypį standartą: iš vienos pusės pripažįsta autoriui teisę "sukirpti" knygą savo nuožūra, bet iš antros pusės — reikalauja, kad tos pačios knygos vertintojas jau laikytųsi ne savo paties pasirinkto ir vertinamos knygos sąrangą atitinkančio, bet Pažemėno persamo metodo, taip pat galimo, tik jau pavėluotai siūlomo.

Pažemėnas, — nepagrįstai bandydamas įrodyti iš mano teiginio konteksto išimtą citatą mane tvirtinus, kad mūsų sovietologai nesinaudoją sovietiniais dokumentais, — sovietinius dokumentus sumaišo su sovietine propaganda (sovietiniais "dokumentais" svetimženkliuose, sovietiniais falsifikatais). Pažemėno nurodomojoje mano teiginio citatoje kalba eina apie sovietinę propagandą, kitais žodžiais tariant, sovietinius "dokumentus" svetimženkliuose, o V. Vardžio knygos bibliografijoje — apie sovietinius dokumentus be svetimženklių. Savo pažiūrą į sovietinius dokumentus be svetimženklių pareiškiau, vertinimo metu kalbėdamas apie knygos dokumentų sudėstymą apskritai ir geidaudamas tokius sovietinius dokumentus matyti sutelktus į atskirą Lietuvos priešo dokumentų skyrių. Tą pažiūrą atšviečia šis mano teiginys (nurašytas iš juostelės): "Kada, vadinas, rašai, kad čia yra documents on national and political opposition, Lithuanian opposition, ir įdedi sovietinius dokumentus, kažkaip jie nelabai limpa prie viso šito kūno. Žinoma, jeigu jau eini daug toliau, tai gali taip sau tolimoj perspektyvoj įsivaizduoti, kad, klausyk, tu vistiek pamatysi per tą dokumentą ir lietuvių priešinimąsi, lietuvių rezistenciją. Bet aš ne-

žinau, kaip čia reikėjo padaryt — gal tuos dokumentus atskirai kaip nors parodyt. Į šitą skyrių juos įdėt ir pirmon vieton — tai, man atrodo, nevisai logiška". (Nors vertinimo aprašyme dėl glaus-tumo šis teiginys ir nepilnas, tačiau Pažemėnas, vertinimo metu pats būdamas salėje, girdėjo jį visą ištiesai). Taigi sovietologai galima ir reikia, kaip teisingai pažymi Pažemėnas, "su deramais rezervaivais" naudotis tais sovietiniais dokumen-tais, kurie atšviečia Lietuvos gyvenimo tikrovę, bet prisieina atmesti sovietinei propagandai ištikimuosius falsifikatus. Manding, mūsų sovietologai jau seniai mažne šitaip ir apsieina su sovietiniais dokumentais.

Pažemėnas skelbia netiesą, prasimanydamas mane bandžius "suniekinti tariamais teisiniais motyvais" pabaltiečių 1979 m. peticijos signatarų reikalavimus. Tais teisiniais motyvais, kaip matyti iš mano vertinimo teksto, bandžiau parodyti, kad Ribbentropo - Molotovo slaptieji protokolai neturi juridinės galios, o apie peticijos signatarų reikalavimus iš viso nekalbėjau. Su tais mano teisiniais motyvais, liudijančiais slaptųjų protokolų neteisėtumą. Pažemėnas "susedoroja" savotišku būdu: matyt, bando nukreipti skaitytojo dėmesį visai kitur, į šalutinius dalykus, neturinčius ryšio su tų slaptųjų protokolų teisėtumu. Pasakoja Vokietijos ir Sovietų Sąjungos nutikimus su Tautų Sąjunga, nurodo šios organizacijos narių prievoles, suokalbininkų (Vokietijos ir Sovietų Sąjungos) nesiskaitymą su tarptautinėmis sutartimis, neįmanomumą slaptuosius protokolus registruoti Tautų Sąjungoje ir todėl rebus sic stantibus pagrindu maloningai "atleidžia" juos nuo šios registracijos, galop tariamai jų teisėtumui įrodyti ypač pabrėžia jų ratifikavimo faktą, tartum jo vieno ganėtų, kad neteisėto gymio sankalba taptų teisėta sutartimi. Deja, šiuose išvedžiojimuose minimi dalykai vis dėlto negalėjo įteisinti tų slaptųjų protokolų ir "įpūsti" jiems saistomumą. Viena, jie nebuvo įregistruoti Tautų Sąjungos sekretariate,

kaip reikalavo jos statuto 18 str.; "Kiekvieną sudarytą sutartį ar prisiimtą tarptautinį įsipareigojimą po to bet kuris Sąjungos narys tuojau įregistruos Sekretariate, ir šis, kiek galint greičiau, paskelbs. Jokia sutartis ar tarptautinis įsipareigojimas nesaistys, kol nebus šiaip įregistruota". (Mano pabraukta).

Antra, minimi protokolai buvo slap-tos klastos aktas: Lietuvos žemėmis mainikavo suokalbininkės Vokietija ir Sovietų Sąjunga už Lietuvos vyriausybės nugaros, jai tame sandėryje ne tik nedalyvaujant, bet apie jį net nieko nežinant.

Ir trečia, jie buvo ne laisvos valios, bet smurto išraiška: nei Lietuvos vyriausybė, nie lietuvių tauta niekad nėra pareiškusios tam slaptam mainikavimui savo sutikimo. Betgi kiekviena sutartis (ir tarptautinė), kad būtų teisėta ir saistytų, turi atitikti jai sudaryti nustatytus formalius reikalavimus ir negali būti klastos bei smurto padarinys.

Savo išvedžiojimais Pažemėnas veltui bando sudaryti klaidingą įspūdį tuos slap-tus protokolus buvus ir tebesant teisėtus. Argi jie, nepagrįstai bandomi apskelbti teisėtais, tuo būdu tapę lyg ir saistomais, labiau sustiprintų lietuvių tautos teisę į valstybinę nepriklausomybę!? Manding, būtų atvirkščiai.

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS rašo: Mano bendro pobūdžio pastabėlė dėl autoriaus subjektyvumo bičiulis Pažemėnas apšaukia marksistinio istorijos determinizmo taikymu. Įdomu, kuo jis apšauks bičiulio K. Girmiaus aptartus autoriaus subjektyvumo konkrečius pavyzdžius? (Aidai, 1981 Nr. 5). Bičiuliui Pažemėnui, kaip kad ir autoriui, patinka partizanų karo apimtį apriboti tik nacionalistais. Sovietinė propaganda tą apimtį susiaurina dar daugiau — iki buržuazinių nacionalistų. Vaitiekūni betgi atrodė ir tebeatrodo, kad tai buvo tautinės apimties karas su okupantu. Vaitiekūnas visai nelietė autoriaus schemos, rūšiuojant rezistencijos apraiškas. Bet bičiulio Pažemėno pastangas autoriui į tos schemos

PIRMIEJI KATEDROS MECENATAI

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba 1981 lapkričio 20 d. pasirašė sutartį su Illinois universitetu Chicagoje steigti amžiną **Lituanistikos katedrą**, kuriai reikalinga surinkti 600,000 dol. per ateinančius penkerius metus.

Pirmieji šios katedros mecenatai yra Chicagos ir apylinkių lietuviai, sudėję pirmąjį 10,000 dol. Tai Romas ir Emilija **Sakadolskiai** (1,000 dol.), Alicija **Rugytė** (1,000 dol.), Vytautas ir Aldona **Kamantai** (1,000 dol.), Vaclovas ir Asta **Kleizos** (1,000 dol.), Pivilas ir Rūta **Kiliai** (1,000 dol.), Raimundas ir Danutė **Korzonai** (1,000 dol.), dr. Algis ir Violeta **Pauliai** (2,000 dol.), Antanas ir Marija **Rudžiai** (1,000 dol.) ir kun. dr. Juozas **Prunskis** (1,000 dol.).

Visos aukos Lituanistikos katedrai atleidžiamos nuo mokesčių. Pažadėtos aukos gali būti mokamos per penkerius metus. Čekius rašyti LITHUANIAN WORLD COMMUNITY FOUNDATION vardu ir siųsti PLB Fondui šiuo adresu:

Lithuanian World Community Foundation
5620 So. Claremont Ave.
Chicago, IL 60636 USA

talkininkus atkviesti ir Brazaitį laiko nesusipratimu. Bičiulio Pažemėno cituojamame LKB Kronikos I-ojo tomo įvadiniam žodyje Z. V. teigia, kad Kronikos kovos metodą — ne sovietinę santvarką griauti, o rodyti, kad ją griauja patys sovietiniai pareigūnai — jau prieš LKB Kroniką vartoją du rusų dvasininkai. Bet ir šis metodas neva sovietinės sistemos leistinumo ribose tai sistemai demaskuoti demaskuotojų nuo haasmės neišgelbėjo ir sistemos demaskavimo subversyvumo nepašalino. Tad iš to Z. V. pasisakymo yra aišku, kad LKB Kronikos kovos taktika su sovietine sistema šios kovos neįrikiuoja į “within-system” pasipriešinimo kategoriją.

Autoriaus atsisakymą Lietuvos valstybingumo ir rezistencijos tradicinės plotmės bičiulis Pažemėnas nori pateisinti kitų autorių praktika bei faktu, kad “pasipriešinimas vyksta . . . sovietinio režimo realybės rėmuose”. Vaitiekūniui atrodo, kad kokiam prašalaičiui šiojią pažiūrą į okupuotos Lietuvos rezistenciją gal ir galima būtų atleisti. Dėl Lietuvos valstybingumo padėties prašalaitis gali būt

abejingas ir sau galvos nekvaršinti. Bet iš lietuvių mokslininko natūralu laukti, kad jis Lietuvos valstybingumo padėtį respektuotų. Lietuvos aneksijos nepripažinimui nuvertinti bičiulis Pažemėnas cituoja rezistentų pastabą prancūzų žurnalistei, kad aneksijos nepripažinimas rezistentam nieko neduodąs. Bet iš citatos aišku, kad okup. Lietuvos rezistencija iš laisvojo pasaulio laukia daugiau, kaip vien tik aneksijos nepripažinimo.

Tokia tos pastabos prasmė.

Bet argi toks laukimas nuvertina aneksijos nepripažinimą? Prof. K. Eringis liudija, kad okup. Lietuva aneksijos nepripažinimą teisingai vertina:

— Svarbu išsaugoti strategines pozicijas, išlaikyti tarptautinį Lietuvos okupacijos nepripažinimą, rodyti pasauliui sovietinę okupaciją kaip sociokolonizmą, ruošti atitinkamą informaciją diplomatiniais sluoksniais, veikti akademiniam pasaulyje. (Tėviškės Žiburiai, 1981.IX.24).

Veikti akademiniam pasaulyje pirmiausia galėtų ir turėtų mūsų akademi-

kai. Bet tam uždaviniui vykdyti jiems patiem turi būti aiški Lietuvos valstybingumo padėtis, okup. Lietuvos rezistencija ir tai, kad disidentas priešinas valstybės vidaus režimui, o rezistentas — valstybės okupantui. Ir nors kartais disidento ir rezistento interesai gali sutapti, jų pagrindiniai tikslai iš esmės pasilieka skirtingi. Bičiulis Pažemėnas teisingai autoritų, kad jis esąs priverstas okup. Lietuvos rezistenciją prieš okupantą paversti tik sovietų vidaus režimo disidentais. Bet gi kas autorių privertė? Kad kiti politinių veikalų autoriai taip rašo? Žinoma, pasroviui plaukti lengviau, nekaip prieš srovę. Bet ar lietuvis mokslininkas yra visai nesaistomas tautinės pareigos? Kai vokiečiai mokslininkas paaiškina, kad pagal šių laikų tarptautinę teisę okupantas "bleibt in alle Ewigkeit nur Okkupant", nebent jo sudarytą faktinę padėtį įteisintų kitų valstybių ar paties nukentėjusiojo pripažinimas (plg. Boris Meissner, "Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Voelkerrecht" p. 310), tai ar nevalia pageidauti, kad ir

lietuvis mokslininkas neskubėtų prisitaikyti prie okupanto?

Bičiulis Pažemėnas taip dogmatiškai įsitikinęs autoriaus neklaidingumu, kad ir jo akivaizdžius pramanus apie nepriklausomybės laikų Bažnyčios dominavimą valstybei, apie Bažnyčios "something approaching a church-state" padėtį priima už tikrą pinigą. Ogi faktinė tikrovė buvo tokia, kad, sudarant pirmąją laikinąją vyriausybę, ūkininkų partijos ministrų kandidatam užprotstavus prieš krikščionių demokratų pasiūlytą kunigo kandidatūrą į ministrus, krikščionys demokratai turėjo surasti kitą kandidatą. Še tau ir dominavimas! Turint galvoj, kad Bažnyčios įtaka valstybei, taigi ir tariamas dominavimas, galėjo praktiškai reikštis tik per krikščionių demokratų bloką, dirstelkime į to bloko vaidmenį vyriausybei. Iš 21 nepriklausomybės laikų ministrų kabineto KD blokas turėjo tris, nuo 1924.VI.18 iki 1926.VI.15. Tautininkai turėjo šešis, nuo 1927.V.3 iki 1939.III.28. (Po 1926.XII.17 perversmo Voldemaro koalicionis ministrų kabinetas laikėsi iki

Laikinosios vyriausybės nariui ir LF bičiuliui

A † A

PLK. JONUI ŠLEPEČIUI

mirus, nuoširdžią užuojautą reiškiamo jo žmonai TEODORAI, dukroms BIRUTEI VENSKUVIENEI, dr. ALDONAI JANACIENEI, jų šeimoms ir kartu liūdime.

*LFB TARYBA ir
CENTRO VALDYBA*

1927.V.3. Atsistatydinus krikščionių demokratų ir ūkininkų partijos ministram, iš koalicinio jis virto tautininkų ministrų kabinetu. Todėl jis priklauso ir koaliciniam ir tautininkų ministrų kabinetam). Koalicinių ar darbo ministrų kabinetų, kurie jungė įvairių politinių nusistatymų ministrus, buvo 13, nuo 1918.XI.11 iki 1924.VI.18, nuo 1926.VI.15 iki 1927.V.3, ir nuo 1939.II.28 iki 1940.VI.16. Tad nepriklausoma Lietuva turėjo krikščionių demokratų bloko vyriausybes beveik lygiai dvejus metus, tautininkų vyriausybes — veik 12 metų ir koalicines ar darbo vyriausybes — apie aštuonerius metus. KD blokas turėjo daugumą Steigiamajame seime dvejus su puse metų ir II-jame seime — trejus metus. Iš tų penkerių su puse metų treji su puse metai atiteko koalicinei vyriausybei. Šiokių faktų akivaizdoje kuris bent kiek objektyvus mokslininkas imsis tvirtinti nepriklausomybės laikais Bažnyčių dominavus valstybei? Civilinės padėties aktų sudarymo tvarka buvo paveldėta, kaip kad ir apstybė įvairių sričių įstatymų, iš carinės Rusijos. Kad Rusijos caro planuose nebuvo intencijos stiprinti Lietuvos Katalikų bažnyčios įtakos, nekaltant apie dominavimą valstybei, tatai tur būt ir bičiulis Pažemėnas žino. Kad Lietuva nedemokratinės civilinės padėties aktų sudarymo tvarkos greitosiomis nesudemokratino, tam buvo įvairių priežasčių, bet tur būt svarbiausia iš jų buvo pati perimtų carinių įstatymų apstybė. Juk tur būt ir bičiulis Pažemėnas Bažnyčios dominavimo valstybei neįžvelgs, kai popiežiaus nuncijus išvejamas, su konkordatu nesiskaitoma, katalikų akcijos veikėjai — ateitininkų, pavasarininkų vadai — be teismo, komendanto nutarimu kalinami, kunigai už pamokslus teisiami ir baudžiami. Tačiau ir tokiomis valstybės - bažnyčios santykių sąlygomis tautininkų vyriausybė nesiskubino civilinės padėties aktų sudarymo nedemokratinės tvarkos keisti. KD blokui, o jei bičiulis Pažemėnas nori — Katalikų Bažnyčiai tenka atsakomybė tik už Steig. Seimo konstitucijos 80 str.

nedemokratinis nuostatus:

— Religijos mokymas mokyklose yra privalomas, išskyrus mokyklas, įsteigtas vaikams, kurių tėvai nepriklauso jokiai tikybinei organizacijai.

Kadangi jokiai tikybinei organizacijai nepriklausančių tėvų mokyklinio amžiaus vaikų net pačiame Kaune negalėjo susidaryti mokyklai reikalingas kiekis, faktiškai tuo būdu religijos mokymas buvo privalomas ir jokiai tikybinei organizacijai nepriklausančių ir religijos mokyimo nenorinčių tėvų vaikams. 1938 Smetonos konstitucija tą nuostatą pakeitė:

— Pradinėse ir vidurinėse mokyklose tikyba dėstoma mokiniams, priklausantiems prie Valstybės pripažintų Bažnyčių ir kitų tolygių tautybių organizacijų (41 str.).

Bičiuliui Pažemėnui smarkiai kliūva ir politinis tikslingumas. Mat jis klausimą, ar vienam ar kitam politiniam tikslui vykdyti yra tikslingos politinės partijos, atseit, politinės priemonės, kurių rezultatas nebus palankus, supranta kaip atsiribojimą ir nuo paties tikslo. Jei šiandien maudytis per šalta ir Vaitiekūnas mano, kad dėl to neverta šiandien maudytis, pagal Pažemėną reiškia, kad Vaitiekūnas iš viso prieš maudymąsi. Tai savotiška pažemėniška logika.

Ta pačia logika bičiulis Pažemėnas prisimena ir dar vieną Vaitiekūno, pasak jo, nuslydimą nuo principų, būtent, Vaitiekūno politinį pragmatizmą. Jei graikų pragma lietuviškai reiškia veiksmą, tai Vaitiekūnas buvo ir tebėra už veiksmingą politiką. Tik kai pažemėniška logika tikslo siekimo priemonės sutapatina su pačiu tikslu, senųjų romėnų taisyklė fortiter in re, suaviter in modo nebegalioja. Negerai, kad bičiulis Pažemėnas, pagal tą savotišką logiką besirūpindamas apšaukti Vaitiekūną nuslydėliu nuo principų, savaip mikliai sukerpa net Vliko memorandumo citatą dėl Lietuvos pretenzijos į Rytprūsius, išleisdamas memorandumo sąlygą, kad

— This province (...) because of its

NAUJA LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ CENTRO VALDYBA

Korespondenciniu būdu išrinktoji LFB centro valdyba pareigomis pasiskirstė: pirmininkas — Balys Raugas, 444 Main Str., Delran, N.J. 08075; narys specialiems uždaviniams — Vytautas Volertas; sekretorius — Edmundas Binkis; išdininkas — Vytautas Volertas, jr.; narys socialiniams reikalams — dr. Albinas Šmulskštys; valdybos narė — Marija Raugienė ir valdybos narys — Pranas Baras.

Valdyba išrinkta dvejim metams ir pareigas pradėjo eiti nuo 1982 m. sausio 1 d.

role of bastion of German militarism and aggressive imperialism in the past, will hardly be left within the confines of the future German state. Accordingly, the Lithuanian nation files its claim.

Turint galvoj Vokietijos tarptautinį svorį memorandumo rašymo laikais ir, jį sugretinus su jos dabartiniu tarptautiniu svoriu, bičiulio Pažemėno cituojamas Vaitiekūno abejojimas nėra nevietoj. Jį patvirtina ir Vliko valdybos nario dr. J. Balio pasisakymai spaudoj, ir pačios Vokietijos laikysena. Bičiuliui Pažemėnui tur būt žinoma, kad V. Vokietijos kraštų ("Laender") švietimo ministrai yra sutarę mokyklų žemėlapiuose žymėti ne tik dabartines faktines, bet ir 1937.XII. 31. Vokietijos sienas. (Žiūr. The Economist, London, 1981.IV.4, p. 40).

Tik pežemėniška logika, tapatinanti

tikslo siekimo priemonės su pačiu tikslu, gali padiktuoti bičiuliui Pažemėnui tragišką išvadą apie tariamą skilimą tarp krašto rezistencijos ir "žinomų mūsų laisvinimo politikų pažiūrų". O katras — Vaitiekūnas ar Pažemėnas — dėmesingiau knygą skaitė, daugiau gilinosi ir teisingiau suvokė jos turinį, tatai Aiduose paaiškina bičiulio K. Girmiaus recenzija.

*

Vertindami dr. Tomo Remeikio knygos svarbą mūsų negausioje svetimomis kalbomis literatūroje apie pavergtos Lietuvos padėtį ir jos rezistenciją, džiaugiamės, kad apie ją mūsų žurnalo puslapiuose plačiau ir giliau pasisakė mūsų mieli bendradarbiai.

Jų mintys ir interpretacijos papildė ir patikslino ne tik patį autorių, bet ir knygos vertintojus.

Redakcija visiems nuoširdžiai dėkoja.

Malonus Skaitytojau,
prašome apsimokėti, jei dar nesate to padaręs, prenumeratą.
Prenumeratos mokesčiu ir auka palaikai
"Į Laisvę" tolimesnį leidimą.

Lietuvių Fronto Bičiulių centro valdyba, užbaigdamą savo dvejų metų kadenciją, paskutiniame posėdy lapkričio 15 Clevelande iš savo išdo paskyrė:

“Į Laisvę” žurnalui — \$600.00; PLB (Lietuvių Informacijos Centriui Brooklyne) — \$500.00; dramaturgui Anatolijui Kairiui (honoraras) — \$500.00; Lietuvių studijų centriui Chicagoje — \$200.00; Kalifornijos pabaltiečių laisvės lygai (BAFL) — \$200.00; Pasaulio Lietuvių jau-

nimo sąjungai — \$100.00; Lietuvos pasiuntinybės pastato remontui — \$100.00; “Aidams” — \$50.00; “Darbininkui” — \$50.00; “Draugui” — \$50.00; “Pasaulio lietuviui” — \$50.00.

LFB c. valdybą sudarė: pirmininkas Juozas Ardys ir nariai: Juozas Mikonis, dr. Rimvydas Šliažas, Jonas Vasaris, Vacys Rociūnas, Vincas Akelaitis ir Albertas Sušinskas.

LF BIČIULIŲ, AUKOJUSIŲ HANNAFORD PROJEKTO VYKDYMUI, SĄRAŠAS

Po 1500 dol.

L. Valiukas.

Po 1000 dol.

K. ir M. Ambrozaičiai, Z. Brinkis, S. Damušis, B. Grauzinis, P. Kisielius, J. Kojelis, J. ir A. Pumpučiai, A. Razma, A. Raulinaitis, V. ir E. Vidugiriai, V. ir B. Volertai, J. Uleckas.

Po 400 dol.

J. Žilionis.

Po 250 dol.

A. P., J. Jusionis.

Po 200 dol.

LFB Centro Valdyba.

Po 100 dol.

E. Binkis, V. Čyvas, D. Kojelytė, L. Kojelis, S. Kungys, V. Maželis, B. Raugas, S. Rudys, V. Rociūnas, J. Prakapas, A. Šmulskštys, V. Vaitkus, G. Zabelskis, J. ir V. Žedeikiai, V. Žiaugra, K. Gimžauskas.

Po 50 dol.

J. Baužys

Po 25 dol.

Ig Kazlauskas.

Po 20 dol.

R. Jautokaitė.

Pagal gautas iškarpas, apie Skuodį rašė 151 laikraštis 34 valstybėse:

Alabama — 1; Arizona — 1; Arkansas — 3; California — 13; Connecticut — 3; Delaware — 1; Florida — 1; Georgia — 4; Illinois — 27; Indiana — 2; Iowa — 2; Kansas — 5; Louisiana — 1; Maryland — 3; Massachusetts — 5; Michigan — 8; Mississippi — 4; Minnesota — 5; Nebraska — 4; New Mexico — 1;

North Carolina — 4; North Dakota — 2; New York — 5; New Jersey — 8; Ohio — 5; Oklahoma — 6; Pennsylvania — 2; South Carolina — 1; Texas — 9; Virginia — 8; Vermont — 1; Washington — 2; West Virginia — 1; Wyoming — 2; Washington, D.C. — 1;

Visa akcija vedama per Baltic American Freedom League, P.O. Box 29657, Los Angeles, Cal. 90029.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenei ir JAV LB Krašto valdybai pritarus, BAFL pasirašė ilgesniam terminui sutartį su Hannaford firma, kuri įpareigojama:

a. Tęsti akciją už Skuodžio išlaisvinimą;

b. Veikti JAV vyriausybę, kad Baltijos valstybių laisvės problemą įjungtų į savo užsienio politikos apimtį;

c. Formuoti palankią Amerikos viešąją opiniją Baltijos valstybių laisvės reikalu;

d. Visais žinių kanalais informuoti Ame-

rikos visuomenę apie Katalikų Bažnyčios persekiojimą Lietuvoje ir žmogaus teisių pažeidimus Baltijos valstybėse;

e. Vykdyti kitus BAFL paeiktus uždavinius.

Šio didžiulio ir reikšmingo projekto vykdytojai per pirmuosius du mėnesius išleidę apie 20.000 dol., yra įsitikinę, kad jie Lietuvos bylos reikalu yra plačiau pasiekę Amerikos visuomenę, negu Altas ir Vlikas per 10 metų, išleidę bent pusantro milijono.

Tarptautinis Viktoro Petkaus Komitetas prie Vak. Vokietijos žmogaus teisių draugijos pasveikino Kalėdų ir N. Metų progą Petkų drauge su visais persekiojamais jo bičuliais, jų šeimas. Komitetas pasveikino akademiką Sacharovą, asmeninį Petkaus bičiulį su žmona Boner, kurie bado streiku ne tik išrūpino marčiai leidimą išvykti į JAV, bet pasiekė dar vieną pergalę kovoje už žmogaus teises Sov. Sąjungoje.

Š.m. lapkričio 21 komitetas perdavė per ministrę Genscherį laišką Leonidui Brežnevui, su prašymu paleisti nekaltai nuteistąjį Viktorą Petkų. Už tai dešimt Vak. Vokietijos savanorių yra pasirengę

vienerius metus be atlyginimo dirbti Sov. Sąjungoje. Šitas pasiūlymas išpirkti Petkų įteiktas jau prieš dvejus metus S. Sąjungos ambasadoriui Bonoje Semjonovui ir vis tebelaukia atsakymo. Tame pačiame tarpt. komiteto laiške Brežnevas prašomas paleisti Balį Gajauską, Petrą Paulaitį, Idą Nudel, Jurijų Orlovą, kunigą Glebą Jakuniną, Tatjaną Velikanovą ir Andriejų Sacharovą.

Tarptautiniam Viktoro Petkaus gelbėjimo komitetui vadovauja Erich Weiss ir kun. Winfrid Pietreck.

(Europos LF bičiulis
1981 Kalėdos)

Tai buvo laisvo žmogaus žvilgis, visa buvo tas pats ir visa buvo kita, neapsant kiek tai buvo panašu į tai, ką buvai palikęs. Laisvė turi daug ryškesnes ir gėriū labiau besizavinčias akis.

Aloyzas Baronas
"MIRTI VISADA SUSPĖSI"

Laisvės siekimas savo tautai yra ne tik kiekvieno žmogaus neginčijama teisė, bet ir besąlyginė pareiga.

Mykolas Krupavičius

Grįžtant iš Atlanto: J. Ardys, R. Mironienė, R. Ardienė, S. Kudirka, Vl. Šakalys

25-TĄ KARTĄ

LFB STUDIJŲ IR POILSIO SAVAITĖ

1981-siais daug lietuvių organizacijų, draugijų ir institucijų minėjo savo 20, 25, 30 ar net 40 metų isikūrimo sukaktis. Džiaugėmės liet. pranciškonų provincijos įsteigimu, didžiavomės Chicagos lietuvių opera, Lietuvių Enciklopedija, jaunimo stovykla Dainava, lituanistinėmis mokyklomis, periodika ir t.t.

Į sukaktvininkų eilę įsirikavo ir Lietuvių Fronto bičiulių rengiamos studijų ir poilsio savaitės.

Liepos 11 - 18 dienomis LF bičiuliai ir svečiai rinkosi į savo 25-ąją savaitę žavingoje Lietuvių pranciškonų vasarvietėje Kennebunkporte, Maine. Šioje vietoje buvo pradėti metiniai bičiulių susi-

būrimai, ieškant poilsio, dvasinės atgaivos, pramogų ir svarstymų tų klausimų, kuriais sielojasi mūsų išeivija. Ir įdomu, kad po 25 metų čia susirinko daugiau stovyklautojų negu jų buvo pirmoje stovykloje, kurios buvo tam tikra naujovė Amerikos lietuvių gyvenime. Europos Fronto bičiuliai tokias stovyklas buvo pradėję trejetą metų anksčiau. Tada nedaug kas tikėjo, kad tokie susibėgimai galės savo amžių pratęsti net iki šimtmečio ketvirčio. Dabar atrodo, kad nėra ženklų, kad nuo tų stovyklų bus atsiskyta ir ateity.

Stovyklos rengimo našta nešė LFB centro valdyba, kuriai vadovavo inž. Juo-

zas Ardys, padedamas J. Mikonio, dr. R. Šliažo, J. Vasario, V. Rociūno ir A. Sušinsko.

Rezistencijos dvasia

Atidarant stovyklą šeštadienio vakare, J. Ardys savo žody džiaugėsi, kad ši sukaktuvinė stovykla liudija mūsų idėjų gyvastingumą, kad mintys, suformuluotos skirtingose sąlygose, išliko gyvos ir kad "po mūsų idėjos vėliava būrėme tiek laisvės kovų pagrindus, tiek išeivijos darbuose daugelį asmenybių, kurios paliko ir palieka savo vardus Lietuvos laisvės bylos istorijoje".

"Rinkdamiesi skirtingose laiko, minties, konfliktų, nesusipratimų eroje, kada daug kas nebegali ar nenori suprasti mūsų išeivijos paskirties, LF bičiuliai besąlyginai pasisako už žygius, reikalingus Lietuvai laisvei atgauti. Nekreipėme dėmesio kokios partijos, sąjūdžio globoje ar net privačia iniciatyva pozityvūs darbai buvo ar yra vykdomi. Praeity buvo klimpstama taip vadinamų darbų paskirstyme, darbų dublikacijos nagrinėjimuose, atsineštų ar kitaip įsigytų mandatų interpretavimo liūnuose, užmiršdami pagrindinį tikslą — kovą už nepriklausomą Lietuvą".

Šioje studijų ir poilsio savaitėje pirmumas atiduodamas temoms, artimai susijusioms su mūsų sąjūdžio tikslais.

LFB tarybos pirm. P. Algis Raulinaitis iš Los Angeles savo žody prisiminė prieš 40 metų įvykusį Tautos sukilimą, kuris Lietuvos istorijoje buvo septintasis. Laisvės siekiantys sukilimai prasidėjo po Lietuvos - Lenkijos valstybės padalinimo: pirmasis — 1794 m., kada buvo Vilnius išvaduotas iš rusų, J. Jasiński buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės vadu ir buvo sudaryta laikinoji vyriausybė; antrasis — 1812 m., kada Napoleonas sudarė atskirą Lietuvos vyriausybę; 1831 m. Sukilimo metu susidarė atskiros apskričių vadovybės ir vėliau krašto vyriausybė; 1961 - 63 m. sukilimo išdavoje buvo uždrausta spauda ir prasidėjo gen. Muravjovo siautėjimas;

1905 m., kilus Rusijos sąmyšiui, didžiajame Vilniaus seime reikalauta autonomijos Lietuvai; 1918 m. sukilę lietuviai išsikovojo nepriklausomybę ir 1941 m. tauta parodė pasauliui, kad nori gyventi ir tvarkytis savo tėvynėje laisvai.

Dr. Juozas Girmius, daugelio stovyklų dalyvis, paskaitininkas ir moderatorius davė visų stovyklų įdomų skerspūvį, diskutuotų temų, nutarimų, kultūrinių bei pragominių renginių atžvilgiu.

Dainavoje buvo 16 stovyklų, Kennebunkporte 6, Wasagoje — Kanadoje 2 ir Union Pier 1.

Liet. pranciškonų provinciolas Tėvas Paulius Baltakis džiaugėsi, kad frontininkai pasirinko šią vietą savo sukaktuvinei stovyklai ir pakvietė būti jos kapelionu. Kvietė savo svarstybose neišjungti Dievo, kaip aukščiausio Autoriteto ir Patarėjo. Kun. P. Baltakis per visą savaitę savo rytmetinių šv. Mišių pamoksluose giliai palietė šių dienų žmonijos tikėjimo didžiąsias problemas.

Po įžanginių žodžių, susipažinimo vakare dalyvavo per 70 stovyklautojų iš Chicago, Clevelando, Detroito, Los Angeles, New Yorko, New Jersey, Kanados, Philadelphijos, Waterburio ir kitų vietovių. Prie muzikos ir vaišių stalų praleista pora valandų.

Pranciškonų šventė

Sekmadienį, liepos 12 lietuviai pranciškonai atšventė savo 40 metų JAV įsikūrimo sukaktį su iškilmingomis pamaldomis, kur giedojo Brocktono parapijos choras, pranciškonų kandidatų vokalinis vienetas ir solistė M. Bizinkauskaitė. Į iškilmes buvo suvažiavę daug svečių iš artimų ir tolimesnių vietovių. LF bičiuliai jungėsi į maldas, prašydami, kad Aukščiausias laimytų juos jų užsimojimuose ir dalyvavo Lietuvių dienoje, vykusioje erdvoje vienuolyno sodyboje. Programą išpildė Bostono Onos Ivaškienės tautinių šokių grupės, Brocktono choras ir sol. M. Bizinkauskaitė.

Šventės svečiams išsiskirsčius namo, buvo atidaryta meno paroda, kurioje su

5 paveikslais dalyvavo Marija Ambrozaitienė, su penkiais Stasė Smalinskienė ir su dviem Nijolė Palubinskienė.

Lietuvių periodika

Studijinė programa pradėta su rašytojo ir žurnalisto Vytauto Volerto paskaita, kur mėginta atsakyti į klausimą: ką turime, ko reikalaujame, kas galima mūsų JAV spaudoje. Per savo svarstymų analizę perleido Draugą, Tėviškės Žiburius, Darbininką, Aidus, Į Laisvę, Tėvynės Sargą, Naujienas, Dirvą, Akiračius, Naująją Viltį, Laisvąją Lietuvą, Pasaulio Lietuvį. Ši paskaita ištiesi atspausdinta pereitame šio žurnalo numery. Gyvose diskusijose pasisakė: J. Pažemėnas, J. Kojelis, A. Raulinaitis, V. Petrulis, V. Rociūnas, V. Vaitiekūnas, B. Raugas ir kt. Mėginimas sumažinti mūsų periodikos kiekį bent šiuo metu, atrodo, neturės pasisekimo. Laikraščiai ir žurnalai užsidarys, kai nebus skaitytojų, žurnalistų, redaktorių ir, svarbiausia, pinigų.

Svetimųjų talka

Juozas Kojelis, lituanistas, žurnalistas, septynerius metus redagavęs šį žurnalą, kalbėjo apie LF bičiulius: iš praeities einant į ateitį. Peržvelgęs LF genezę, jo idėjų susikristalizavimą, jo brangią kraujo auką Tautos sukilime bei savanorišką auką tėvynėj ir tremty, stipriai užakcentavo, kad, dirbant tėvynės laisvinimo baruose, nebegalime šiais laikais naudoti senus, neefektingus metodus, ypač informacijos srity. Todėl Kalifornijoje susiorganizavo Baltic American Freedom League — lyga, kurioje aktyviai reiškiasi visų Pabaltijo tautų atstovai (BAFL, P. O. Box 29657, Los Angeles, CA 90029) ir pasikvietė Hannaford bendrovę talkinti jų darbuose. Ši Public Relation kompanija labai efektingai penkerius metus dirbo ir prez. Reagan rinkiminėj akcijoje. Frontininkai pasisakė už šį jų žingsnį. Vadovaujančių narių tarpe yra LF bičiuliai: J. Kojelis, P. A. Raulinaitis ir L. Valiukas. Kiti komiteto nariai lietuviai: pirm. A. Mažeika, D. Barauskaitė, S. Damušis, J. Matulionis.

Kalbėtojas kvietė jungtis į šią akciją, sukaktuvinės savaitės stovyklautojai gyvai reagavo ir sudėjo 9,415 dol. docento Vytauto Skuodžio išlaisvinimo reikalui (6,000 dol.) ir kitai Lietuvos laisvės akcijai.

Komentuodami J. Kojelio pranešimą, klausytojai papildė, teigdami, kad toji talka kels Pabaltijo klausimą ne tik spaudoje, radijo ir televizijoje, bet veiks ir į valdžios institucijas.

Po pranešimo stovyklos komendantas J. Mikonis pakvietė seimyniškam pobūviui su vynu, sūriu, užkandžiais ir šokiais.

Laisvės kovotojai

Rima Mironienė, aktyvioji mūsų visuomenininkė, atvykusi su mūsų tautos šių dienų rezistentais Vladu Šakaliu ir Simu Kudirka iš New Yorko, moderavo šių vyrų pokalbį.

S. Kudirka, kuris su šeima jau 7 metus gyvenęs Amerikoje ir stebįs mūsų gyvenimą, turįs priminti nemalonų faktą, kuris jį liūdnai nuteikiąs: nemokame vieninškai dirbti, smulkios ambicijos trukdo, kalbų kalbos virsta į "tauskimą", bet ne į ruporą, kurio iš mūsų laukia LKB kronikos. Kalbėtojas mano, kad Maskva esanti bejėgė susitvarkyti su Lenkija, nes rusų imperija įstrigo Afganistane. Afganistanas išmušė ir Ameriką iš liberalizmo kelio. Vokietijos Bonnoje nesėdi mūsų draugai. Jiems Molotovo - Ribbentropo paktas tebegalioja. Kvietė nekritikuoti jaunimo ir leisti jiems veikti, naudojant jų metodus.

Vladas Šakalys, 15 metų išsėdėjęs sovietų kalėjimuose ir dramatiškai pasiekęs laisvę, kalbėjo apie rezistenciją Lietuvoje.

Sovietų imperija laikosi durklu, bet sugriuvimo iš vidaus nelauktina, nors imperija ir nebe tokia, kokia buvo. Išėivija daug padarė mūsų laikų spaudos draudimui Lietuvoje. 100 knygų pasiuntimas į Lietuvą gal daugiau vertas negu pasimatymas su Prezidentu. Reikia nugalėti "baimę, kuri yra stipresnė už grandines". Afganistane ešą apie 8000 lietuvių karių.

Jiems reikalinga pagalba. Molotovo - Ribbentropo paktas atnešė mums nelaimę, mus labai nuskriaudė. Reikia daryti viską, kad jis būtų atšauktas. Tai mūsų išieivijos uždavinys. Turi būti kontaktas su kovojančia tauta.

Klausimų - atsakymų sesijoje abiejų kalbėtojų mintis būtų galima sutraukti: bendravimas su kraštu privataus pobūdžio — gerai, bet Vilniaus kursais okupantui nerūpi lietuviybės stiprinimas, ypač, jei ten nuvykstama nepasiruošus. Hannafordo talka girtina ir reikalinga (VI. Šakalys pasiūlė 1,000 dol.). Konflikto atveju JAV ieškos etninių tautų pagalbos.

Sveikinom Vytautą Volertą

Mūsų mielas bičiulis, rašytojas, veiklus LB ir LFB narys rugpiučio 22 d. turėjo švęsti savo Romos senatoriaus amžių — 60 metų sukaktį. Bet stovyklautojai, nenorėdami tokios progos praleisti, sukaktuvininką pasveikino ir pasendino daugiau kaip visu mėnesiu (V. Volertas gimęs 1921 m. rugpiučio 22 d. Seirijuose, Alytaus aps.), sukaktį atšventė liepos 14.

Balys Raugas nupasakojo sukaktuvininko nueitą kelią: dipl. inž., matematikos ir fizikos mokytojas Lietuvoje, Vokietijoje Kemptene liet. gimnazijos mokytojas,

JAV-se įsigijo matematikos ir elektronikos magistro laipsnius, spaudoje bendradarbiauja nuo 1935 metų, į LB veiklą įsijungė nuo 1952: apylinkės pirm., Tarybos narys ir pirm., redaktorius, ateitininkas, LF bičiulis, žurnalistas ir penkių romanų autorius. Iš paskutinio romano "Greitkelis", išleisto 1981 m. Lietuviškos knygos klubo, ištrauką paskaitė Valentina Raugienė. Ilgiausių ir kūrybingų metų linkėjimais su šampano tostų, vaišėmis ir šokiais buvo kukliai pagerbtas mūsų iškilus bičiulis.

Lietuvių Frontas ir Lietuvių Bendruomenė

Savo paskaitoje Balys Raugas kalbėjo apie LF bičiulių dėmesį Lietuvių Bendruomenei. Priminęs, kad komunizmo grėsmė iš Lietuvos išvarė 80,000 tėvynainių, iš kurių 73,000 atsidūrė Vokietijoje ir 7,000 kituose kraštuose, į JAV pateko 30,000. LB kūrimosi pradžia buvo sunki. LF bičiuliai ir darbo pradžioje ir vėliau nepagalėjo nuoširdžios talkos. Išvardino keletą: dr. A. Maceina, dr. J. Girnius, dr. J. Grinius — žymieji LB ideologai, St. Barzdukas — pirmasis LB JAV pirmininkas, PLB pirmininkas, garbės pirm., Pasaulio Lietuvio steigėjas ir redaktorius, Bronius Nainys — JAV kraš-

Ilgiausių metų Vytautui Volertui! Sėdi iš k. į d.: St. Smalinskienė, VI. Šakalys, Bronė ir Vytautas Volertai, dr. J. Girnius, S. Kudirka ir A. Balsys. Stovi — dalis svečių, dalyvavusių pagerbime.

to valdybos ir PLB pirm. ir dabar redaguoja Pasaulio Lietuvių, Vytautas Volertas — JAV krašto valdybos pirm., dr. Antanas Razma — Lietuvių Fondo vienas iš steigėjų, dr. P. Kisielius — ilgametis tarybos narys ir buv. Ateitininkų Federacijos vadas, Algimantas Gečys, LB krašto valdybos pirm., vadovaujās Bendruomenės politiniam sektoriui, Anatolijus Kairys — rašytojas, LB kultūros tarybos judintojas, Leonardas Valiukas — Rezoliucijų komiteto pirmininkas, Vytautas Vaitiekūnas, J. Brazaitis daug talkino LB. Iš jaunosios kartos pažymėtini Linas Kojelis, dabartinis Washingtono LB apylinkės pirm. ir Virgus Volertas, JAV Jaunimo sąjungos pirm.

Šios temos pilnesnį išvystymą skaitytojais ras ateinančių metų balandžio mėn. "Į Laisvę" skiltyse.

Verti prisiminimo

Trečiadienį, liepos 15 iškilmingos Mišios, atnašaujamos provincijolo P. Baltakio, OFM, kun. dr. M. Čyvo ir Detroito liet. parapijos klebono V. Kriščiūnevičiaus už žuvusius už Lietuvos laisvę, partizanus, kenčiančius Sibire, Tėvynėje ir neseniai mirusius bičiulius: J. Brazaitį, dr. J. Grinių, A. Baroną, I. Malėną, ir už sergančiuosius.

Pamaldų iškilmingumą didino Tėv. Bernardino Gauslio, OFM vadovaujamas pranciškonų kandidatų vokalinis kvartetas, kuris išpildė B. Markaičio Mišias. Tėv. Baltakis kalbėjo apie gyvenimo prasmę, apie gyvenimą po mirties, apie tikrosios artimo meilės plėtimą pasauly. Pabaigoje bendra giesmė Marija, Marija buvo prisiminti mūsų brangūs asmenys, išsiskyrę iš mūsų tarpo.

Elena Blandytė

Sporto salėje trečiadienio vakare populiarioji vokalinio ir sceninio žodžio menininkė Elena Blandytė su giliu įsijautimu ir grakščia vaidyba patiekė mūsų literatūros klasikų kūrinius: K. Donelaičio "Ąžuols girdėlynis", Maironio — "Jūrą ir Kastytį", V. Krėvės — "Užkeiktą

mergą", B. Brazdžionio — "Paskutinis pasmerktojo žodis" ir V. Tamulaičio — "Sugrįžimą". Puikų dailiojo žodžio rečitalį praturtino įžvalgus Juozo Kojelio kūrėjų apibūdinimas ir gerai parinkta muzikos palyda.

Savomis problemomis

Ir šioje studijų ir poilsio savaitėje, kaip ir per praėjusias 24-rias, LF bičiuliai savo reikalų svarstymui paskyrė keletą valandų. Pranešimus padarė Tarybos pirm. P. A. Raulinaitis ir CV pirm. J. Ardys. J. Baužys kalbėjo apie "Į Laisvę fondą" ir "Lietuviškųjų studijų centrą", dr. K. Ambrozaitis — apie rezistenciją, LFB fondų sujungimą, V. Rociūnas — apie sąjūdžio žurnalą, paliesti doc. V. Skuodžio išlaisvinimo ir Vlike atstovavimo reikalai ir kt.

Plačiai sustota ties doc. Skuodžio byla. J. Kojelis teigė, kad iki to laiko, išskyrus keletą laiškų Kongreso atstovams, nedaug padaryta. Buvo bijoma, kad jį (Skuodį) gali ištikti tokia pat nelaimė, kaip ir badu mirusį estą J. Kukką. Nutarta iš čia stovykloje suaukotų 9,415 dol. — 6,000 dol. paskirti Skuodžio gelbėjimui per Hannaford kompaniją. Ji tuoju turėjo kontaktuoti amerikiečių spaudą, radiją, televiziją, Amerikos vyriausybės atstovus (doc. Skuodis — Amerikos pilietis). Vadinasi, nepasitenkinta tik gražiais žodžiais ar laiškų pasiuntimu, bet idėja paremta konkrečiai nemaža pinigų suma.

Iš pranešimų paaiškėjo, kad Juozo Brazaičio raštų leidimas eina pagal planą (jau išleisti du tomai, trečias jau spaudoje). Brazaičio monografija baigiama rašyti, išleidžiamas A. Barono paskutinis romanas "Mirti visada suspėsi". "Partizanų" trečioji papildyta laida. Kalbėta apie knygų platinimo tinklo plėtimą, lėšų telkimą, nes, kaip žinoma, knygų leidimas labai pabrango (vieno tomo raštų išleidimas kaštuoja apie 9,000 dol.). Pasisakyta už solidarumo mokesčio išrinkimo suaktyvinimą, nes paramos

Joana Kuraitė ir Linas Kojelis.

reikalingųjų skaičius už Amerikos ribų nemažėja.

Vėl buvo grįžta prie Vliko. Pasisakymų suvestinė: LFB dalyvauja Vlike, nes respektuoja šią svarbią instituciją, bet didelių rūpesčių kelia dabartinės valdybos užimta linija. Nuoširdus kooperavimas sunkiai įmanomas. Tikimasi, kad Vliko valdybai pasikeitus, bendravimas bus sklandesnis. Vliko darbų nedaug pastebima, valdyba nevisada klauso tarybos, Vlikas išgyvena krizę. Siūlyta dalį jėgų nukreipti į LB. Kalbėtojų eilė buvo ilga: dr. K. Ambrozaitis, J. Ardys, A. Raulinaitis, V. Volertas, B. Raugas, dr. P. Kisielius, J. Pumputis, dr. A. Razma, V. Vaitiekūnas, J. Pažemėnas, J. Kojelis, V. Kuzmickas, V. Čyvas ir kt.

Šiais metais vykdomi LFB CV ir Tarybos rinkimai korespondenciniu būdu. Valdybos centras iš Clevelando bus perkeltas į rytinį Amerikos pakraštį. Pasi-keis ir Tarybos sudėtis.

Ar jaunimas įsijungs į politinį darbą?

Kanados LB pirmininkė advokatė Joana Kuraitė ir politinių mokslų magistras Linas Kojelis iš Washington, D.C., mėgino išsakyti savo kartos, neseniai čia baigusią mokslus, pažiūras į lietuviškosios politikos apraiškas. Savo pastabose, pavadintose "Partijos ir politiniai sąjūdžiai jaunimo perspektyvose", prelegentai tvirtino, kad, neturint savos valstybės, mūsų lietuviškųjų partijų atstovai neturi nei arenos, nei žmonių, nei pinigų savo uždaviniams vykdyti. Negalėdami konkrečiai atsiekti, dažnai grįžta į praeitį, gyvena fantazijomis, kurdami neaiškius ateities planus, o neretai užsiima negatyvia, neobjektyvia kritika, šmeižtais LB dirbančių žmonių. Tas atstumia jaunimą. Bet jaunimo matome LB eilėse, Jaunimo sąjungoje, nes LB atlieka ne tik kultūrinės srities bei švietimo darbų, bet sėkmingai įsijungė į Lietuvos laisvės

kovą. Jaunimui šis kelias yra labiau su-
prantamas ir daug konkretnesnis. Jei jau-
nimas gauna konkrečių uždavinių, juos
dažnai gan efektingai įvykdo. Reikia tik
prisiminti Kalantos, Simo Kudirkos at-
vejus, demonstracijas Los Angeles, San
Francisco, Washingtono, Toronto ir ki-
tuose miestuose.

Prelegentai nusiskundė, kad lietuvių
jaunimas nebuvo ruošiamas įsijungti į
liet. polit. darbą.

Įdomiose diskusijose pasisakyta, kad
jaunimas bendrai nedaug kuo domisi.
Lietuvių Frontas nėra partija, o rezisten-
cinis sąjūdis už Lietuvos nepriklausomy-
bę. Ši idėja apjungia ir įprasmina LF
veiklą ten ir čia. Jei jaunesnei kartai
vardas nepriimtinas, gali jis būti pakeis-
tas, bet rezistencinis sąjūdis, kol Lietuva
pavergta, negali pasitraukti iš gyveni-
mo. Aišku, jaunimui yra sunkiau suprasti
šio darbo svarbą taip, kaip supranta da-
bartiniai partijų ir sąjūdžio darbuotojai,
nes, anot Lino Kojelio, "jūmyse tebėra
gyva Lietuvos istorija". Plačiau šiais
klausimais prelegentai yra pasižadėję pa-
rašyti į "Į Laisvę".

Vaizdai nukelia į praeitį

Švenčiant sidabrinę studijų ir poilsio
savaitę, buvo malonu grįžti į praeitį ir
ją stebėti dr. K. Ambrozaičio skaidrių ir

filmų archyvo ištraukose. Jų tiktai maža
dalis tebuvo parodyta. Jo turimų filmų ir
skaidrių rinkinys yra didelis.

Dr. V. Majauskas, kuris daug kartų
buvo LFB savaitėlių koncertų, pramogų,
humoro laikraščių redakcijos narys, pra-
vedė sukaktuvinio renginio programą.
Per 24 metus susidarė įdomios ir atmin-
tinos medžiagos iš buvusių stovyklų pra-
mogų, kuriose su savo kūryba, žodžio
ir dainos menu yra pasirodę mūsų žy-
mieji scenos darbuotojai, solistai, aktoriai,
instrumentalistai, literatai. Su tam tikra
nostalgija nemažai dabartinės stovyklos
dalyvių sekė savo prabėgusią jaunystę,
kada su savo jaunu prieaugliu dalyvavo
tokiose studijų ir poilsio savaitėse. Dabar
tas jaunimas, pabaigęs mokslus, kuria sa-
vitą gyvenimą. Jų tėvams buvo malonus
prisiminimas.

Dr. Majauskas iš savo senų užrašų
atsivežė dainų, kupletų tekstų, dalį
sukūrė čia ir, talkinamas dr. P. Kisieli-
aus, B. Vasarienės, M. Petrulienės ir St.
Džiūgienės, įterpdavo į skaidrių ir filmų
seansą.

Tomas Venclova

Šioje sukaktuvinėje stovykloje buvo
pakviesti visi trys mūsų žinomieji lie-
tuvių rezistentai: Kudirka, Venclova ir
Šakalyš. Penktadienio ryte Tomas Venc-

Dr. A. Damušis, V. Vaitiekūnas, J. Ardys, dr. P. Kisielius ir dr. A. Razma,
pokalbio metu vasarvietės kavinėje.

Sukaktuvinės stovyklos dalyvių grupė prie arch. J. Muloko Kryžiaus kelių paminklo.

lova kalbėjo tema: Pokario rezistencijos įtaka vėlesnei lietuvių literatūrai ir socialiniams žmonių santykiams". Anot paskaitininko, tas laikotarpis buvo viena iš daugelio rašytojų temų. Ji buvo "madinga ir naudinga". Romanuose ir filmuose keliamos idėjos: nepriklausomybės praradimas, partizanų pralaimėjimas, strybų kovos su partizanais. Daug kur autoriai perša mintį, kad partizanų veikla buvo sukurstyta buvusio režimo, kad tai buvo klasių kova, o ne tautinio susipratimo išdava, parodant partizanus, kaip plėšikus, degeneratus, o komunistų stribus — kaip idealistus. Anot kalbėtojo, tai "apgaulingas bandymas pridengti nuogybę". Strybų eilėse kaip tik buvo daug žemos moralės kriminalistų.

Paskaitininkas, pailiustruodamas ištraukomis, pažvelgė į P. Cvirkos "Upė negrįžta", V. Zelakevičiaus "Niekas nenori mirti", Sluckio "Laiptai į dangų", S. Šaltenio kūrybą ir V. Petkevičiaus — "Šautuvas, meilė ir duona" romaną, kurio susilaukta ir antras jau pataisytas leidimas (1967 ir 1974). Jei to romano pirmoje laidoje matome partizanų tarpe ir padorių žmonių, antrajame leidime jau

nebėra Stalino, išmesta apie čekistų žiaurumus, partizanų kovose nebėra užuominų apie tautinius motyvus, neminimi išvežimai ir t.t. Bauriai viskas pakeista. Pagal kalbėtoją, "romanas yra išromytas".

Partizanų karas žmonių sąmonėje paliko gilių pėdsakų, kovų teigiami prisiminimai ir tautoje sutampa su išsivijos mintimi. Gaila, kad pasipriešinimas prasidėjo per vėlai, gaila, kad kariuomenė nepasipriešino, bet partizanų pralietas kraujas nenuėjo veltui.

Išsivijos literatūra partizanų tema esanti silpna. Autoriai tos tragedijos nematė, neišgyveno. Čia tikrai išskirtini Daumanto "Partizanai" ir Juciūtės "Pėdos mirties zonoje".

Puikus koncertas

Sukaktuvinė studijų ir poilsio savaitė buvo užbaigta šauniu koncertu, kurį išpildė Bostono vyrų sektetas, vadovaujamas komp. Juliaus Gaidelio, solistė Marytė Bizinkauskaitė — trečios kartos lietuvaite, ir rašytoja Alė Rūta-Arbiene iš Los Angeles, paskaičiusi kelionės įspūdžių į Lietuvą, pavadintų "Pakeliui į tėviškę".

Vladas Šakalys ir dr. Vytautas Majauskas žygiuoja ir diskutuoja. Fone stovyklautojai ir Liurdas.

Studijos ir poilsis pasibaigė. Prieš akis kelionė namo. Sudie Kennebunkportui su Liurdo šventove ir vienuolynu.

Koncerto klausėsi visi pranciškonų vasarvietės poilsiautojai. Koncerto pranešėjas — dr. Vytautas Majauskas. Solistė dviejuose išėjimuose padainavo liaudies dainų, lietuvių ir pasaulinių kompozitorių kūrinių. Solistei akomponavo James Hay ir vienai "biso" dainai — solistės tėvas.

Sekstetas, turįs jau 10 metų choringę patirtį, gerus balsus (bosai: V. Eikinas, Pr. Starkus, baritonai: R. Lizdenis, Br. Banaitis ir tenorai: H. ir N. Lingertaičiai) ir puikų vadovą, davė profesionalinio lygio koncertą. Sekstetas padainavo 14 dainų. Tiek solistės, tiek vyrų dainos iššaukė klausytojų audringą pritarimą. Jie išpildė dar po tris programoje nenumatytas dainas.

Po koncerto vaišės ir šokiai.

Sukaktuvinei stovyklai Dievas nepa-

gailėjo gero ir saulėto oro. Maudymosi entuziastai turėjo daug progų pasidžiaugti Atlanto bangomis, plaukioti vasarvietės sūraus vandens baseine, nuvažiuoti į vasaros metu toje apylinkėje veikiančius teatrus, atidarytus muziejus, meno galerijas bei gardžiuotis Maino vėžiais. O susikaupti maldai vargiai galima atrasti gilesnės ramybės kaip šv. Antano meniškoje šventovėje.

LFB centro valdybos pirmininko ir studijų moderatoriaus Juozo Ardžio padėkos žodžiu ir dr. Adolfo Damušio linkėjimais — neatsakyti darbų, kuriems mus įpareigoja dabarties tikrovė — LF bičiuliai ir svečiai užbaigė sukaktuvinę studijų ir poilsio savaitę. Iki pasimatymo Dainavoje!

V. Rociūnas

Visos stovyklos nuotraukos Vytauto Mažello

**Mielas skaitytojau,
pastabas apie "Į Laisvę" žurnalą siųsk redaktoriui
iki 1982.III.15.**

NAUJI LEIDINIAI

CATHOLICS IN SOVIET-OCCUPIED LITHUANIA Faith under Persecution. A Publication of Aid to the Church in Need. Translated from CHRETIENS DE L'EST No. 27, 1980. Iš prancūzų kalbos išvertė Vita Matusaitis. Leidinio redaktorius Marian Skabeikis, vertimo redaktorius Kazimieras Pugevičius. Spauda — Franciscan Fathers Press, Brooklyn, N.Y. 1981 m.

Leidiny 120 psl., gausiai iliustruotas nuotraukomis iš praeities ir dabarties, įdėti trys žemėlapiai, įdomūs statistiniai duomenys. Knyga suskirstyta į tris pagrindines dalis: 1. The Lithuanian Nation, 2. The Lithuanian Church: Yesterday ir 3. The Lithuanian Church: Today. Paryžiuje yra leidžiamas kas trys mėnesiai žurnalas Chretiens de L'est apie Rytų krikščionių padėtį. Šis žurnalas vieną numerį (27, 1980) paskyrė išimtinai okupuotos Lietuvos katalikams. Katalikų Religinė šalpa verta didelės pagarbos už šio leidinio parūpinimą anglų kalba. Jį galima gauti Lithuanian Catholic Religious Aid, 351 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Kaina 2 dol. Leidinį platina savo įstajigose "Aid to the Church in Need", 19362 El Toro Rd., P.O. Box 1000, El Toro, Ca. 92630. Be to, Anglijoje, Airijoje ir Australijoje. Tai miniatiūrinė enciklopedija apie Lietuvą ir jos katalikus. Angliškaai skaitančioji visuomenė iš jos galės susidaryti nors siaurą, bet objektyvų vaizdą apie dabartinę okupuotą Lietuvą ir jos persekiojamą Bažnyčią. Graži ir vertinga dovana anglų kalbą naudojantiems draugams.

Aloyzas Baronas. MIRTI VISADA SUSPĖSI. Romanas. 264 psl. Aplankas ir viršelis Nijolės Vedegytės-Palubinskiėnės. Spaudai paruošė Aloyzo Barono bičiuliai. Dvyliktasis "Į Laisvę Fondo lietuviškai kultūrai ugdyti leidiny. Spaudė "Draugo" spaustuvė. Gaunama leidykloje, 5620 S.

Claremont Ave., Chicago, IL 60636 ir pas platintojus. Kaina minkštasis virš. 8 dol. Tai paskutinis per anksti mirusio talentingo rašytojo kūrinys. Romane vaizduojamas tragiškasis Lietuvos istorijos laikotarpis — partizanų kovos šiaurės Lietuvoje antro bolševikmečio pradžioje. "Tai buvo heroizmo, išdavimų, tardymų, kankinimų, kalėjimų ir Sibiro metas. Buvo begalo sunku apsispręsti kaip elgtis ne tik kovotojams, bet ir ramiems kaimo gyventojams, kurie norėjo tik gyventi. Baronas paliečia labai jautrią temą — ar geriau herojiškai mirti, ar, per daug nenusižengiant savo sąžinei ir artimui, leistis į kompromisus ir išlikti nesunaikintam" — taikliai apibūdinama knygos aplanko pastabose.

PEGASUS ON STILTS. Arėjas Vitkauskas. 30 trumpų eilių. Leidiny gaunamas pas autorių. 309 Varick Street, Jersey City, N.J. 07302. Kaina 1 dol. Arėjas Vit-

kauskas — savanoris kūrėjas, nuo 1933 metu gyvena JAV. Iki Lietuvos okupacijos jis buvo Lietuvos spaudos bendradarbis, o nuo 1940 m. rašo angliškai ir yra įsteigęs savo "World-Wide News Bureau" biurą, kuris aprūpina žiniomis ir fotografijomis įvairius prekybos bei pramonės leidinius ir bendrai periodiką anglų kalba. Jo redaguojame "American Scene" leidiny A. Vitkauskas laikas nuo laiko įterpia ir žinių apie Lietuvą bei lietuivius.

PASAULIO LIETUVIS. 1981 m. Nr. 12 (146), gruodis. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės mėnesinis žurnalas — Bendruomenės minčiai ir gyvenimui. Redaktorius Bronius Nainys. 48 psl. gausiai iliustruotas, aktualus žurnalas. Šiame numery randame paskutinį a.a. Stasio Barzduko žodį, jau kitų užrašytą, nes jis buvo jau galutinai apakęs: "Kuriuo keliu: Principų ar palaidumo?", Tomo Venclovo "Danijoje apsilankius", B. Mockūnienės "Kodėl australai pakeitė savo politiką", Vl. Ramojaus "Pensilvanijos angliakasių Lietuva šiandien", dr. Adolfo Damušio — "1941 m. sukilimas", LKB kronikos Nr. 49 apžvalga", Br. Juodelis — "Katedra jau įsteigta," Br. Railos — Neužpustytos Katališko pėdos", Australijos LB biblioteka Melbourne, Balsai iš Pietų, Dainos, dailės, šokio ir žodžio vaivorykštė, Pokalbis su PLB valdybos pirm. inž. Vytautu Kamantu, Baigminė JAV LB IX Tarybos sesija. Plačios sporto, skautų, savais reikalais, Lietuvių Fondo ir kt. apžvalgos. Metinė prenumerata — 10 dol. metams, garbės prenumerata — 20 dol. Adresas: 5620 South Claremont Ave., Chicago, IL. 60636, USA.

LIETUVIS ŽURNALISTAS. Nr. 10. 1981 m. lapkritis, 56 psl. Lietuvių Žurnalistų Sąjungos neperiodinis leidinys. Išleido Lietuvių Žurnalistų Sąjungos C.V. Redaktorė — Rūta Kleva Vidžiūnienė, 23500 Via Galera, Valencia, CA. 91355. Tai paskutinis LŽS CV, kuriai pirmininkavo Jonas Kuprionis, leidinys. Ši valdyba išleido tris "Lietuvio žurnalisto" numerius. Žurnale paskelbta ir naujai išrinkta žurnalistų valdyba: Algirdas Pužauskas, Vytautas Kasniūnas, Jurgis Janušaitis, Petras Petrutis ir Bronius Juodelis. Šiame gerai suredaguotame, gausiai iliustruotam ir informaciniam numery rašo: P. Garšva, Petras Pamataitis, Bronys Raila, Gražutė Šlapelytė-Sirutienė, Vytautas Zelenis, P. Jonikas, Audronė M. Žemaitaitienė, Stepas Varanka, Vaclovas Saudargas, Rita Bureikaitė, Gintaras Grušas, Arūnas Sodonis, Nora Burbaitė, A. Adomėnas, Osvaldas Žadvydas, R. K. Vildžiūnienė, Petras Čiabis, Antanas Grinius, Jonas Sakas, Jonas Kuprionis, Janina Narūnė-Pakštienė, L.R. ir kiti. Įdomios ir kondensuotos apžvalgos, Detroito skyriaus žinios, radijo skyrius, laiškai, knygos ir kt. Kaina 1 dol.

POPULIARIOS MUZIKOS PLOKŠTELĖ. Montrealio Aušros Vartų parapijos choro dirigento, modernios muzikos kūrėjo Aleksandro Stankevičiaus-Stankay plokštelę (45) išleido ABLE Record Co., Ltd. Plokštelėje įrekorduota du kūriniai: C'EST BOB — dainuoja pats kompozitorius ir "Love L.A." instrumentalinis džazo kūrinys. Plokštelė, kurios kaina 2 dol., gaunama šiuo adresu: A. Stankevičius, 672 Victoria Ave, Westmount, Que H3Y-2R9, Canada.

Rūpintis vienybe be meilės būtų lygu statyti namus be pamatų. Meilė yra gilioji vienybės versmė, nes tik meilės vienybė leidžia broliškai susitarti, nepaisant visų galimų skirtumų.

Be meilės vienybė nepasiekiamo.

*Dr. Juozas Girnius
"Ideals ir laikas"*

GERIAUSIAS STIPRYBĖS KĄSNIS

Vienybė — septynių raidžių, o toks didelis ir svarbus žodis. Amžių bėgyje, o ypač dabar, taip reikalingas! Apie jį kalbame, žadame jį praktikuoti. O vis praeiname pro šalį, lyg nūsikusę, lyg jį užmiršę, lyg susigėdę ir akis užsidengę. O kai pro uždengtų akių plyšelį pažiūrime, nesvariais argumentais save norime įtikinti, kad tik kiti kalti, jei su vienybe prasilenkia.

Mūsų tautos istorijoje buvo labai daug kraujuotų metų. "Retai kuriai kitai tautai teko tiek daug laiko ir energijos išsekvoti kovojant už savo žemę ir laisvę" — rašė R. Šilbajoris. O ir dabartinėj Lietuvoj, kai kada savo keistą duoklę okupantui atiduodąs rašytojas J. Avižius, lyg viską atpirkdamas, išsitaria: "Vakar mus kurstė tarp savęs pjautis vieni, o šiandien kiti. Ir tie, ir anie šaukia išvadavę Lietuvą, o rezultatas? Keli tokie išvadaviškai — ir nebeliks tautos".

Mums reikia vienybės kasdieninę dieną praleidžiant, tarp sąviškių, bendruomenę išlaikant ir ją stiprinant, o ypač savo skolą grąžinant paliktai tėvynei — ji turi būti laisva ir visi keliai į ją sugrįžti atidaryti! Kaip būtų gerai, kad to siekiant, visi vienuodai pajustume ant mūsų pečių

uždėtą pareigos ranką! Tada viską plačiau ir aiškiau matytume. Tada ir vienybės žodį labiau vertintume. Ir jo prasmei nusilenkę, susilaikytume nuo piktesnio žodžio, darbo žingsnyje kitiems pagaliao nepakištume, o reikale, su šypsena, vienas kitam talkos ranką ištiestume.

Kai mes kasdien kalbame savo tikėjimo poterius, juos baigę prisiminkime ir Vinco Kudirkos, Lietuvos himne įrašytus žodžius — Vienybė težydi! Yra daug pagrindo manyti, kad poetas Justinas Marcinkevičius, 1979 metais rašydamas poemą apie Vilniaus universiteto 400 metų sukaktį, ir ten, ir čia gyvenantiems, parašė:

Graudi ta amžina malda už
kalbą —
už rugio žiedą ir namų žariją.
Sakyk man, kad girdi ir kad
nešalta,
kad plaukia per tavo gyvybės
upę
ir žodžio avinėlis iš jo geria:
stiprybės žolę, broli, jam
nuskink!

Tad, visur ir visada, atsimindami vienybės būtinumą, vieni kitiems parinkime ir nuolat dovanokime tą geriausią stiprybės kąsnį, kurį vadiname vienybės žodžiu. (bg)

Į LAISVĘ FONDAS
LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI
5620 S. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636

FONDO LEIDINIAI:

Vytautas Mačernis POEZIJA. Redagavo K. Bradūnas. Iliustravo P. Augius. Įvadą parašė A. Nyka-Niliūnas. Išleista dr. A. Šmulksčio lėšomis. 1961.

Juozas Girmius TAUTA IR TAUTINĖ IŠTIKIMYBĖ. Veikalas, skirtas gyvosios lietuviybės problemoms išsivijoje. Dailininkas S. Ramanauskas. 1961.

Juozas Daumantas PARTIZANAI. II laida. Iliustruota P. Lapės. 1962.

N. E. Sūduvis VIENŲ VIENI. Lietuvių tautos dvidešimt penkerių metų rezistencija. Iliustracijos P. Jurkaus. 1964.

Juozas Girmius ŽMOGUS BE DIEVO. Dailininkas A. Kurauskas. Knyga, skiriama ateizmo filosofinei analizei. 1964.

LITHUANIA UNDER THE SOVIETS. Portrait of a Nation, 1940-65. Edited by V. Stanley Vardys. Frederic A. Prager, Publishers (mecenatas Į LAISVĘ FONDAS LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI. 1965.

Mykolas Viltis NEPARAŠYTI LAIŠKAI. Eilėraščiai, skirti tiems, kurių atminimas ir kapai išniekinti. Iliustracijos P. Jurkaus. 1966.

LIETUVIŲ KULTŪRA SVETUR 1945-1967. Redagavo K. Bradūnas. Dailininkas V. O. Virkau. Rašo: A. Vaičiulaitis, K. Keblys, R. Šilbajoris, S. Santvaras, V. Kulbokas, J. Girmius ir Č. Grincevičius. 1968.

Vladas Ramojus KRITUSIEJI UŽ LAISVĘ, II tomas. 1969.

Juozas Brazaitis RAŠTAI I. 1980.

Juozas Brazaitis Raštai II. 1981.

Aloyzas Baronas MIRTI VISADA SUSPĖSI. Paskutinis rašytojo romanas iš tragiškiausio Lietuvos istorijoje laikotarpio — partizanų kovų. 1981.